

planinski

V E S T N I K

REVIJA ZA LJUBITELJE GORA ŽE OD LETA 1895

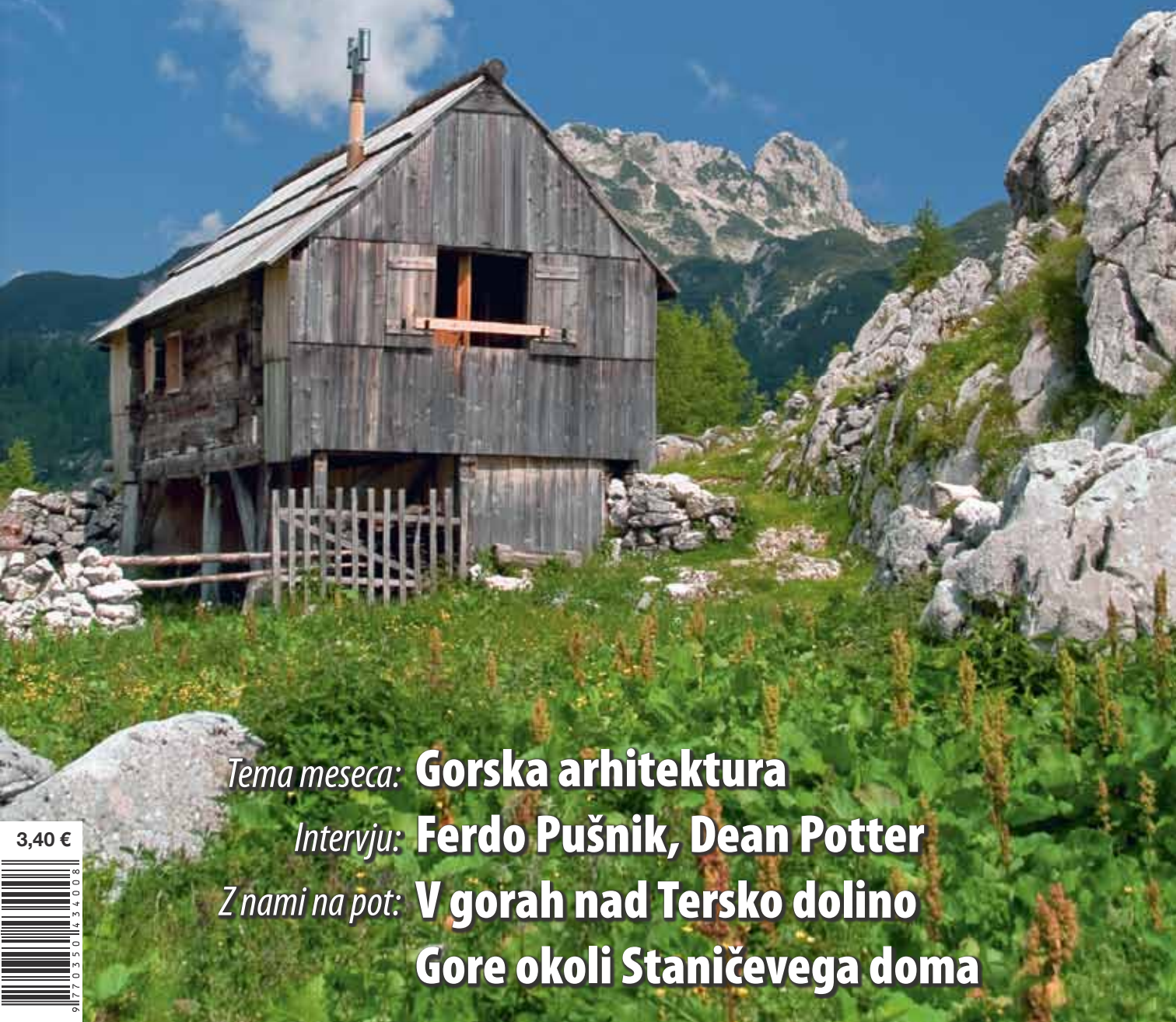

PLANINSKA
ZVEZA
SLOVENIJE

116. LETO • MAJ 2011

ŠT. 5

Revija
Planinske zveze
Slovenije

Tema meseca: **Gorska arhitektura**

Intervju: **Ferdo Pušnik, Dean Potter**

Z nami na pot: **V gorah nad Tersko dolino
Gore okoli Staničevega doma**

3,40 €

ZLATOROGOVA
TRANSVERZALA
PONOSA

Gremo v Hribe

Dobimo se 12 sončnih sobot.

**Na vrhu vas čakajo številne družabne
nagradne igre in
zabava ob dobri glasbi!**

Za vsakega udeleženca **Zlatorogove
transverzale ponosa**, ki se bo v okviru
akcije **Gremo v hribe** podpisal v častno
planinsko knjigo, bo **Pivovarna Laško**
namenila **1 eur** lokalnemu planinskemu
društvu za nadaljnje delovanje.

www.gremovhribe.si

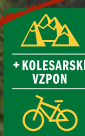

30. 4. 2011

Koča na Kokoši
(674 m)

14. 5. 2011

Planinska koča na
Planini nad Vrhniko
(733 m)

28. 5. 2011

Planinski dom
pri Gospodični
na Gorjancih
(828 m)

4. 6. 2011

Mariborska koča
na Pohorju
(1.068 m)

11. 6. 2011

Dom na Menini planini
(1453 m)

18. 6. 2011

Planinska koča
na Krimu
(1.107 m)

25. 6. 2011

Koča na Kopitniku
nad Rimskimi Toplicami
(914 m)

2. 7. 2011

Koča na Blegošu
(1562 m)

20. 8. 2011

Kosijev dom
na Vogarju
(1.054 m)

27. 8. 2011

Poštarski dom
pod Plešivcem
(805 m)

3. 9. 2011

Vojkova koča
na Nanosu
(1.262 m)

10. 9. 2011

Planinski dom Šmohor
(784 m)

PIVOVARNA
LAŠKO
1825

Zlatorogovo
transverzalo ponosa
podpira Planinska
zveza Slovenije

Marjan Bradeško

Srečujemo se

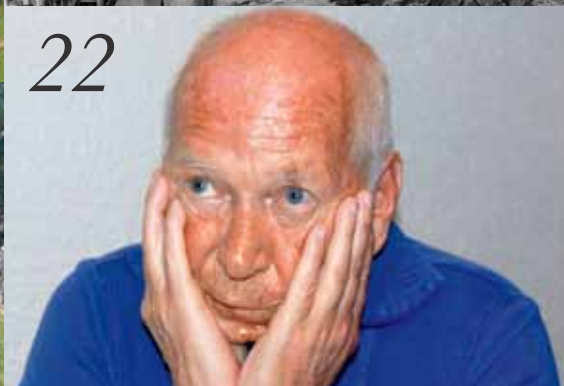
Ne, tokrat ne pišem planincem, gornikom, sprehajalcem v naravo ... Tokrat pišem tistim, ki tam že ste. Tistim, ki vas srečujemo mi, ki prihajamo v vaš svet. Seveda s spoštovanjem in zavestjo, da ste tam doma vi, mi pa smo le gostje. Pišem vam, prebivalci obpotnih hiš, samotnih vasi, oddaljenih kmetij, zadnjih bivališč na poti proti neobljudenemu svetu.

Pišem vam v imenu nas, ki imamo radi tudi vaše kraje, ki se razveselimo vašega dvorišča, ki z veseljem pokukamo skozi late vašega kozolca. In ki se nam ob živi duši pred hišo obraz razleze v nasmeh. Vas prijazno pozdravimo in za kratek čas pokramljamo. Saj vendar vsako srečanje dveh, ki se drug drugega razveselita, ki se iskreno zanimata drug za drugega, bogati oba. Pišem vam zato, ker bi rad, da bi naša srečanja ostala lepa, prijazna in za vsakogar nemoteča. In če taka še niso, naj postanejo.

Vem, prišleki, neznanci, pogosto zmotijo človekov mir. Razmišljamo kot svoji na svojem in vsakdo, ki se bliža, je pač tujec. Smo nezaupljivi, zmoti nas, ko nekdo hodi po naši posesti, pa čeprav čeznjo vodi označena pot. Zdi se nam, da obiskovalec ne ceni našega truda, da ne razume našega sveta, skratka – da tam nima česa iskati. A je to, verjamem, pri večini vas, prebivalcev ob naših poteh, le začetni preblisk, negotovost, strah, če sploh je. Kajti strah vedno povzroči napetost tudi pri tistem, ki vam prihaja naproti, zaprtost prinaša negotovost tistemu, ki se vam približuje. Odprtost in prijaznost pa po navadi odpreta tudi obiskovalca, in le-ta vam vrača s prijaznostjo. Taka srečanja poskrbijo, da iz človeka pride najboljše, da prevlada njegova dobra stran. Saj prihajamo z dobrimi nameni, pravzaprav gremo le mimo vas. Gremo zato, ker imamo radi vaše kraje in ker so vaši kraji na poti proti našim tako zelenim ciljem. Ta pot nas bogati in tudi od vas bi se radi kaj naučili ...

Prijazno pa vas prosim, v imenu vseh nas, ki bi se radi počutili sprejete, da s svoje strani tudi vi poskrbite, da bodo naša srečanja prijetna. Če nočete, da hodimo ravno čez vaše dvorišče, posebej tam, kjer nas prihaja veliko in prihajamo pogosto, je verjetno mogoče pot malce spremeniti. Če ste ravno zastavili pašo, nas usmerite mimo ograje in označite, kje bomo najmanj moteči. Poskrbite, da bodo vaši psi privezani ali pod nadzorom, da nas ne bo strah, kje se bo v nas zakadil velik renčec štirinožec, in nam, bog ne daj, pokvaril izlet. Prosim vas, da pomislite, da smo le obiskovalci, ki vam želimo dobro, ki spoštujemo vašo lastnino, vaš trud, vašo voljo – in se ne obračajte stran, nas ne glejte izpod čela, ne godrnjajte na nas. Če pa kdo od mimoidočih česa ne dela prav, recite, opozorite. Dobra beseda dobro mesto najde. Nekateri, ki gredo mimo vas, žal včasih ne poznajo navad, so nerodni, ali pa res pozabljajo, da niso na svojem.

Veliko lepega sem doživel na številnih srečevanjih z vami, marsikaj sem se naučil, sprejemali ste me, me včasih celo pogostili, mi pokazali kakšno posebnost svoje posesti. Odhajal sem bogatejši za nova spoznanja. In če boste nas, bežne popotnike, ki mimo vas gremo naprej, sprejemali – ne zavračali – in nam morda namenili prijazen pozdrav, ki nič ne stane in nič ne vzame – bo za nami vedno ostal le prijeten spomin. In mi bomo, tako kot doslej, spoštovali vas, vaše delo, vašo lastnino, vašo odprtost – in se radi spominjali vaših krajev.

- UVODNIK
- 1 **Srečujemo se**
Marjan Bradeško
- GORSKA ARHITEKTURA
- 4 **Arhitektura gorskih pastirjev – od nekdanj in za vedno**
Značilnosti od prazgodovine do sedanjosti
Miha Kajzelj
- GORSKA ARHITEKTURA
- 9 **Zgradbe in zavetja v gorah Tolminske, Kobariške in Bovške**
Oris gradnje in oblikovanja stavb od doline do visokogorja
Miroslav Kajzelj
- GORSKA ARHITEKTURA
- 14 **Stavbno izročilo pastirjev (in rudarjev) na gorenjski strani Julijskih Alp**
Planine nad Bohinjem in njihove značilnosti
Janez Bizjak
- GORSKA ARHITEKTURA
- 18 **Pastirske bajte – drugi dom pastirjev**
Arhitekturna dediščina Velike planine
Vilko Rifel
- INTERVJU
- 22 **Dodi – župan Grohota**
Pogovor s Ferdijem Pušnikom
Marta Krejan
- GORNIŠKO POTEKANJE
- 25 **Monte Cozzarel**
Osamljen karnijski vrh
Igor Zlodej

Znami na pot

- 28 **Severne sosedje Triglava**
Gore okoli Staničevega doma
Klemen Janša
- OPISI
- 33 **Rjavina**
Klemen Janša
- 33 **Visoka Vrbanova špica in Spodnja Vrbanova špica**
Klemen Janša
- 35 **Cmir**
Klemen Janša
- 35 **Begunjski vrh**
Klemen Janša
- 37 **Mali Karman in Veliki Karman**
Gorazd Gorišek
- 37 **Postovčič in Lanež**
Gorazd Gorišek
- 39 **Brinica in Veliki vrh**
Gorazd Gorišek
- 39 **Breški Jalovec in Lanževica**
Gorazd Gorišek

- 41 **Med slovenskimi rojaki v Italiji**
V gorah nad Tersko dolino
Gorazd Gorišek
- GOST FESTIVALA GORNIŠKIH FILMOV
- 45 **Umetnik akrobacije**
Dean Potter
Mire Steinbuch
- GORNIŠKI FILM
- 48 **Filmsko Potovanje na konec zime in do roba Sfinge**
5. festival gorniškega filma Domžale
Manca Čujež
- ALPINIZEM NA PLATNU
- 52 **Smisel želja je v tem, da jih izpolnjujemo**
Sfingina uganka
Marta Krejan
- EKSTREMI
- 56 **Sama 25 dni v steni**
Silvia Vidal: posebnica ali ekstremna čudakinja?
Dejan Ogrinec
- PLEZANJE NA NORVEŠKEM
- 58 **Otroci globalizma**
Norveški dnevnik
Aljaž Anderle
- GLOSA
- 61 **Slovo od "iskrene fovšije"**
Marjeta Štrukelj
- VARSTVO NARAVE
- 62 **Lepotica naših potokov**
Potočna postrv
Dušan Klenovšek
- ALPSKA KONVENCIJA
- 63 **Prihodnost v Alpah je naša skupna odgovornost**
Pogovor s Tanjo Bogataj
Manca Čujež
- ALPINISTIČNA TEHNIKA
- 66 **S smučmi v ledeniškem svetu**
Aljaž Anderle, Tadej Debevec
- VREMENSKE STOPINJE IN OPRIMKI
- 68 **Ko ne kaplja le po čopiču**
Miha Pavšek
- NOVICE IZ VERTIKALE
- 70 NOVICE IZ TUJINE
- 70 LITERATURA
- 72 PLANINSKA ORGANIZACIJA

planinski VESTNIK
REVILJA ZA LJUBITELJE GORA

IZDAJATELJ IN ZALOŽNIK:
Planinska zveza Slovenije

ISSN 0350-4344

Izhaja petnajstega v mesecu.

Planinski vestnik objavlja izvirne prispevke, ki še niso bili objavljeni nikjer drugje.

111. letnik

NASLOV UREDNIŠTVA:

Planinska zveza Slovenije
Uredništvo Planinskega vestnika
Dvorakova ulica 9, p. p. 214
SI-1001 Ljubljana
T: 01 434 56 87, F: 01 434 56 91
E: pv@pzs.si
www.planinskivestnik.com

ODGOVORNI UREDNIK: Vladimir Habjan

UREDNIŠKI ODBOR:

Andrej Stritar (namestnik odgovornega urednika), Emil Pevec (tehnični urednik), Marjan Bradeško, Marta Krejan, Andrej Mašera, Zdenka Mihelič, Irena Mušič Habjan, Mateja Pate, Dušan Škodič

ZUNANJA SODELAVKA:

Tina Leskošek

LEKTORIRANJE:

Mojca Volkar Trobevesek, Mojca Stritar, Katarina Marin Hribar

GRAFIČNA PRIPRAVA: Repro studio Schwarz, d. o. o.

TISK: Schwarz, d. o. o.

NAKLADA: 5900 izvodov

Prispevke, napisane z računalnikom, pošiljajte po elektronskem mediju na naslov uredništva ali na elektronski naslov. Poslanih prispevkov ne vračamo. Uredništvo si pridržuje pravico do objave ali neobjave, krajšanja, povzemanja ali delnega objavljjanja nenaročnih prispevkov v skladu s svojo uredniško politiko in prostorskimi možnostmi. Mnenje avtorjev ni tudi nujno mnenje uredništva. Kopiranje revije ali posameznih delov brez privolitve izdajatelja ni dovoljeno. **Naročanje:** Po pošti na naslov: Planinska zveza Slovenije, Dvorčakova ulica 9, p. p. 214 SI-1001 Ljubljana, po elektronski pošti na naslov: pv@pzs.si ali po telefonu **080 1893 24 ur na dan**.

Številka transakcijskega računa PZS je 05100-8010489572, odprt pri Abanki, d. d., Ljubljana. Naročnina 34 EUR, 58 EUR za tujino, posamezna številka 3,40 EUR. Članarina PZS za člane A vključuje naročnino. Reklamacije upoštevamo dva meseca po izidu številke. Ob spremembi naslova navedite tudi stari naslov. Upoštevamo samo pisne odgovore do 1. decembra za prihodnje leto.

Program informiranja o planinski dejavnosti sofinancirajo Ministrstvo za šolstvo in šport RS, Fundacija za financiranje športnih organizacij v RS in Javna agencija za knjigo RS.

Fundacija za šport

FOTOGRAFIJA NA NASLOVNICI: Stan v Fužinskih planinah - pomnik nekega časa FOTO: SEBASTIAN REVEN

NAROČANJE 24 UR NA DAN

Vsebine vseh Planinskih vestnikov

od leta 1895 do danes
na www.pvkazalo.si
od 1949 do lanskega letnika
v formatu pdf.

Uredništvo Planinskega vestnika skrbno preverja vse članke in točnost v reviji objavljenih opisov poti, ki praviloma vključujejo opozorila na nevarnosti in možne pasti obiskovanja gora. Žal pa je vsak opis vedno subjektiven, poleg tega se objektivne težave na terenu lahko spreminjajo iz dneva v dan, celo iz ure v uro. Zato uredništvo revije in Planinska zveza Slovenije ne moreta prevzeti nobene odgovornosti za morebitne poškodbe ali materialno škodo, ki bi jih utrpel kdorkoli zaradi hoje po gorah po navodilih iz te revije.

Arhitektura gorskih pastirjev – od nekdaj in za vedno

Značilnosti od prazgodovine do sedanjosti

✎ Miha Kajzelj

Oglarska skorjevka na Starem vrhu FOTO: TONE CEVC (Tone Cevc: Arhitekturno izročilo pastirjev, drvarjev in oglarjev na Slovenskem)

PRVI LJUDJE V GORAH

Prazgodovina bivanja ljudi v gorah je zanimiva in skrivnostna. V času odsotnosti komunikacijskih in mobilnih sredstev, kot jih poznamo danes, so bile gore nedosegljivo daleč, njihovo nepoznavanje in soočenje z njihovimi divjimi silami pa sta porajala strahove. Prvim ljudem so gore pomenile predvsem mejo njihovega sveta in jim omogočale orientacijo v pokrajini. Zaradi negostoljubnih razmer so se jih raje izogibali, zaradi njihove nadzemske lepote in skrivnostnosti pa so jih doživljali mistično in jih dojemali kot domovanje božanstev.

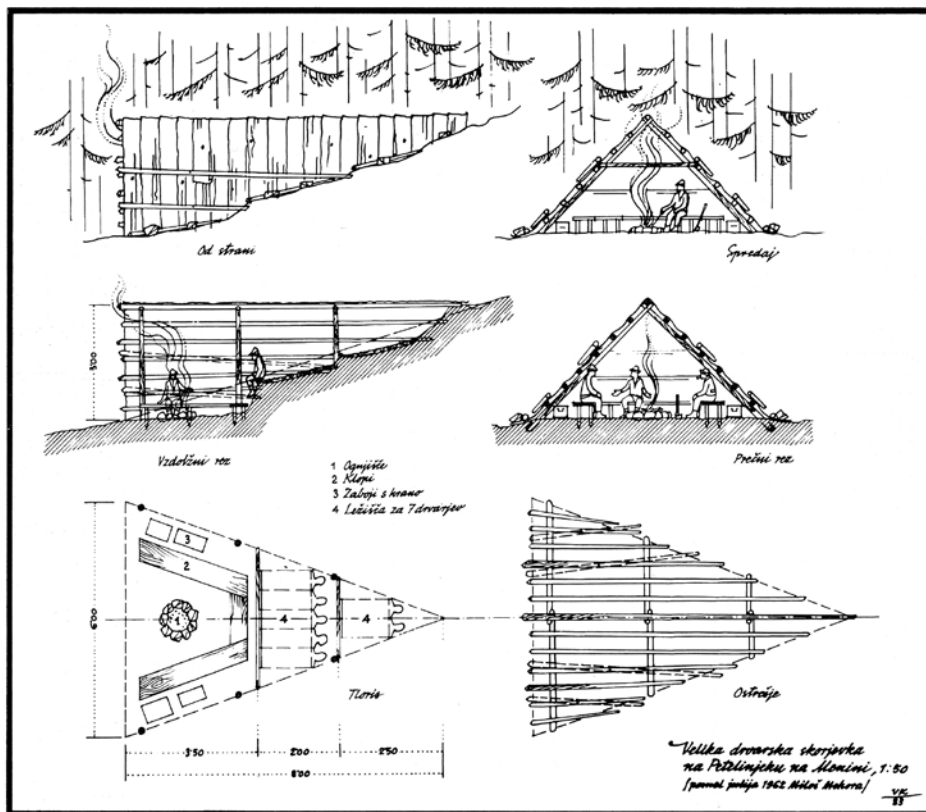
V prazgodovini so ljudje v gorah našli zavetje pred divjimi zvermi, sovraznimi ljudstvi in vremenom. Prvi obiskovalci so bili lovci, nabiralci rude, drvarji in oglarji, za njimi pa pastirji. Za svoje začasno bivanje so si poiskali naravno zavetje v skalnih luknjah in spodmolih.

DRVARSKA IN OGLARSKA ZAVETIŠČA V ALPSKIH GOZDOVIH

Prve stavbe v gorah so si izdelali drvarji in oglarji, ki so si v gozdovih uredili skromna šotorasta zavetišča, imenitne primere gorskih zavetišč, kjer se prvič pokažejo najpomembnejše lastnosti tradicionalne gorske arhitekture: zaščita pred vetrom, toplotno učinkovita in ekologična gradbena zasnova z uporabo naravnih materialov iz okolja. Šotorasta dvokapna streha takšnih zavetišč je postavljena v breg in se v tlorisu izriše kot klinast prostor, ki nudi odlično zavetje

Bivak na Brinju FOTO: JAKA ČOP (Jaka Čop: Kraljestvo Zlatoroga)

Drvarska skorjevka na Menini planini

RISBA: VLASTO KOPAČ (Tone Cevc: Arhitekturno izročilo pastirjev, drvarjev in oglarjev na Slovenskem)

pred vzdolnikom in nočno roso. Kljub temu da je na spodnji strani odprta, se v notranjosti zadržuje toplota, ki se dviga v najvišji kot strehe, kjer je zato najtopleje. Kurjenje ognja pred vhodom v času večerje ta vtis samo še dopolnjuje. Konstrukcija zavetišča je bila narejena iz debel in vej, streha pa iz smrekovega lubja, ki so ga z debel olupili v pasovih in na streho položili s prekrivanjem robov.

RAZNOLIKOST IN UNIVERZALNOST ARHITEKTURE GORSKIH PASTIRJEV

Gorsko pašništvo se je že v železni dobi razvilo kot dopolnilna dejavnost nabiralcev rude, kasneje pa je postalo samostojna sezonska dejavnost alpske živinoreje. Nabiralci rude, ki so se v gorah poleti zadrževali tudi dalj časa, so se za lažje preživetje ukvarjali s pašno živinorejo, za katero so na alpskih travnikih takrat odlični pogoji zaradi zamaknjene vegetacijske periode gorskih trav. Razvoj sveže in najbolj hranilne vegetacije se v gorah začne junija, v času, ko so dolinski travniki že v polnem razcvetu in so za pašo manj primerni.

Gorsko pašništvo se je ustalilo kot sezonska dejavnost, vzporedno z njo

Kamnita streha pastirskega stanu v Himalaji FOTO: T. NAKANO
(T. Nakano: Trekking in Nepal)

Kamnita streha "kazonov" v Benečiji FOTO: NAŠKO KRIŽNAR (Tone Cevc: Arhitekturno izročilo pastirjev, drvarjev in oglarjev na Slovenskem)

pa arhitektura planin, ki je na gorskih travnikih pustila neizbrisen kulturni pečat. Pastirski stanovi izhajajo iz tradicionalne kmečke arhitekture gorskih dolin, ki se je pod vplivom dejavnikov gorske narave (vetra, snega, ledu) in posebnih potreb gorske pašne živino-reje razvila v svojski tip arhitekture planin.

Zaradi odsotnosti informacijskih sredstev se je življenje v gorskih dolinah odvijalo v zaprtih krogih in je bilo slabo povezano z zunanjim svetom ali sosednjimi dolinami. Tudi planine so se razvile zelo različno s precej arhitekturnimi in etnološkimi posebnostmi, hkrati pa pri njih lahko opazimo tudi univerzalnost arhitekturnih rešitev, ki se kaže v njihovem gorskem karakterju. Pogosti so primeri, ko se je v različnih in zelo oddaljenih predelih gora ali gorstev, med katerimi ni bilo nobene informacijske povezave, pri pastirskih stanovih razvila enaka arhitekturno funkcionalna rešitev. Sklepamo lahko, da so principi gorske arhitekture univerzalni, pa naj gre za bohinjske planine, planine francoskih Alp ali pa pastirska zavetišča v Himalaji.

Stan na nogah: planina Konjščica nad Uskovnico FOTO: MIRAN HLADNIK FOTO: MIRAN HLADNIK

GORSKE ZNAČILNOSTI ARHITEKTURE PLANIN

Gorski karakter planin se kaže predvsem v pametni gradbeni zasnovi, ki je odporna na veter in velike količine snega. Lesena gradnja planin je primer enostavnega pametnega stavbarstva z za tisti čas vrhunsko zasnovanimi detajli gradnje. Rešitve so premišljene in so se razvijale skozi stoletja, zato je tudi arhitektura planin, ko so jo začeli opuščati, zdržala neverjetno dolgo, preden se je podrla.

Stanovi so navadno dvignjeni na kamnit temelj ali podstavek in s tem zaščiteni pred zemeljsko vlago, kar omogoča trajnost lesenih konstrukcij. Streha, ki jo pozimi obremeni debela in težka snežna odeja, je pri planinah vedno simetrična dvokapnica, njen naklon pa je v različnih gorskih dolinah lahko zelo drugačen. Sneg kot debela snežna kapa ostaja na položnih strehah, pri strmih strehah pa se pod napuščem naberejo kupi snega, zato so takšni stanovi večkrat postavljeni na noge. Stanovi Velike planine imajo kot čisto poseben primer streho do tal,

*Stan na nogah: planina
v švicarskih Alpah*
FOTO: JANEZ KOŽELJ

zato jih pozimi snežna odeja v celoti prekrije in zavaruje pred vetrom, ki je na odprti planoti lahko zelo močan.

Stanovi planin so pogosto kombinacija sobivanja pastirjev in živine pod eno streho, kjer lahko občudujemo nekdanjo povezanost človeka z naravo in živalmi. Hkrati gre pri tem tudi za različne načine toplotne zasnove, kjer se na primer pastirjeva soba ogreva s toploto, ki jo oddaja živina. Pri bohinjskih planinah je tako pastirjeva soba dvignjena nad živino, medtem ko je stan postavljen na noge, na Veliki planini pa je pastirjevo domovanje ovalno obdano s hlevom za živino. Oblikovna in funkcionalna zasnova stanov Velike planine je nasploh vrhunski primer aerodinamične, na veter prilagojene gorske arhitekture, ki vključuje tudi toplotno logično zasnovo hiše v hiši.

Tipi planin so glede na velikost in socialno strukturo kolektivni ali individualni. Kolektivne planine so s svojimi zanimivimi in logičnimi vzorci poselitve pomembne tudi kot pečat socialnega življenja staroselcev, ki je bilo v mnogočem bolj demokratično kot dandanes, saj se hierarhičnost postavitve pastirskih stanov odraža

le v odnosu do centralnega sirarskega objekta.

PLANINE ZA PRIHODNOST

Arhitektura planin v sodobnem času ne predstavlja samo dragocenega in neprecenljivega primera naselbinske kulture Slovencev, ampak vseh alpskih narodov, ki skozi ekološko prenovljeno družbeno zavest vse bolj cenijo svoj gorski svet. S svojim obstojem so pomembna turistična kategorija sodobnega gorskega turizma, ki ima jasno izdelano vrednotenje turističnih ciljev. Kultura in arhitektura planin sta prav zato, ker sta nastali v ekstremnih pogojih na robu civilizacije in v izolaciji od zunanjega sveta, še toliko pomembnejši, saj jasno kažeta na stopnjo kulturne razvitosti staroselcev, ki so začeli s pašno živinorejo v gorah.

V družbi je splošno uveljavljeno mnenje, da je arhitekturo in naselbinsko kulturo planin treba ohraniti, zaščititi in obvarovati pred propadanjem in uničujočimi vplivi človeka, ki v gorsko okolje vse bolj uničujoče posega z nekontroliranimi gospodarskimi, energetske ali turističnimi dejavnostmi.

V Sloveniji je arhitektura planin sicer kulturnovarstveno zaščitena, vendar pa je kontrola družbe nad tem, kaj se z njo dogaja, nezadostna. V družbi žal ne obstaja nobena strategija, kako bi jo obdržali pri življenju. Nujno bi bilo ustvariti zakonske mehanizme, ki bi lastnikom objektov omogočili obnovo z nepovratnimi javnimi sredstvi ob pogoju, da se izvede po sodobnih naravovarstvenih in kulturnovarstvenih standardih. Še pomembnejši pa

sta vizija in odločitev družbe, da se planinam omogoči nova uporaba za potrebe novodobnega planinstva in pohodniškega turizma, saj bi jim z novim življenjem na najboljši način zagotovili obstoj tudi v bodoče.

Zavestna sprememba namembnosti opuščenih stanov in sirarn v turistične nastanitvene objekte, apartmaje, oskrbovana ali neoskrbovana zavetišča je način, kako bi jih obdržali pri življenju, gornikom in turnim smučarjem pa s tem na mnogih pomembnih lokacijah omogočili prenočišče, zavetišče ali izhodišče za vzpone v gorskem svetu nad planinami. V tujini je precej planin, kjer so v opuščenih objektih uredili skromna zavetišča, ne da bi s tem v čemerkoli pokvarili njihovo vizualno podobo. Zgledujmo se!

Stan na planini Dedno polje FOTO: PETER STRGAR

Zgradbe in zavetja v gorah Tolminske, Kobariške in Bovške

Oris gradnje in oblikovanja stavb od doline do visokogorja

✎ Miroslav Kajzelj

Značilna bovška planinska zgradba na planini Za Črnim vrhom nad Sočo FOTO: JAKA ČOP (1969)

V gorskem svetu so sprva gradili le pastirji, ki so postavljali zavetja za živino in sirarne do višine gozdne meje, do približno 1500 metrov. V manjši meri so se jim s svojimi zavetji pridruževali tudi drvarji, oglarji in rudokopi, a le v spremljajoči in manj organizirani obliki. V dvajsetem stoletju se je tej vrsti zgradb pridružila gradnja zavetišč in planinskih koč, namenjenih gornikom, in posebno v prvi svetovni vojni še gradnja vojaških utrdb. Zadnji dve vrsti zgradb sta pogosto nastajali nad gozdnim robom vse do vršnih grebenov.

Vpogled v gradnjo v gorah nam dajejo zgodovinska gradiva in razumevanje kmečkega gospodarjenja z živino od doline do planine, to je poznavanje tristopenjskega pašnega kroga: dolina–*prestaja*–planina in nazaj. Temu sonaravnemu pastirskemu delovanju sledi dodatek modernega časa, ki se z gradnjo nad 1500 metri spopada z nenapisanimi zahtevami gorskega okolja, kjer dolinski stavbni vzorci odpovedujejo in se graditelji srečujejo predvsem z naravnimi silami, s plazovi, z viharji ter ne nazadnje z zahtevnim višinskim transportom in kratko delovno sezono, kar vse vpliva na zasnovo, velikost in obliko planinskih hiš.

TOLMINSKA, KOBARIŠKA IN BOVŠKA

so kamnita področja, ki s svojim gospodarstvom segajo visoko v gorski svet Zahodnih Julijcev. Značilnost in nujnost narodne arhitekture je, da je nastala brez znanega načrtovalca in se dopolnjevala iz roda v rod, graditelji pa so uporabljajo gradivo, ki je bilo dosegljivo na mestu samem. Skupni imenovalac obravnavanih treh regij sta kamnita gradnja in soroden gospodarski vzorec. Iz klimatskih in gospodarskih možnosti zemljišča je pri vseh domovih v dolinah nastalo podolžno razvito kamnito stavbno telo, grajeno iz lokalnega apnenca in vezano z apnenom malto. Apno so žgali ob gradbišču v

Značilni hiši s Tolminsko-Kobariške in z Bovške; prva je bila posneta v Stanovišču (Potresni zbornik, Tolmin 1980), druga pa je avtentična trentarska hiša, kot jo je videl Jaka Čop leta 1951.

preprostih *frnjažah* (pečeh), peska, ki ga je namlel ledenik, pa je bilo povsod dovolj. Strehe so se med tremi regijami najbolj razlikovale. Njihovi nakloni in kritina so bili odvisni od lokalnih vremenskih pogojev, gozdnega bogastva ter vplivov iz soseščine. Tako je na Tolminskem in Kobariškem ostrešje položno, sredozemsko in pokrito s korci; na Bovškem pa so strehe strme, alpske in pokrite s *šinklni* (skodlami). Na poti ob Soči navzgor se spreminja uporaba stavbnega in strešnega gradiva: od Tolminske proti Bovški upada raba kamna, povečuje pa se delež lesa, ki doseže višek v Trenti.

Umetnost rabe lesa je bila na Bovškem visoko razvita, tudi deske za čelne *paze* (zatrepe) so žagali ročno, na posebnem odru, pritrdjevali pa so jih s *cveki* (lesenimi klini). Skodle so klali s široko *klino* (rezilom) in jih prav

tako pritrdjevali na strešne *lege* (letve) z lesenimi *cveki*. Na celotni stavbi ni bilo niti enega kovinskega dela.

PRESTAJE

Pri naslednji višinski stopnji, pri *prestajah*, to je pri manjših zgradbah na vmesni stopnji med dolino in planino, se na Tolminskem in Kobariškem spremeni streha. Zaradi ostrejših klimatskih razmer in potrebe po večjem prostoru za seno so položno mediteransko streho zamenjali s strmo streho podobnega naklona kakor na Bovškem in jo namesto s korci pokrili s slamo. Na samem Bovškem pa je ostala *prestaja* po obliki in gradivu podobna hiši v dolini, le da v manjšem merilu.

Na *prestaje* se je pred glavno pašno sezono preselila večina gospodarskih dejavnosti, na tej višini je živina že našla dovolj dobro pašo, v dolini pa so

se travniki in pašniki obrasli in bili pripravljeni za prvo košnjo. *Prestaja* je pomanjšana projekcija dolinskega gošpodarskega in družinskega življenja.

PLANINSKE ZGRADBE

Pri zadnji višinski stopnji, planini in njenih zgradbah, je treba poznati delovanje planinskega in pašnega reda, ki je odločilno vplival na obliko in velikost stavb oziroma na obliko pastirskega naselja.

Na Tolminskem in Kobariškem so posamezni gospodarji imeli vsak svojo malo hlevsko zgradbo, skupna pa je bila sirarna, kamor so pastirji zjutraj in zvečer prinašali namolženo mleko. Prevladovala je goveja živina, drobnice je bilo malo. Hlevi so bili nanizani v nasebinsko obliko, katere glavni podarek je bila nekoliko večja sirarna. Način gradnje je bil podoben kakor pri *prestajah*. Tudi tu je bilo stavbno telo kamnito, streha pa strma in pokrita s slamo.

Na Bovškem, kjer so pasli predvsem drobnico, je bila vsa planinska in hlevska dejavnost združena v eni sami zgradbi, ki so jo sestavljali hrami (molznica, sirarna in shramba – zorilnica sira) in *gudert* (največkrat trietažni hlev). Na Bovškem so čredo do dveh tretjin tvorile ovce, eno tretjino pa koze; v spodnjih dveh etažah *guderta* so po večini prenočevale ovce, v ostrešnem prostoru pa koze. Obe vrsti živali sta morali biti strogo ločeni. Zgradba je

Sestav kapne, stropne in strešne konstrukcije pri hramih planine Za Črnim vrhom
FOTO: MIROSLAV KAJZELJ

Čelni opaž – paze, pritrdjene s cveki, na hlevu v Trenti FOTO: MIROSLAV KAJZELJ

bila po zasnovi podobna tistim v dolini, le da je bila mnogo daljša in zaradi pravokotne lege glede na zemljišče po višini večkrat zamaknjena.

Takšen je pogled na razvoj in obliko gospodarskih planinskih zgradb, ki so segale do gozdne meje, nekako do višine 1500 metrov. Višje pastirsko gospodarstvo na Tolminskem, Kobariškem in Bovškem s svojimi zgradbami ni segalo, od tod naprej so bila le pašna področja.

IZRAZOSLOVJE

Preden nadaljujem, moram poudariti, da so se izrazi **planina**, **planinske** zgradbe in **planinarjenje** sprva uporabljali le za do zdaj obravnavano pastirsko dejavnost. **Planina** je pomenila pašno področje in nikakor ni bila gorski (gorniški) pojem. S pojavom gorskega turizma se je beseda vrasla v gorniško terminologijo; **planine** v pomenu gorovja, **planinske** koč, ki služijo prenočevanju in oskrbi **planincev** – gornikov in ne nazadnje **Planinski** vestnik ...

Od tod naprej bo namreč beseda o gorah in zgradbah v visokogorju. Pojavila se bosta **planina** in **planinski**

Hlev – senik blizu Tolmina FOTO: MIROSLAV KAJZELJ

*Značilna prestaja na Prevejku
pod Polovnikom na Bovškem*
FOTO: MIROSLAV KAJZELJ

Obnovljene zgradbe na planini Kuhinja pod Krnom FOTO: MIROSLAV KAJZELJ

v novem pomenu, ki je vnesel nekaj nejasnosti v planinsko-gorsko izrazoslovje, a praksa se je ustalila; izraz **planinstvo** se uporablja tako za pastirske **planine** kakor tudi v izrazoslovju sodobnega gorskega turizma.

ZGRADBE V VISOKOGORJU

V območje pašnikov, skalnih pobočij in gorskih grebenov so posegli graditelji planinskih koč in vojaških zavetij; na robu Bovške tudi preko višine 2500 metrov (Kredarica, Morbegna). Pri večini planinskih domov so uporabili dolinske gradbene vzorce: zidan hišni obod in strmo leseno streho. Tudi

kritina je bila podobna, dokler krovci niso začeli uporabljati pločevine, ki jo je uvedla vojaška gradnja. Prva svetovna vojna in čas po njej predstavljata tehnološki premik pri gradnji v gorah. Vojska je pri svojih zavetjih in utrdbah, ki so morale biti varno grajene, uporabljala nov material: armirani beton. Cement in betonsko železo so vojaki prinašali v težkih razmerah, po neizprosnih vojaški logiki, na vsa gorska gradbišča.

Izvotlili so cele vrhove ter v kavernah ustvarili vkopana skladišča in zavetja (npr. na Velikem vrhu v Polovniku).

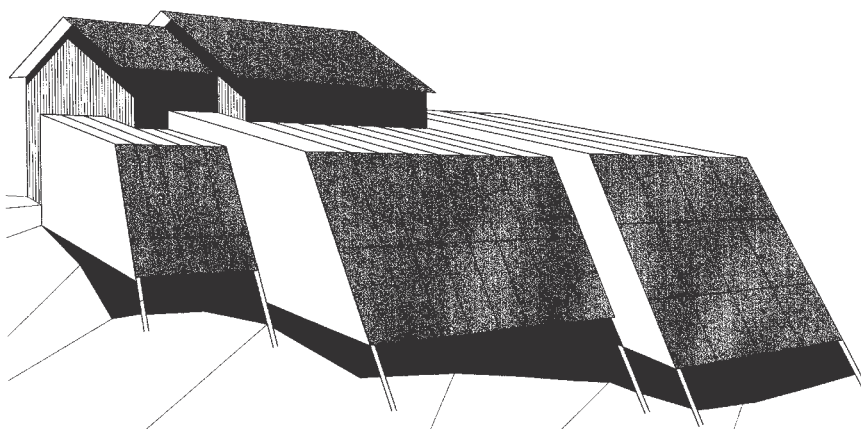

Zgodovinska fotografija s slamo kritih hlevov na planini Leskovica pod Krnom, vzeta iz knjige Melik: Planine v Julijskih Alpah, 1950, str. 236 (Bruno Nice: La casa rurale nella Venezia Giulia, Bologna 1940).

V tem času so v zavetnih legah pred sovražnim ognjem zgradili številne mulatjere in povezovalne poti, ki so omogočale razmeroma udoben višinski transport z mulami ter konji in še danes služijo pastirjem, lovcem in gornikom. Domačine so vojaške razmere seznanile tudi z gradnjo in uporabo tovornih žičnic.

Danes je prenašanje bremen iz doline v gore močno poenostavljeno. Žičnice in helikopterji so sposobni prenesti cele stavbne dele na gorsko gradbišče, kjer je treba gradbene enote le še sestaviti. Ta način se je uveljavil pri gradnji žičnic (npr. na Kaninu), a ga zaman iščemo pri gradnji planinskih koč. Uporabili so ga pri gradnji bivakov, koče pa še vedno (razen redkih izjem) gradijo klasično, helikopter prinaša le osnovni gradbeni material. S tem se čas gradnje ne krajša, ostane enako dolg ali pa še daljši kot v dolini in zamujeno je, da bi z moderno transportno tehnologijo ujeli kratko delovno sezono v gorah, ki jo pogojuje vreme, sneg in nizke temperature.

Seveda bi montažni način gradnje vplival na izbiro gradiva ter na obliko in videz stavb, a gorsko okolje ni vezano na dolinske vzorce in dovoljuje odstopanja od tradicije. Odločujoči vpliv na gradnjo v visokogorju imajo klimatski pogoji, viharji, sneg in varnost pred plazovi. Pojavi se potreba

Model predloga za povečavo Triglavskega doma na Kredarici arhitekta Miroslava Kajzelja s sodelavci. Stari dom bi ostal nespremenjen, dominanten in le prenovljen, ob bok pa bi mu bil pripojen nižje postavljeni, večetažni, aerodinamično zasnovan prizidek v montažni gradnji. Ostalo je le pri načrtu.

po aerodinamično oblikovani stavbi in celo vkopana zgradba je boljša rešitev kot viharjem izpostavljena visoka hiša. Naravnih poglobitev je v naravi veliko; vkopane hiše so iz energetskih razlogov že splošno znane.

Na Bovškem in na njegovem visokem robu so že bili narejeni poskusi, ki odstopajo od dolinskih vzorcev. V mislih imam zavetišča, ki so nastala iz vojaških zgradb (na Krnu, dobro ohranjena kasarna na Morbegni, ki je delno vkopana in morda čaka na novo funkcijo itn.), postaje kaninske žičnice in dva že pozabljena predloga za povečavo Triglavskega doma na Kredarici.

Planinskih postojank je v naših gorah verjetno že dovolj (ali celo preveč), a prej ali slej jih bo treba obnoviti, prenoviti ali celo na novo postaviti. Morda zadnji dve sliki nakazujejo takšne možnosti, pa tudi na vkopane zgradbe bi kazalo pomisliti. ◻

Bivak, ki bi se v obliki satovja lahko pripojil k osnovni zgradbi doma na Kredarici. Izdelala ga je arhitektka Tija Badjura s sodelavci. Osnova je bila v celoti v dolini izdelana osmerokotna celica (kvadrat s posnetimi vogali), ki bi jo bilo mogoče sestavljati kakor satovje do zelene funkcionalne velikosti. Predlog ni bil sprejet, prototip bivaka pa je bil postavljen ob Mladinskem centru VIC v Bavšici. Odstranili so ga ob gradnji nove in večje zgradbe centra. Velika škoda je, da zanj niso našli alternativne lokacije, ampak so ga enostavno razrezali in izročili odpadu.

FOTO: MIHA KAJZELJ

Oris tradicionalnega gospodarjenja

Miroslav Kajzelj:

BOVŠKO. OD DOLINE DO PLANINE.

Založba Debora, Ljubljana, 2011.

376 str. 39 EUR.

Kot je zapisal avtor v prologu, knjiga predstavlja obsežno sestavljanko iz drobcev nekdanje kmečke kulture na Bovškem. Samo delo ni etnološko, čeprav vsebuje mnogo etnografskih sestavin. Podprto je z besedo, temelječo na pisanih virih, z bogato fotografijo in risanimi prilogami, s katerimi je avtor, po poklicu arhitekt, prikazal arhitekturo objektov in njihovo umeščenost v prostor, pri že propadlih objektih pa na podlagi še zadnjih ostankov na papirju izvedel rekonstrukcijo značilnih bovških poslopij.

Knjiga je sestavljena iz več delov, trije od njih se skrivajo tudi v samem naslovu. Gre namreč za visokogorsko poselitev in spremljajoče objekte, ki so se uporabljali le določen čas v letu. Ker pa se je način življenja spremenil, je danes večina teh zgradb že izgubila svojo namembnost; nekatere propadajo, druge so morda postale počitniške hiške. *"In čez generacijo ali dve bo ta del naše stavbne dediščine ohranjen le še na straneh tega izjemnega literarnega dela,"* je zapisala recenzentka dr. Živa Deu (kot recenzenta sta sodelovala še dr. Naško Križnar in arhitekt Janez Bizjak).

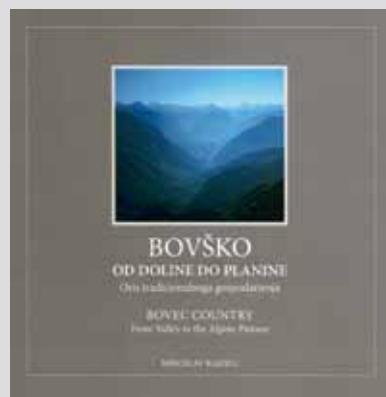
Miroslav Kajzelj je skoraj dve desetletji deloval na Bovškem in spisal tudi dve knjigi; Bovška hiša, 1997, in Bovška hiša po velikonočnem potresu, 1999 (obe založila Debora). V tej, *Od doline do planine*, pa nam z obilico informacij, ki so terjale leta terenskega dela ter brskanja po arhivih in spominih še živih domačinov, predstavlja življenje nekega tradicionalnega gospodarskega življenja, ki je nekoč v dolini mlade Soče potekalo v nenehnem gibanju in spreminjanju. Življenje ljudi in živine od doline do planine se namreč vrti v treh krogih, ki se dogajajo na različnih lokacijah, a se med seboj ves čas prepletajo. Krogi so zarisani med dolinskim gruntom, *prestajo* in planino.

Življenje v prvem krogu se je odvijalo v osmih mesecih, od jeseni do pomladi. Ta čas so ljudje lahko delali doma, na poljih, in živina se je pasla na domačih travnikih. Z majem je nastopil drugi krog, ko so živino odgnali v *prestaje*, ki so predstavljale vmesno stopnjo do planin, tja pa se je z živino odpravila tudi večina družine. *Prestaje* niso bile hudo odmaknjene od gruntov, tako da so se lahko kmetje občasno vrnili in doma postorili najnujnejše. Živina se je ob *prestajah* pasla toliko časa, da je sneg na visokih planinah skopnel. Čas, preden je zgoraj zrasla primerna paša, so izkoristili za popravilo in pripravo objektov na planinah, na dolinski grunt pa so se vračali kositi in spravljati travo, ki se je medtem razrasla na travnikih.

V tretjem krogu ob koncu junija so živali odgnali na planino, kjer so ostale nekako do začetka oktobra. Vmes se je trava obraščala tako na *prestajah* kot doma, kmetje so se na obe lokaciji občasno vračali h košnji, nato pa so se z jesenskim hladom vsi skupaj vrnili domov v dolino, kjer je živina prišla do poslednje sveže paše pred zimo. Drobnico so šele tedaj pripuščali, da je bila breja naslednjih pet zimskih mesecev, do naslednje pomladi, ko so vsi skupaj ponovno vstopili v prvi krog...

Mirno lahko zapišemo, da je avtor opravil neverjetno delo, ki bo še generacijam nudilo pogled pod plast pozabe, ki danes nezadržno lega na nekdanja pravila in življenjske običaje domačinov v Posočju. Knjigo, ki jo je uredil Janislav Peter Tacol, angleški prevod pa je prispevala Valerija Karba, vsekakor priporočamo.

Dušan Škodič

Stavbno izročilo pastirjev (in rudarjev) na gorenjski strani Julijskih Alp

Planine nad Bohinjem in njihove značilnosti

✎ Janez Bizjak

Planina V Lazu FOTO: PETER STRGAR

Julijske Alpe so nenavadno bogate z raznoliko stavbno dediščino. Razvodnica med Sredozemljem in Črnim morjem je obenem nevidna meja dveh stavbnih kultur: za gorenjsko stran je značilna kultura lesa, za primorsko ali posoško stran pa kamna.

Že na prvi pogled se naselja in kmečke hiše v Bohinju ali v Gornjesavski dolini ločijo od onih na Tolminskem in v Zgornjem Posočju. Podobno je pri kulturni dediščini na pašnih planinah. Pastirska naselja in stavbe na bohinjskih planinah imajo svoje posebnosti, stavbe na podkrnskih in tolminskih planinah spet svoje, od obeh pa se spet razlikuje stavbno izročilo na ovčjih planinah na Bovškem. Ta raznovrstnost je poseb-

nost Julijskih Alp. Takih stavb, kot so na studorskih planinah in nad Zgornjim Posočjem (ali arhaične ovalne oblike na Veliki planini), ni nikjer v Alpah. Gre za enkratne in neponovljive spomenike avtentične ljudske ustvarjalnosti anonimnih mojstrov, ki so vdihnili kulturno vsebino našim goram. V stavbnem izročilu pastirjev se zrcalijo večstoletne izkušnje prilagajanja gorskemu okolju in obzirnost do naravnih zakonitosti.

Tako kot povsod v Alpah žal tudi v naših Julijcih izginja avtentično stavbno izročilo. Vzrokov je več: opuščanje paše v visokogorju v zadnjih štiridesetih letih zaradi gospodarskih in političnih pretresov v kmetijstvu ter posledično zaraščanje pašnikov in propadanje stavb, ki jih lastniki niso več potrebovali, prodaja in spreminjanje pastirskih stavb za nekmetske namene, predvsem za spreminjanje in prezidave v počitniške hiše.

Nekatera pastirska naselja na gorenjski strani so se domnevno razvila iz prvotnih letnih bivališč rudarjev, ki so visoko nad gozdno mejo nabirali in kopali železovo rudo. Še danes

vidno razkopano površje s plitvimi ali vrtačam podobnimi površinskimi jamami spominja na miniaturne kraterje Luninega površja. Rudarjenje se je prenehalo v novem veku, nadaljevala pa se je tradicija visokogorskega pašništva. Rudarsko zgodovino imajo današnje visoke planine Dedno polje, Laz, Ovčarija, Krstenica in Poljanica nad Bohinjem ter Klek in Lipanca na blejskem vplivnem območju. Rudarji so prezrti in pozabljeni prebivalci našega visokogorja. Kadar hodimo po starodavnih tlakovanih tovornih in danes markiranih planinskih poteh nad Lipanco ali nad studorskimi planinami, malokdo pomisli, da hodi po sledih rudarjev, ki so poti tlakovali zaradi transporta težke železove rude v dolino. Za krave in drobnico poti niso nikoli tlakovali.

ŽIVLJENJE NA PLANINAH

Za lažje razumevanje planinskega in visokogorskega pašništva je dobro vedeti, da ima pašništvo v Alpah 5000 let staro tradicijo, ki se je v tisočletjih razvila v poseben gospodarski sistem, imenovan pašno leto ali pašni krog, sistem povezanosti in soodvisnosti med življenjem v dolini in gospodarjenjem v gorah. Poznajo ga v vseh alpskih deželah, začel pa se je spomladi, ko so živino začeli pasti v dolini, jo konec pomladi gnali na srednje ali senožete planine, od tam pa poleti na tako imenovane visoke planine. Na njih se je pasla do prvega snega, nato se je postopoma vračala na pašo na srednjih planinah, dokler je niso tik pred zimo prignali do vaških pašnikov v dolini. Tipične senožetne planine so Voje (Na Vojah), Uskovnica, Praprotnica, Zajamniki, Vogar. Nanje se je poleti preselil del družine, da so po odhodu živine na visoke planine pokosili travo in jo posušili za zimsko krmo. Pašni redi in pašne srenje so preživeli vse politične spremembe in predstavljajo nenapisana pravila o delovni morali, pravičnosti, strogosti in obveznostih. Po starih pravilih so bili kmetje upravičeni do paše na planinah za toliko živine, kolikor so je lahko prezimili doma s krmo, pripravljeno poleti na senožetih in v dolini. Pogoji preživetja so bili neusmiljeni, zato so bili dolinski travniki in senožeti skrbno pokošeni. Danes tovrstnih pogojev ni več, zato

se nepokošene senožeti zaraščajo z drevjem, kulturna krajina pa spremeni nja svojo identiteto.

AVTENTIČNA POSEBNOST STUDORSKO-FUŽINARSKIH PLANIN

Razpoznavni znak, razumljiv tudi nestrokovnjaku, za stavbno izročilo pastirjev na visokih planinah nad Bohinjem je lesen stan, postavljen na kobile, to je lesene stebre z diagonalnimi vogalnimi oporami. Kobile so izvirna in najbolj avtentična posebnost studorsko-fužinarskih planin, pašnega sveta nekdanjih kosezov nad Zgornjo Bohinjsko dolino. Drugod v Alpah ni take arhitekture! Nekateri strokovnjaki menijo, da je nadstropni stan na kobilah staroselski relikt, ostanek predslovanske pašne kulture. Osnovna konstrukcijska rešitev se prilagaja terenskim pogojem: na ravnih tleh so stani postavljeni na štirih stebrih, drugod na treh, na pobočjih pa sta samo dva sprednja stebra, ker je zadnji del stavbe naslonjen na skalno podlago.

Razporeditev prostorov je funkcionalna in racionalna. Spodnji, odprt prostor ali ograda je namenjen zavetju za živino, v zgornjem delu, dostopnem po lesenih stopnicah, pa je skromno bivališče za pastirja, imenovano stan. Ta enocelični prostor ima (je imel) odprto ognjišče s kotlom, mizo, klop in pograd,

v kotu pa ograjeno mlečnico za shrambo mleka, sira in skute. Dokler ni bilo skupnih sirarn, je vsak pastir v svojem stanu tudi siril. Podaljšane ali dodatne strehe na vzdolžni in sprednji strani so bile potrebne zaradi prostorske stiske pri večjem številu krav in za teleta. Ko sem kot študent prvič pogledal v tak stan, sem bil presenečen, ker odprto ognjišče ni bilo zidano, ampak ograjeno z macesnovimi bruni, sredi katerih je plapolal ogenj. Dimnika ni bilo, dim se je valil skozi vratno odprtino in pod stropom skozi špranje v strehi. Na neki avstrijski planšariji sem videl dimnik, izdelan iz izdolbenega macesnovega debla, pa je bilo vse ognjevarno. Skrivnost ognjevarnosti lesenih ognjišč in lesenih dimnikov je skrita v starem védenju, po katerem je les, posekan na določen dan ob določeni luni, negorljiv.

Planina, na kateri je največ avtentično ohranjenih stanov na kobilah, je Laz. Celotno pastirsko naselje je arhaičen kulturni spomenik iz davnih časov, žal brez vsakega zagotovila, da bo ta žlahtnost ostala. Laz in Velo polje sta edini aktivni pašni planini (s sirarno), ki nista dostopni s traktorjem. Morda je zato Laz ostal kot zadnji spomin na nepokvarjeno stavbno izročilo pastirjev. Kot bi bil po nekem čudežu ohranjen prvinski duh davnih prednikov, od katerih smo podedovali kulturno dediščino izjemne vrednosti.

Planina Dedno polje FOTO: VID POGAČNIK

Ali se ob izgubljenem zgodovinskem spominu zavedamo pomena te dediščine? Čeprav je v Lazu skupna sirarna, v kateri delajo odlične sire, dve majerici v svojih stanih še vedno pripravljata vsaka svoj sir.

Planine Dedno polje, Blato, Jezero in Viševnik imajo precej obnovljenih stanov na kobilah, vendar so številni zaradi novodobne počitniške funkcije "posodobljeni" z dimniki. Češnjanska visoka planina Krstenica ima skupno sirarno, znano po dobrem siru, od pastirskih stanov pa sta v avtentični obliki ohranjena le dva. Tudi na Velem polju in na Planini pod Mišelj vrhom propadajo zadnje tipične stavbe na kobilah. Enako je na Ovčariji, kjer so trije stani obnovljeni za počitniške namene, dva zapuščena relikta na kobilah pa propadata.

Stavbe na kobilah so bile tudi na planinah, ki jih danes ni več. Zadnje ostanke kamnitih zidov in strohnjenega lesa na visokih planinah Pri Utah v Dolini Triglavskih jezer, Lopusnica, Kal, Poljanica na Lepi Komni, Jezerce

Obnovljena stavba na Kleku
FOTO: IGOR ZAKOTNIK

nad Krstenico, Zgornji Tosc prekrivajo koprive, malinovje in vedno gostejše rušje.

Na tako imenovanih bukovskih planinah, na visokih planinah nad Spodnjo Bohinjsko dolino od Črne gore, Črne prsti in Suhe do Zadnjega Vogla, so ostale le zapuščene in zaraščene pastirske stavbe, pozidane po prvi svetovni vojni, zato nimajo izrazitih posebnosti

stavbnega izročila, značilnega za prej opisane fužinarsko-studorske planine.

Značilnost fužinarsko-studorskih planin so tudi naselja, ki povezujejo različno število stanov. Ti so v zasebni lasti pašnih upravičencev, sama planina in vse pašne površine pa so v skupni srenjski lasti. Na drugih pašnih planinah na gorenjski strani Julijskih Alp so le posamezne večje stavbe (stan, skupni hlev,

Na planini Laz je ohranjenih največ stanov na kobilah. FOTO: IGOR ZAKOTNIK

Planina Klek. Na njej sta se ohranili zadnji rudarski stavbi v Julijskih Alpah.

FOTO: IGOR ZAKOTNIK

sirarna), ni pa prej omenjene značilne strukture planšarskega naselja.

PLANINA KLEK

Pašno zaledje Bleda in okoliških vasi sestavljajo Zasipska planina, Zgornja Krma, Grajska in Rečiška planina ter Kranjska dolina, Lipanca in Klek. Na planini Javornik na Pokljuki pasejo živino z Gorjuš. Izrazitih tipičnih arhitekturnih posebnosti ni, današnje stavbe so bile zgrajene pred prvo svetovno vojno in v prvih letih po njej po tipskih načr-

tih državne kmetijske uprave "Agrarne operacije".

Izjema je planina Klek. Na njej sta se ohranili zadnji rudarski stavbi v Julijskih Alpah. Nadstropni zidani hiši se že na prvi pogled razlikujeta od sicer tipično lesenih pastirskih bivališč na gorenjskih planinah. Spodnji, kletni del je bil namenjen skladiščenju železove rude, v zgornjem delu pa so bili pogradi za rudarje. V novjšem času sta obe stavbi služili kot hlev in stan, zato je bila prvotna rudarska funkcija

pozabljena. Analiza zidov je odkrila značilnosti zgodnesrednjeveške, domnevno celo antične gradnje. Leta 2004 in 2005 sta bili obe stavbi obnovljeni s finančno pomočjo Kneževine Monako in Triglavskega narodnega parka. V zgornji je urejena informacijska točka mednarodnega raziskovalnega programa Železna pot s poljudnim prikazom arheoloških izkopavanj in dragocenih najdb na Kleku. Omenjeni stavbi sta edina ohranjena in obnovljena rudarska dediščina v slovenskih Alpah. ●

Eden zadnjih avtentičnih stanov na planini Krstenica

FOTO: SEBASTJAN REVEN

Pastirske bajte – drugi dom pastirjev

Arhitekturna dediščina Velike planine

✍ Vilko Rifel¹

Nastanek ovalne pastirske bajte v velikoplaninskem prostoru sega v davnino. Izoblikovala se je postopoma skozi različna obdobja od preprostega zasilnega bivališča, ki ga je pastir še kot nomad iskal zase in svojo živino, pa vse do današnje oblike ovalne pastirske bajte.

Velika planina FOTO: FRANCI HORVAT

Verjetno si je že predavnimi časi kot nomad, če ni naletel na naravno zavetišče iz kamenja, zložil okrogel obod, v katerega je vdela večje kamnite klade. Nanje je položil okleščene smrekove okroglice, ki jih je v špici zvezal skupaj z usnjenimi jermeni. Po navpičnih smrekovih okroglicah je prečno z usnjenimi jermeni pritrdil manjše smrekove veje, nato pa ostreje šotoraste oblike prekril s kožami ali pa z grobo naklanimi smrekovimi škodlami.

Odkritje železove rude je človeku povsem spremenilo način življenja. Omogočila mu je izdelavo kvalitetnejših orodij (sekir, žebeljev itn.), s tem pa tudi možnost napredka pri obdelavi lesa, ki ga je rabil za gradnjo bivališča. Za krče-

nje pašnikov pa je še vedno uporabljal najučinkovitejše orodje – ogenj. S tem ko si je izkrčil stalen kraj za pašnik, pa je moral postaviti zase in za živino tudi trajnejše bivališče. Za gradnjo je uporabil les in kamenje, pridobljena pri krčenju in čiščenju pašnika. Do prve svetovne vojne so bile pastirske bajte na Veliki, Mali in Gojški planini ovalne ognjiščne, pokrite s šotorasto škodlasto streho, segajočo do tal, brez stropa in okna, s podom iz ilovice in z odprtim ognjiščem. So se pa v tem obdobju zlasti na Gojški planini že začele pojavljati oglate pastirske bajte. Tak način gradnje se je zlasti na Velikem stanu ohranil vse do požiga vsega pastirskega selišča v zadnji zimi druge svetovne vojne.

V BAJTI

Notranjost bajte ni bila tako skrbno opremljena kakor danes, saj je bila pastirju le začasno bivališče med pašo živine na planini. Preprosto pastirjevo ležišče je stalo ob zadnji steni in je bilo postlano s suhim senom. Zraven so bile police s skledami in latvicami (lesenimi in lončenimi), na tleh z visokim pragom pa se je v lesenem koritu ali pa v lesenem čeburu, ki je imel na dnu pipo, topil sneg, ki so ga v koših nosili iz Velike in Male Vetrnice (snežnic pod Gradiščem). Levo ali desno od vhoda v pastirjevo izbo je v kotu stalo odprto ognjišče s trikotnim kamnitim obo-dom kurišča, imenovanim sedovnik. Na ognjišču je čez noč tlelo večje deblo (*zagvávnač*). Ogenj na ognjišču je bil edini vir svetlobe, ki je razsvetljeval

¹ Vilko Rifel: Velika planina v odsevu časa. Kamnik, Studio Dataprint d. o. o., 2010.

Veliki stan na Veliki planini pred prvo svetovno vojno
FOTO: ARHIV VILKA RIFLA

temačno notranjost izbe. Ob odprtem ognjišču pa se je pastir, premražen in premočen, kaj hitro posušil in ogrel. Dim je silil iznad ognjišča na prosto skozi mnoge špranje med skodlami in skozi odprtino pod slemenom, pa tudi pri vratih pastirjevega bivališča, ki so bila podnevi odprta. Kadar pa je pastir odšel zdoma, je vrata zapahnil in leseno ključavnico zaklenil z lesenim ključem. Tako je bilo ob večerih, ko so pastirji zakurili v bajtah in se je iz vseh kadilo skozi strehe iz skodel, videti, kot da bajte gorijo. Tudi miz in stolov takrat še niso uporabljali in so pri jedi sedeli kar na molznih trinožnikih ter držali latvice z jedjo na kolenih.

STREHA BAJTE

Okoli pastirjeve izbe je bila lopa – do tal segajoča šotorasta streha, ki se je ovalno spuščala na vse strani. Dolgi okrogli leseni trami lopniki (*vopnaki*) so s spodnjim delom počivali na močnih kamnitih kladah, ki so jih pastirji imenovali babce. Bili so vgrajeni v kamnit obod, zložen iz kamenja, ki je bil pri nekaterih bajtah zamazan z apneno malto. Namesto kamnitega zidu pa je bil pri nekaterih bajtah prostor med lopniki zapolnjen z lesom in obit s skodlami.

Odprto ognjišče, na katerem si je pastir kuhal, se ob njem premražen pogrel in posušil.
FOTO: ARHIV VILKA RIFLA

Streha pastirske bajte je bila pokrita s skodlami, po domače *šinkalni*, običajno meter dolgimi klanimi deščicami iz smrekovega ali macesnovega lesa. Ker pa se macesnov les težje cepi, so običajno skodle iz macesna dolge le do 60 centimetrov. Da se les pri izdelavi skodel lepo cepi, je posebej pomembna izbira primernega lesa. Na njegovo kvaliteto vplivata tudi letni čas poseka in luna. Deblo za skodle mora biti gladko, dokaj visoko nezaraščeno in brez grč. Ne sme biti zavito, korenine morajo biti enakomerno speljane, veje pa tanke in položne. Rast drevesa mora biti gosta in enakomerna, deblo pa mora meriti v premeru vsaj 42 centimetrov, da ustreza. Dober poznavalec je ponavadi s sekiro potrkal po deblu in že po donenju udarca vedel, ali je les ustrezen, kar pomeni, da mora biti izbrani les tudi resonančen.

Izbrano drevo se poseka, primerni del debela pa olupli in razžaga na 80–120 centimetrov dolge kose, ki se razcepijo s pomočjo lesenih klinov najprej na štiri dele, pri čemer se sredina (srce) izloči, ker tam les ni primeren. Vsak kos se potem s pomočjo klina in lese-

nega bata razcepi še na manjše kose. S pomočjo posebne sekire – šinklarice (*šinklerce*) – in lesenega bata se iz kosov cepijo 6–15 centimetrov široke in 8–12 milimetrov debele gladke skodle, ki so povsem brez grč.

Izdelane skodle se pred uporabo kar nekaj časa zložene in obtežene sušijo. Posebej pomembno pri njihovem ročnem cepljenju je, da se ohranijo vzporedni žlebički, ki nastanejo med cepljenjem. Po njih odteka deževnica, zato morajo biti čim bolj vzporedni, da voda čim hitreje spolzi in se ne nabira v njih, les pa ne vpije vase toliko vlage, kar predvsem vpliva na življenjsko dobo strehe. Danes so pogosto v rabi tudi žagane skodle, pri katerih so lesne pore uničene, zato les bolj vpija vlago in tudi prej strohni.

Skodle se na ostrešje pastirske bajte začnejo pribijati od spodaj navzgor. Zlasti zamudno je pokrivanje ovalnih delov, saj je tam treba vsako skodlo posebej obtesati s kolarsko sekiro (*bognar-co*). Nekdaj so skodle na streho namesto z žebliji pribijali z lesenimi macesnovimi *cveki*. Pozneje pa so v vsako skodlo

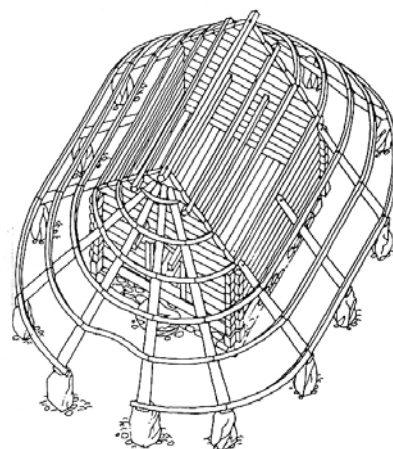
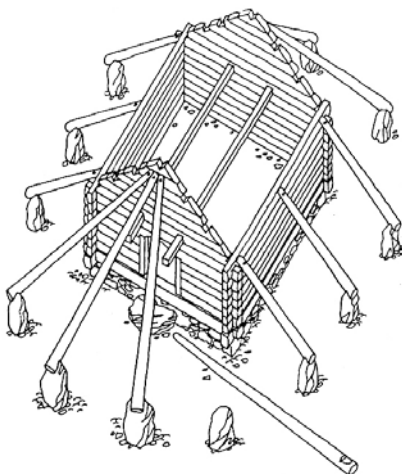
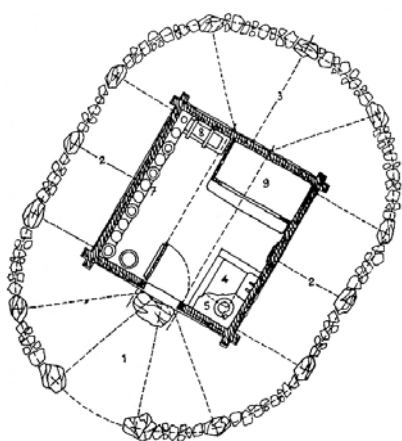
zvrtili luknjo in šele nato vanjo zabili žebelj. S tem so preprečili, da bi skodle v sončni pripeki razpokale, streha pa bi hitreje propadla. Danes za pribijanje uporabljajo posebne tanke kovinske žebelje – *šinklarje*, ki skodel ne razkoljejo. Za dvoslojno pokritje strehe povprečne pastirske bajte, ki se gradijo danes, je potrebnih 4000–5000 skodel. Življenjska doba takšne strehe pa je ob pravilni izbiri lesa in časa poseka od 25 do 50 let.

Vhodi v lope so bili obrnjeni proti vzhodu, jugovzhodu ali jugu in so bili vse do tridesetih let 20. stoletja brez pragov, podbojev in vratnih kril, da je živina lahko prosto hodila noter in ven. Vzrok za vgrajevanje vrat so bili bajtarji, ki so na planino začeli zahajati pozimi in so kaj radi opravljali veliko potrebo v lopah tistih pastirskih bajt, ki so takrat samevale (saj pastirska bajta ni imela stranišča).

Ograja – plot (*pivot*) okoli bajte – je bila včasih kamnita, torej zložena iz kamenja, ali pa lesena, narejena iz manjših okleščenih smrekovih debel, okroglic – *strgač*, tako da so bila debela naložena med dva navpična kola, povezana vmes

Prenovljena ovalna pastirska bajta Jeranovih iz Sidraža na Velikem stanu dokazuje, da je tradicionalni način gradnje združljiv s potrebami kmeta in pastirja v sedanjem času. FOTO: VILKO RIFEL

Preskarjeva bajta na Veliki planini RISBA: VLASTO KOPAC

in na vrhu s smrekovimi roči (smrekov roč je bil spleten iz tanjše smrekove veje in je dajal videz obroča). Vhod v osek pa je zapirala lesa.

VELIKA PLANINA DANES

Današnja planina kaže precej spremenjeno podobo. Pastirske bajte, nekdanje ovalne, so zdaj večinoma oglate, a na srečo še vedno tradicionalno krite s skodlami. Kljub opaznim spremembam pa planina še vedno deluje svojstveno in v pastirskem selišču je še vedno čutiti pridih stare arhitekturne dediščine. Napredek in blaginja sta pač prines-

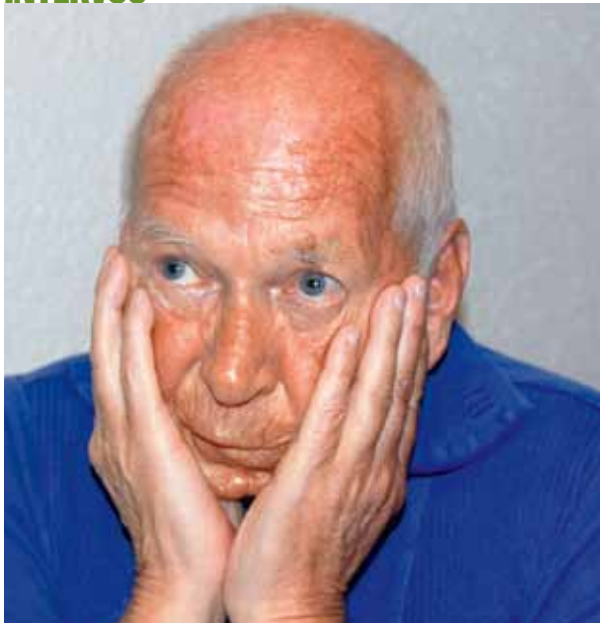
la svoje. Notranjost pastirskih bajt je danes udobna za bivanje, nekatere so opremljene že prav razkošno. Zdaj je na tleh lesen ali betoniran pod, pokrit z linolejem, zgoraj ima izba strop, nad katerim je podstrešna soba z zasilnimi ležišči. Notranjost v večini pastirskih bajt razsvetljuje elektrika, pridobljena s pomočjo sončne energije, nanjo pa je priključen tudi kakšen televizor ali radio. Na Malo planino je elektrika celo napeljana. Miza z nekaj stoli in klopjo, mehko udobno ležišče na pogradu, plinski štedilnik, urejeno stranišče pod lopo, voda, napeljana v

bližino pastirskih bajt, in še bi lahko naštevali, so danes pravo razkošje, ki precej olajšajo pastirsko življenje na planini. Prav tako so večji prostori za živino zlasti pri pastirskih bajtah oglate oblike. Tudi vanje je sedaj večinoma napeljana elektrika, pridobljena s pomočjo sončne energije. Na čas, ko je pastir prebival v skromnem prostoru ob preprosti hrani, le zasilno zavarovan pred naravnimi vplivi, pa nas spominja stara Preskarjeva bajta, zgrajena leta 1945, ki ima notranjost še vedno tradicionalno opremljeno s skromno opravo in odprtim ognjiščem. ●

Stara Preskarjeva bajta na Velikem stanu, v kateri je danes urejen muzej, je edina ohranjena pastirska bajta, v kateri se ob ogledu obiskovalec ozre v preteklost pastirskega življenja na planini.

FOTO: IZTOK GRILC

Ferdí Pušnik – Dodi FOTO: STANKO MIHEV

Nek večer, ko smo imeli tabor na Grohotu pod Raduho in smo prenočevali v "GRS bajti", nas je s svojim obiskom počastil sam župan Grohota. Pripovedoval je, kako so včasih, ko še ni bilo teh in onih energijskih ploščic, skrbeli vsak za svoj želodec. Kadar se je ob eni sami sledi nagnetlo preveč alpinistov, ki so seveda utrujeni in lačni kar tekmovali, kdo bo nesel čim več v svoja usta, se je včasih kdo odločil, da bo ostalim preprečil nadaljnje prehranjevanje, in je pljunil v skledo. Sprva se je dogajalo, da so ostali še odložili žlice, ampak ker se človek vsega navadi – razen lakote –, se kmalu nihče več ni obremenjeval z dodano vsebino v skledi.

Dodi, župan Grohota, veliko časa preživi v svoji hišici, ki stoji tik ob koči gorskih reševalcev, mimo obeh pa vodi pot na Raduho, tako da ga pozna ali pa zanj vsaj ve prav vsak, ki je kdaj kolovratil tam mimo. Če ne njega, pa poznate Katjušo Pušnik, smučarko, ki je leta 1992 nastopila na olimpijskih igrah. Njegova hči je hodila z njim na Grohot, kjer so trenirali smučarji, in s petimi leti se je začela ukvarjati s tem športom.

Dodi, na tablici na vratih stanovanja piše Dodi Pušnik, ampak saj vam ni ime Dodi ...

Ne, res ne, ampak že od nekdaj sem Dodi in vsi me kličejo tako. Imam brata Franca, in ko sva bila majhna, nisva mogla pravilno izgovarjati imen, tako da sem jaz njega klical Anci, on pa mene Dodi namesto Ferdi. In tako je ostalo.

Kako pa ste postali župan? In to na Grohotu!

S pomočjo volitev, seveda. *(smeh)* To sta zakuhala Miha in Fižola.¹ Enkrat v času volitev so fantje začeli debato, da bo treba tudi na

Dodi – župan Grohota

Pogovor s Ferdijem Pušnikom

✍ Marta Krejan

Grohotu izvoliti župana, pa so izvolili mene, ker sem bil neprestano tam gori. Vsem pa to ni bilo všeč, sploh potem ko sta Miha in Fižola na tisto pastirsko hišico, v kateri županujem, nabila tablo z napisom "Župan Grohota". Potem pa so GRS-jevci poleg "občine" postavili še svojo hiško, in ko so imeli kakšno prireditev, sem njihovega glavnega predstavil kot predsednika krajevne skupnosti. *(smeh)* Vsak mandat smo potem imeli volitve – demokratično, z volilno skrinjico, kakor se spodobi. Zdaj sicer ne dovolim več toliko demokracije, imam namreč listek iz volilne skrinjice, na katerem piše: "Dodija za župana doživljenjsko."

Povejte mi kaj o svojih alpinističnih začetkih.

V hribe sem vedno hodil, plezati pa sem začel, ko sem končal šolo; v Ljubljani sem se šolal za gozdarja. Z Dragom Zagorcem sva se

Z Dragom Zagorcem v Peščenem razu Turske gore

FOTO: ARHIV DODIJA PUŠNIKA

¹ Miha – Stanko Mihev, Fižola – Franc Pušnik, koroška alpinista.

V steni Raduhe FOTO: ARHIV DODIJA PUŠNIKA

našla in začela plezati skupaj. Tiste čase je bila sobota delovna in zelo težko je bilo dobiti dopust, zato smo plezali predvsem v Raduhi, kam dlje je bilo pa že težko iti. Mala Raduha je bila za nas najprej izziv, kasneje pa igrišče. Plezal sem vsak konec tedna, ampak samo po en dan. Spomnim se, kako smo enkrat odkazovali les na Uršlji gori, z Zagorcem pa sva bila dogovorjena, da greva plezat v Kamniške. Računal sem, da bom doma okoli njih, pa je šef hotel dokončati delo in smo bili na Uršlji do štirih. Seveda sva potem hodila v temi. Opazovala sva Tursko goro, nad katero je visel polmesec. Ugibal sem, od kod ji takšno ime, pa je Drago izstrelil: "Ja, je pa ja jasno, od kod ji tako ime, kaj sploh sprašuješ, saj vendar vidiš polmesec nad njo!"

Plezali ste brez čelad, brez plezalnih pasov, brez plezalnih copat, z navadnimi vrvmi ...

Imel sem eno ameriško vojaško vrv, konopljevko. Uh, kako je bila težka, ko se je napila vode! In trda je postala, da kar nisi mogel vozla narediti. Plezalnih pasov nismo imeli, navezali smo se okrog pasu. Šele ko sem se pridružil reševalcem, sem začel uporabljati pas. Gojzarje pa sem si dal delati po naročilu, tako da so bili brez roba spredaj. So pa bili po enem letu uničeni in sem moral vsako leto dobiti nove.

Ne predstavljam si, da bi plezala brez plezalnega pasu, navezana z vrvjo neposredno na telo. Kaj pa padci?

Enkrat, dvakrat sem padel, vedno v težkih smereh, tako da sem obvisel v zraku. V Igličevo sem šel enkrat plezat s tečajnikom.

Vedel sem, da je v previsu klin, za katerega sem se hotel prijeti, pa ga je naveza, ki je plezala pred nama, izbila. Upri sem se z nogo v mokro steno in se poskušal potegniti čez, pa mi je noga zdrsnila in sem poletel prav do varovališča. Med padcem se mi je zdelo, da kar padam in padam, in kričal sem soplezalcu, naj drži vrv. Ustavil sem se na konicah prstov. Seveda me je soplezalec zadržal, samo zdelo se mi je, da se kar ne bom zaustavil. Ampak še dobro, da je bil fant privezan na varovališču, ker se je tako prestrašil, da je hotel skočiti kar dol. Bi pa še zdaj plezal brez pasu, sem navajen tako.

Precej prvenstvenih smeri ste preplezali, med drugim tudi Zmaja (smer Iva Reye) v Ojstrici.

V Križevniku imam eno prvenstveno, v Raduhi nekaj, ja, Zmaja v Ojstrici ... Prvenstvene smeri smo načrtovali in študirali kar nekaj časa. Tri leta smo *plavšali* z Ojstrico in se vračali pod steno, preden smo jo uspeli preplezati. Dušan Kukovec in Drago Zagorc sta bila z mano v Zmaju. Takrat so bile tam štiri smeri, zdaj pa je stena prepletena z mnogimi novimi.

Slišala sem, da sta šla enkrat z Zagorcem službeno na teren, potem pa vaju ni bilo nazaj nekaj dni ...

No ja, "sekali smo plavega". Z Zagorcem sva v Solčavi pogosto sanjarila in tuhtala, kako bi ostala tam. Enkrat, ko sva že nameravala domov, so ravno iskali nekoga, ki se je izgubil med Okrešljem in Kokrskim sedlom. Pomagala sva, kar je pomenilo, da bova tam dlje, kot je bilo načrtovano. Kar policija je prišla po naju na Okrešelj! Midva pa sva na vsak način hotela ostati tam in sva v Solčavi poiskala enega gozdarja ter ga prosila, če naju vzame v službo. Pa ni hotel. Uh, v službi pa ... Nikoli se nisem preveč oziral na šefa, in ko je kaj govoril, je šlo pri enem ušesu noter, pri drugem pa ven. Tudi takrat nisem ravno sledil njegovim besedam, dokler: "Če se še enkrat kaj takega zgodi ...!" Tisti "če" je pa pritegnil mojo pozornost! Zame sicer ne bi bilo tako hudo, če bi izgubil službo, je pa bil problem za Zagorca, ker je komaj začel s prakso.

Enkrat sredi noči leta 1969 ali 70 sva z Zagorcem brez svetilke hodila proti Raduhi in med potjo sva se hotela odpočiti. Sedla sva ob rob poti, in ko sem se naslonil nazaj, me je nekaj tiščalo v hrbet. Mislil sem, da je veja in sem jo hotel odlomiti, zgrabil sem pa za cev puške. Takrat sem se pa prestrašil. Graničarja sta naju preiskala, preobrnila nahrbtnike ... Dobro uro sta naju zadrževala. Neprijeten so bili ti vojaki; če si imel fotoaparato, so film potegnili iz njega in uničili vse posnetke. Haha, je pa eden od naših, ko še ni bil več ravnanja s fotoaparatom, enkrat po plezanju mirno potegnil film iz fotoaparata, ker ga je zanimalo, kaj smo poslikali ...

Na odprave se nekoč ni veliko hodilo, uspelo pa vam je priti na Ararat.

Hodili smo na Mont Blanc, Matterhorn, na Alpinijado v Bolgarijo v Vratza, kjer je podobno kot v Paklenici, smo tudi šli. Tam si se moral za plezanje prijaviti in vodja tabora je pred vzponom preveril vso opremo in odločil, ali lahko greš v tisto smer ali ne. Odprava KAO² na Ararat, 5165 metrov, leta 1970 je bila kar pestra. Trajala je od 14. avgusta do 4. septembra. Pestra pa je bila zato, ker so nas tam zaprli. Morali bi se javiti oblastem, ko smo prišli tja, pa tega nismo vedeli. Ena skupina je šla na vrh, ostali pa smo čakali, da se vrnejo, potem pa bi šli še mi. Imeli smo radijske postaje in preko njih nas je našla policija. Ko se je prva ekipa že vračala, videli smo

² KAO – Koroški alpinistični odsek.

jih sestopati, so pridrveli vojaki s kamioni do našega tabora. Nismo razumeli, kaj hočejo, pa so nam začeli podirati šotore. Vse, kar smo imeli, smo kar v šotorih pustili in vse skupaj so dali na kamion. Policisti so nas peljali v ameriško vojaško bazo, po zasliševanjih pa na policijo. Na njihovem dvorišču smo morali postaviti šotore in tam smo tri dni čakali na sodnika. Niso nam dali ne vode ne hrane. Sodnik je dovolil, da gremo na goro, ampak pod pogojem, da čez 24 ur odidemo. Zdrveli smo nazaj proti Araratu, na vrh in domov. Nihče še ni bil tako hitro na gori in nazaj; v 23 urah, hodilo pa se je po dva dni.

Pestra izkušnja! Najbrž imate tudi kakšno hujšo?

Spomnim se svoje prve akcije pri reševalcih. Plezalca sta se avgusta 1963 ubila v Mihovi smeri v Raduhi. Nobenega klina nismo našli... To je bil hud udarec za Koroško in takrat so bili ljudje potem zelo nastrojeni proti nam, alpinisti smo bili na nek način zaznamovani. Naju z Zagorcem je zelo prizadelo in za teden dni sva šla v Kamniške, kjer sva plezala, in sicer vsak zase, nenavezana.

Po vašem pripovedovanju o načinu prehranjevanja in glede na zgodbo, ki jo je enkrat o vajinem plezanju v Ojstrici povedal Zagorc (predstavljen v PV 6/2010), sklepam, da je vaše življenje bolj polno zabavnih zgodb. Zaupajte nam kakšno.

Haha, take pa niso za javnost! No, kakšno bolj milo lahko povem. V hribih sem se najbolj bal strele. Na Grossglocknerju sva bila s soplezalcem, ko se je pripravljalo k nevihti. Prav sikalo je po zraku od naelektrenosti. Za kočniso nisva imela denarja, pa sva se kar po zadnji plati dričala navzdol, da bi bila čim hitrejša. Na ledeniku pa sva naletela na cepin, nato še na enega, potem pa še na bivak vrečo. Seveda takih stvari ne pustiš ležati kar tam... Ko pa sva vlekla vrečo iz snega, sva naletela na dva alpinista, ki sta se tam skrila pred nevihto.

Plezal sem tudi s črnjanskim župnikom. Nekje na Velikem Kleku sva enkrat obsedela žejna in lačna. Slišal sem teči vodo v razpoki. Zlezal sem noter s čutaro, kaplanu pa naročil, naj odpre ribjo konzervo. Prilezem ven, konzerva je le kanček odprta, župnik pa pravi, da mu je odpiral padel med skale. Bile so tako naložene, da je bilo treba vsako posebej odstraniti, da sva prišla do njega. Našla sva ga, spila vodo, potem sem se spet spustil v razpoko, njemu pa naročil, naj odpre še pašeto. Župnik pa je spet izgubil odpiral. Vzel sem klin, konzervo dal med kolena in udaril s kladivom po klinu. Pa je brizgnila pašeta po meni in v jezi sem vse skupaj zalučal v razpoko. "Vsaj kruh bi pustil..." je tiho rekel Tone. Jaz pa sem zaklel in mu očital, da me živcira... Kasneje sem se mu opravičil in pojasnil, da sem se po preklinjanju pač bolje počutil. Pa je dejal, da preklinjanje pravzaprav ni greh, če se človek potem bolje počuti...

Kakšen je vaš odnos do napredka, do drugačnega načina plezanja, do opremljanja smeri s svedrovci?

Čas prinese svoje. Napredek podpiram, mora biti. Sprva sem sicer bil proti vrtanju svedrovcev v gorah, ko pa sem se jih prvič sam razveselil v steni, sem mnenje spremenil. Gre za varnost, kar se mi zdi zelo dobro in je tudi zelo pomembno. Seveda pa stene ne smeš posiljevati z na primer nelogičnimi linijami. Moti me tudi, ko kdo izbija kline, ker se mu zdi, da jih je preveč v kaki smeri. Če je komu odveč, naj se klinu izogne, naj pač ne vpne vponke vanj. Sem pa vedno iskreno vesel, ko kdo kaj dobrega prepleza. Čisto zares. Kaj vse zmorejo fantje in dekleta danes! ○

CEBE
PURE ADRENALINE

Testirali smo:

CEBE
KITE BIG

Cebe lahko poimenujemo kot pionirja v segmentu športnih, kot tudi modnih očal. Danes proizvajalec ponuja pester repertoar sončnih in smučarskih očal, zaščitnih čelad, kakor tudi številnih drugih športnih pripomočkov. Širok spekter jim omogoča, da tudi najzahtevnejša stranka vedno najde artikel za točno določen namen.

Prvotno poslanstvo v segmentu »outdoor« in »gorništvu« so sedaj razširili tudi na športe, ki so zastopani tekom celega leta. Na področju športnih očal so odlična dopolnitev segmenta tek, tek na smučeh, kolesarstvo, pohodništvo, plezanje, odbojka na mivki, kajtanje ...

Tokrat vam predstavljamo pohodniški model Kite.

Značilnosti okvirjev:

- ročki z odprtino za namestitvev elastike (za najboljši oprijem v ekstremnih situacijah)
- snemljivi stranski ščitniki za zaščito pred vetrom in ekstremno svetlobo
- večja oblika stekel za dobro pokrivanje vidnega polja

Značilnosti stekel:

- zelo lahka in trdna polikarbonska stekla, odporna na udarce
- 100% optična pravilnost stekel (ne popačijo slike in ostalih linij)
- stekla so namenjena uporabi v ekstremno močni svetlobi
- antirefleks na notranji strani za preprečevanje moteče svetlobe iz strani
- zatemnitev kat. 4
- stekla primerna za visokogorje

Gre za objektivni komentar ekipe Sokola.
Naročena objava.

Cena: 59,95 EUR
www.bushnell-europe.com/cebe

Uvoznik:
Rodeo Team d.o.o., Kranj
www.rodeoteam.si

Monte Cozzarel

Osamljen karnijski vrh

✍ Igor Zlodej

Monte Cozzarel (vrh je desno). Posneto z Monte Cuzerja nad Rezijo. FOTO: IGOR ZLODEJ

Monte Cozzarel je 2042 metrov visok in skoraj povsem neznan vrh v skupini bolj znanih karnijskih vrhov nad Klužami (Chiusaforte) v dolini Bele. Obkrožajo ga vrhovi, na katere vodijo označene poti, kot so Chiavals, Montusel in Plananizza. Dostopi iz doline Bele, Val Aupe ali Pontebbe so izjemno dolgi in naporni. Pogledi na to goro so mi iz vasi Patoc nad dolino Reklanice uhajali že pred leti. Najbližji in eden najlepših je bil pogled z njej vzhodnega Montusela, na katerega sem se povzpel oktobra leta 2008.

PRVI POSKUS ČEZ MONTUSEL

Ko sem se pripeljal preko Nevejskega prevala dol po dolini Reklanice (Val Racolana), sem v Klužah (Chiusaforte) zavil desno proti vasi Dunja (Dogna), tik pred vasjo pa levo proti zaselku Visocco in se peljal naprej proti Plagnisu in skoraj do Costamolina. Tam sem parkiral in šel proti Casi Trogul. Tik nad domačijo sem šel desno navzgor po poti 427. Pot je bila lepa, dobro označena, vodila me je skozi borov gozd, višje pa se je postopoma ožila, markacije so obledele in na stezo

je segalo rušje. Ko se je gozd končal, se je odprl pogled proti Monte Cozzarelu. Malo pod Forco del Montusel sem se ustavil in odpočil. Imel sem prečudovite razglede na bližnjo Žrd in Kaninsko pogorje, na Muzce in vse od M. Lavare (Zajavorja) do M. Plaurisa (Lopiča) ter seveda na celotno verigo od Cuela de la Baretta do Montaža, na del Naborjetskih gora s prvim Vrhom Dunje ter na bližnjo Plananizzo in M. Pisimoni. Šel sem naprej na samo škrbino in po slabo sledljivi stezici na travnati vrh, kjer se je

razgled samo še razširil. Res je to čudovit razglednik.

Sestopil sem nazaj na mesto počitka in nadaljeval proti desni, se nekoliko povzpел po zaraščeni stezi, prečil prvo grapo, kjer je kar šlo, v drugi pa se mi je zataknilo. Iskal sem kakšno možnost varovanja, pa ni bilo nobenega roglja, nobene stare *rinke*, ki se na takih poteh ponekod še najde. Bil je samo strm, izpostavljen grušč, spodaj pa prepadna grapa.

Prvo poizvedovanje za možnost dostopa na Cozzarel je bilo tako zaključeno. Obrnil sem se in se vrnil pod škrbino. Natančno sem pregledal karto, in ko sem ugotovil, da ni nobenih izrazitih skalnih skokov, sem prišel s sestopanjem po grapi v Rio Molino. Z dobrih 1700 metrov sem sestopil vse do okoli 1000 metrov, kjer sem ponovno prišel na pot. Ni bilo prav lahko, zadnji del sestopa po grapi oz. potoku je bil že skoraj pravi *kanjoning*. Prišel sem na pot, ki pelje desno pod ostenja Plananizze

in ni markirana, sam pa sem zavil levo in v dobrih štiridesetih minutah sem se priključil poti 426. Kmalu sem bil spet pri nenaseljeni kmetiji Trogul ter zatem tudi pri avtu.

DOLG POSKUS IZ KLUŽ

Naslednje raziskovanje se je ponovilo že čez slab mesec. Takrat sva šla skupaj z Marjeto. Spet sva se znašla v dolini Bele. V bližini zaselka Villanova sva parkirala pod mogočno trdnjavo Chiusaforte, ki so jo ravno takrat obnavljali. Nadmorska višina je borih 363 metrov. Po nemarkirani poti sva se vzpenjala, dokler nisva prišla na označeno pot 425, ki pripelje iz kraja Chiusaforte (Kluže) in ki je tudi izhodišče za M. Plananizzo. Po označeni poti sva se lagodno vzpenjala in kmalu sva bila pri kapelici, sledil je prijeten vzpon mimo St. Polizza. Na višini okoli 950 metrov sva se odločila za varianto 425 A, po kateri sva hodila do križišča s potjo 427, tam sva zavila levo na Forc. Pedot (1230 m), nato pa je sledilo dolgo popotovanje vse do ruševin nekdanje vojaške kasarne (*ex militare*) pod Monte Cozzarel. Čudila sva se, čemu tak objekt sredi divjih gora.

Ker sva bila za kaki dve uri prepozna in ker nama ni bilo prav jasno, kje bi se na Cozzarel sploh lahko povzpela, sva se odločila le za še kratek vzpon na Forc. di Rio Molino. Že spodaj pri kasarni je nekdo pod tablo pripisal "*Non si passa*", kar sva vedela, saj že prvič, ko sem šel z

Montusela, nisem mogel čez. S škrbine je bil čudovit pogled na Montaž, Strmo peč in njene nižje podanike, ki so prav tako še ostali dolgovi. Po krajšem počitku sva sestopila nazaj do ostankov kasarne, zatem pa po poti 425 proti dolini, kar je bilo še pravo popotovanje mimo opuščenih planin, precej tudi navzgor. Neskončno dolgo popotovanje po divji samoti naju je po prečenju številnih grap ob prvem mraku pripeljalo v dolino.

TRETIČ

Naslednje leto nama je za Cozzarel nekako zmanjkalo volje, čeprav je bilo navdušenje še vedno močno prisotno. Rahlo sva upala, da se bo našel kdo, ki se bo nanj povzpел in vzpon tudi opisal. To bi nama seveda precej olajšalo pot, vendar ni bilo nič od tega. Leta 2010 pa sva se spet odločila, da izpolniva dolg iz prejšnjih let. Po vseh proučevanjih dostopnih poti sva se odločila, da bi bilo najbolje in seveda najlažje kreniti iz Val Aupe na bivak Bianchi in naprej na škrbino Fonderis. Odločila sva se za enodnevni vzpon.

Ker je dostop s te strani prav tako izjemno dolg, sva izjemoma prekršila prepoved vožnje in se zapeljala do neoskrbovane kočice Vuallt. Nekaj mesecev kasneje me je to stalo 82 EUR. Sledil je kratek spust do potoka, potem pa sva šla po že večkrat prehojeni poti 428 do bivaka Bianchi. Na najino presenečenje je bilo v bivaku polno opreme, za katero sva hitro ugotovila, da

je last vzdrževalcev poti. Nadaljevanje, ki je sledilo proti vzhodu, nama je to tudi potrdilo, saj je bila pot sveže pokošena, očiščena vejevja in na novo nadelana, predvsem pod jugozahodnimi stenami znamenitega Zuc dal Bora. Pod škrbino Fonderis sva naletela na štiri marljive markaciste, ki so čistili pot. V kratkem pogovoru nama glede Cozzarela nihče od njih ni znal povedati ničesar uporabnega. Imela sva občutek, da za goro še slišali niso.

S škrbine sva sestopala proti nekdanji kasarni. Pot je tam že precej zaraščena, pa tudi prav kratka ni. Skoraj tik pred kasarno sva bila pozorna na kakršno koli znamenje, ki bi nakazovalo odcep gor proti Cozzarelu, vendar nisva opazila ničesar takega. Po skromnih podatkih, ki jih je izbrskala Marjeta, sva zavila navzgor v prvi grapi. Grapa ni bila zahtevna in je bila delno porasla s travo. Ko se je iztekla, sva bila ponovno pred uganko, kako naprej. Povzpел sem se desno, v strme trave, vendar kmalu ugotovil, da nadaljevanja ni, saj višje trave preidejo v nepreohodno skalovje. Sledil je kratek povratak do izteka grape in takrat sva se odločila, da greva preko travnatega hrbta levo, kar se je izkazalo za dobro potezo.

Vzpon sva tako nadaljevala po osrednji grapi pod izrazito steno vse do grebena. Po grapi je šlo večinoma za plezanje I., mestoma II. težavnostne stopnje. Ponekod je bila krušljiva, še posebej tik pod vrhom, kjer sva se navezala in varovala.

Na grebenu sva zavila desno in se vzpenjala nekaj sto metrov po dokaj lahko prehodnem grebenu, ki je sicer na obe strani kar globoko prepaden. Kasneje sva zavila levo in se za nekaj metrov spustila na severno stran. Tako sva obšla nepreohoden grebenski del. Zaradi izpostavljenih strmih trav sva se tudi tam varovala. S severne strani sva nekoliko višje ponovno prestopila na južno stran in se preko bujnih zelenih, ne prestrmih trav povzpela na vrh.

Navdušenje ob uspehu je bilo popolno, razgled na okoliške gore pa prekrasen. Ko sva si nekoliko oddahnila, sva v steklenem kozarcu pod možicem našla knjižico, kjer prav veliko vpisov nisva zasledila. Od leta 2006 jih je bilo morda največ deset, med njimi ni bilo Slovencev. Kljub dolgemu povratku, ki naju je čakal, sva se na vrhu zadržala celo uro. Sestop je v zgornjem delu potekal ob varovanju z vrvjo, po grapi pa nama je šlo brez posebnih težav.

Ostanki kasarne, za njo osrednja grapa FOTO: IGOR ZLODEJ

Spodaj na označeni poti sva se odžejala in se podala na dolgo potovanje nazaj na škrbino Fonderis. Markacistov nisva več srečala, so pa delo dobro opravili in kmalu sva bila spet pri bivaku Bianchi. Sledil je še rahlo dolgovezen sestop do kočice Vualt, ki pa je kar hitro minil.

Seveda pa še vedno ni minilo navdušenje nad vzponom, ki nama je po letih obleganj končno uspel. Za vzpon na Monte Cozzarel je potrebno obvladati plezanje II. težavnostne stopnje. Treba pa je računati na izredno dolg dostop, zato je najbolje turo izvesti tako, da prespimo v bivaku Bianchi. ●

Monte Cozzarel, 2042 m

Karnijske Alpe

Skupina Zuc dal Bora

WGS84: 46,444938, 13,269635

Izhodišči: Chiusaforte (Kluže) ali konec gozdne ceste v dolini Val Aupa.

Vzpon: Zahtevno brezpotje, plezanje do II. stopnje. Opis je v članku.

Zahteven sestop po grapi FOTO: IGOR ZLODEJ

**Bodite z nami
na TV Slovenija 1
od ponedeljka do petka
med 7:00 in 10:10 uro.**

SALOMON

Pri Salomonu si vsako sezono prizadevajo uporabniku zagotoviti maksimalno zaščito in funkcionalnost, ki jo od tehničnih oblačil pričakujete. Ker stil pri tem ne sme izostati, uporabljajo različne barvne kombinacije in nekoliko bolj izstopajoče barve. Pri dizajnu oblačil strmiijo k temu, da tehnična oblačila ne služijo dobro samo svojemu namenu, ampak da so uporabna tudi za prosti čas.

XA WINDSTOPPER SOFTSHELL JACKET

Vsestranska tehnična pohodna jakna, ki odlično združuje funkcionalnost ter stil. Kombiniranje WINDSTOPPER membrane v sprednjem delu in zelo zračnih materialov v zadnjem, združuje zračnost z izjemno zaščito. Tehnični dodatki, kot je fleksibilna kapuca z integrirano podkapo in ojačitve na ramah za udobnejše nošenje nahrbtnika, pa samo še izboljšajo lastnosti te izvrstne jakne.

WAYFARER PANT

Izredno lahke pohodne hlače, ki zaradi raztegljivega SOFTSHELL materiala zagotavljajo udobje na vsakem koraku. Poleg udobnosti so dobre lastnosti materiala tudi vodo odbojnost ter za uporabnika še bolj pomembna zračnost. Zračnost SOFTSHELLa se odraža z uravnavanjem telesne temperature glede na zunanjo temperaturo. Za maksimalno zaščito je dodana tehnologija ClimaUV™ 50+, ki ščiti telo pred škodljivimi UV žarki. SALOMON WAYFARER PANT so prava izbira za sprehod, pohod ali potovanje.

Z nami na pot

Severne sosedo Triglava

Gore okoli Staničevega doma

✍ Klemen Janša

Dom Valentina Staniča stoji na planoti med Begunjskim vrhom, Visoko Vrbanovo špico, Rjavino in Ržjo. FOTO: TOMAŽ MAROLT

"**P**rišli smo namreč na oni ostri greben, ki spaja Srednji in Veliki Triglav. Če bi bil imel poleg sebe hribolazca novince, gotovo bi bil v velikih skrbih zanj ... Greben, po katerem gremo, je namreč zelo ozek in oster. Večkrat se je treba držati v ravnotežju z iztegnjenimi rokami; zelo ostri greben je preperel in sprhnel, noga čvrsto stopa po njem, na levi in desni pa vidimo pod seboj navpično odrezane grozne prepade. Sicer so bili večinoma skriti v megli, a tem strašnejši je bil pogled vanje, kadar je veter nenadoma razpodil oblake in si meril z očmi globočino prav v dno kotla, da se ti je zvrtilo v glavi. Splezal sem bil toliko salzburških gora, bil sem na Visokem Staufenu od raznih strani, na Visokem Göhlu, na zadnjem, dotlej še nikdar doseženem najvišjem vrhu Watzmanna, na Velikem kleku, ki sem ga bil zmeril – a tukaj sem si moral, česar nikjer drugod, z obema rokama zakrivati oči, da nisem videl prepadov na obeh straneh, ampak samo naravnost pred seboj ... Polagoma sva se bližala svojemu cilju, ker je greben postajal skoraj čisto raven in širji. Kar zagledava skozi goste oblake znamenje svoje zmage, onega možica iz kamenja, ki sta ga bila v začetku septembra tukaj postavila oba kaplana Dežmana.

Kakšno nepopisno, nadzemno veselje bi bil užival tu moj duh, da mi niso zoprni oblaki zakrivali vsega razgleda in da me ni očak Triglav zavil v svoj običajni pajčolan ter tako zakril mojim očem svetišča narave!"

(Valentin Stanič, Nekaj o moji poti na Triglav na Gorenjskem, začeti 18. septembra 1808. Valentin Stanič. Prvi alpinist v vzhodnih Alpah. Ob dvestoletnici njegovih vzponov na Veliki Klek in Watzmann leta 1800. Uredil Stanko Klinar, PZS, 2000, str. 112–113)

VALENTIN STANIČ – PIONIR SLOVENSKEGA GORNIŠTVA

Greben Triglava, po katerem se je vzpenjal Stanič, je bil najbrž precej podoben grebenu med Škrlatico in Rokavi: preperel, nazobčan, krušljiv in izpostavljen. Nič ni imel skupnega z današnjo podobo v železo okovanega in ničkolikokrat miniranega grebena, ki pokorno služi nepregledni množici poletnih romarjev na najvišjo točko pri nas. Če samo pomislim, kako velik je bil takrat ledenik na severovzhodni strani grebena, se ne čudim, da se je Stanič po njem vzpenjal ali, bolje rečeno, plazil s cmokom v grlu. In to v opravi, ki je današnjemu planincu nepredstavljiva.

Ko sta z vodnikom stala na temenu očaka, so jima gosti megleni oblaki onemogočali nemoten razgled po okolici. Tako sta bila najverjetneje prikrajšana tudi za pogled proti severovzhodu, kjer

med Rjavino in Visoko Vrbanovo špico leži valovita planota. Pa tudi če bi veter za hip razpihal oblake in bi jo ugledala, si najbrž niti v najlepših sanjah ne bi mogla predstavljati, da bo čez nekaj desetletij na tej planoti stala koča – in da bo nosila Staničevo ime.

DOM VALENTINA STANIČA: OD PRVOTNE SKROMNE ZIDANICE ...

Pravzaprav je do preimenovanja v Staničev dom preteklo kar nekaj let. Leta 1885 je bila koča Marije Terezije (današnji Dom Planika), sicer takrat edina koča pod Triglavom, zaradi dotrajanosti praktično neuporabna. Člani kranjske sekcije nemško-avstrijskega planinskega društva pod vodstvom Karla Dežmana so kmalu urgirali in poiskali primerno lokacijo za novo kočo. Še pred tem so nadelali novo stezo skozi Kot, nato pa na mestu, ki leži

v neposredni bližini današnjega doma, zgradili skromno zavetišče. Prvotno se je imenovalo po že omenjenem in takrat med številnimi narodno zavednimi Slovenci osovraženem Karlu Dežmanu – Deschmannhaus.

Steza skozi dolino Kot je vodila mimo zavetišča naprej pod Ržjo na Kredarico, od tam pa naravnost na Triglav. Zaradi novega pristopa na prvaka Julijcev se je znatno povečal tudi turistični obisk koče, ki je bila do izgradnje Aljaževe koče na Kredarici leta 1896 pravzaprav edina postojanka na celotni turi. Skromno zastavljena koča kaj hitro ni več zadostovala potrebam vse številčnejših planincev, zato so ji bili primorani kmalu po izgradnji dograditi še večji lesen prizidek. Do leta 1894 so jo temeljito obnovili, da ne rečem na novo sezidali, in ji občutno povečali gabarite, saj so jo med drugim povišali še za etažo.

*Doline Kot (med Rjavino na levi in Vrbanovimi špicami), Za Cmirom (med Vrbanovimi špicami na levi in Cmirom) in Vrata (najvišji vrh na desni je Stenar).
FOTO: OTON NAGLOST*

Okno v grebenu Rjavine FOTO: ISKRA JOVANOVIČ

Na grebenu Vrbanovih špic
FOTO: FRANCI HORVAT

... DO DANAŠNJE ZGRADBE

Šele po koncu prve svetovne vojne je koča prešla pod okrilje Slovenskega planinskega društva. Poleg številnih adaptacij na objektu je bilo treba poskrbeti še za njegovo novo poimenovanje. In ni bilo mogoče izbrati prikladnejšega imena, kot je ime velikega pionirja svetovnega gorništvā – Valentina Staniča. Ampak do nadaljnjega je bila "zgolj" Staničeva koča.

Po drugi svetovni vojni so zanj skrbeli člani PD Dovje-Mojstrana, leta 1950 pa so jo predali članom PD Javornik-Koroška Bela, ki jo vzdržujejo še danes. To, kar stoji na planoti pod Visoko Vrbanovo špico sedaj, je skupek del, ki so potekala med leti 1961 in

1963, ko so že dotrajano kočo podrli in v njeni neposredni bližini zgradili povsem novo postojanko, zaradi večjih gabaritov preimenovano v Dom Valentina Staniča. Slovesno so ga odprli sočasno s proslavo 70-letnice obstoja PZS. V zadnjih štirih desetletjih je bil potreben še ene temeljitejše obnove, prav tako pa so na ali v njem opravili še nekaj lepotnih popravkov.

KRATEK OBHOD OKOLIŠKIH VRHOV

Sicer pa za izhodišče vzpona do Staničevega doma vedno najraje izberem Kot, in sicer iz več povsem preprostih razlogov: od vseh treh severnih dolin, ki vodijo v nedrje triglavskega pogorja,

je steza skozi to dolino najbolj premočrtno speljana. Morebiti je tudi najbolj senčna – če smo dovolj zgodni, nas bo tudi v kotanji Pekel pred močnimi sončnimi žarki varovala mogočna severna stena Rjavine. Poleg tega sem do sedaj na zasilnem parkirišču na Lengarjevem rovtu redkokdaj naštel več kot ducat avtomobilov, kar je bilo zagotovilo, da med vzponom nisem srečeval množic planincev.

RJAVINA IN VRBANOVE ŠPICE

Še preden dosežemo dom, se znajdemo skoraj pred precepom: tik pred vstopom v Pekel, v razmiku nekaj minut, namreč naletimo na razpotji, ki nas usmerita na greben gora, ki nas

*Plesišče na
Spodnji Vrbanovi špici*
FOTO: PETER STRGAR

obdajajo. Prva pot pelje na greben Vrbanovih špic, po nekaj minutah pa nas steza privede še do drugega odcepa, ki nas vodi naravnost na greben Rjavine. Obe poti je že pred osmimi desetletji umetelno nadelal Lojze Rekar, nekdanji vodnik iz Radovne in oskrbnik Staničeve koče (na Rjavino skupaj z vodnikom Janezom Kvedrom 1929). Obe veljata za eni najtežjih, a tudi najlepših pri nas, ponujata pa kar nekaj telovadbe po navpičnih stebrih, ozkih in izpostavljenih policah, laštah, s ponekod vrtoglaviimi pogledi pod nogami. Katera je težja in katera je

lepša, na tem mestu ne bomo razpravljali, vsekakor pa je priporočljivo, da izberemo vsaj eno, če smo se odločili obresti vse vrhove okoli Staničevega doma. Razgled z vrha je izreden, iz okolice še posebej izstopata Triglav in Martuljkova skupina, zanimiv pa je tudi pogled na Blejsko jezero.

Kdor se je odločil za grebensko prečenje Vrbanovih špic, ima v žepu pravzaprav že dva vrhova, čeprav je Spodnja Vrbanova špica precej neizrazita za samostojen vrh. Z Visoke Vrbanove špice sledi krajši sestop do doma, nato pa lahko izbiramo, kar nam srce

poželi. Če se nam zdi vzpon na Rjavino iz Pekla čez osrednji steber preveč vratolomen, se nanjo lahko vzpnemo po razgibani grebenski poti, vendar se tudi po njej ne bomo sprehodili kar tako, z rokami v žepih.

BEGUNJSKI VRH IN CMIR

Za to je primernejši Begunjski vrh, obisk katerega pa je najpriporočljivejši v večernih urah, zavoljo neposredne bližine doma in čudovitih sončnih zahodov, ki se kažejo z njegovega temena. Precej poučen je tudi pogled na Severno steno Triglava. Vedno mi je žal, da nimam širokokotnega fotografskega objektiv, kajti Stena je tako blizu in tako mogočna, da jo je težko fotografirati v celoti.

V oklepu vrhov nam je ostal še Cmir. Na poti do njegovega valovitega grebena sem na sedlu pod Begunjskim vrhom vedno naletel na trop kozorogov; kup razigranih mladcev, ki so poskakovali okoli svojih mater, nekaj deset metrov stran pa so mirno ležali mogočni odrasli samci s povsem prezirajočo se držo. To so bila skoraj edina živa bitja, ki sem jih tiste dni srečeval med vzponi na omenjene vrhove. Povsem sam ali pač v redki družbi gornških samotarjev sem se čudil miru, ki vlada na teh vrhovih, še posebej zato, ker so tako blizu triglavske magistrale.

FOTO: TOMAŽ MAROLT

Cmir, Begunjski vrh,
Vrbanove špice, desno
"pikica" Staničeva koča (v
ozadju Kepa)
FOTO: OTON NAGLOST

Vendar se je treba zavedati, kdo ima pri veliki večini planincev veljavo: na Begunjskem vrhu sem pogosto opazoval gomazečo množico ljudi na Kredarici, ki se odloča za naskok na Triglav, še

več drobnih pikic pa je bilo videti na njegovem grebenu.

Zaradi pozne ure običajno prespim v prijetnem zavetju Staničevega doma. Ker ponavadi v enem dnevu obredem

vse okoliške vrhove, mi za naslednji dan ne preostane drugega, kot da med sestopom do izhodišča obiščem še en samotni, razgledni vrh nad Kotom – Macesnovec. ●

Dom Valentina Staniča, 2332 m

Dom stoji na prostrani planoti, imenovani na Gubah, ki jo oklepajo Begunjski vrh, Vrbanove špice, Rjavina in RŽ. Spada med tako imenovane triglavske postojanke, čeprav je v primerjavi s Triglavskim domom na Kredarici in Domom Planiko od prvaka Julijcev nekoliko oddaljen. Zato pa upravičeno lahko zapišemo, da je hišna gora zgoraj omenjenih severnih sosedov Triglava.

Zahtevnost: Nezahtevna označena pot.

Oprema: Običajna pohodniška oprema.

Nadmorska višina: 2332 m

Višina izhodišča: 950 m

Višinska razlika: 1400 m

Izhodišče: Lengarjev rovt v dolini Kot. Do sem pridemo po cesti, ki pelje iz Mojstrane proti Krmu. Na Kosmačevem prevalu, 844 m, zavijemo desno na gozdno cesto, ki nas v štirih kilometrih pripelje do Lengarjevega rovtu. Tam je manjše, zasilno parkirišče, WGS84: 46,41606, 13,898051.

Koča: Koča ima 111 postelj, 25 skupnih ležišč in 6 ležišč v zimski sobi, 60 sedežev v jedilnici; telefon 051 614 772, 051 345 806 (PD), WGS84: 46,387523, 13,859865.

Časi: Lengarjev rovt—Dom Valentina Staniča 4 ure

Sezona: V poletni sezoni od sredine junija do konca septembra.

Vodnik: Tine Mihelič: Julijske Alpe, PZS, 2009.

Zemljevidi: Triglav, 1 : 25.000; Triglavski narodni park, 1 : 50.000; Julijske Alpe, vzhodni del, 1 : 50.000; Julijske Alpe, vzhodni in zahodni del, Triglavski narodni park, 1 : 50.000.

Opis: S parkirišča na Lengarjevem rovtu nadaljujemo po dobro uhojeni označeni stezi, sprva nekaj minut skoraj vodoravno, dokler ne zavijemo levo. Kmalu se zagrizemo v strmo gozdno pobočje, kjer se vzpenjamo v ključih, na nekaterih mestih tudi s pomočjo klinov, ki dejansko niso potrebni za napredovanje. Kmalu strmina popusti, steza pa nas pripelje do manjšega studenca na višini okoli 1340 metrov (voda v sušnem obdobju presahne). V neposredni bližini se levo odcepi neoznačena stezica na Macesnovec, 1926 m, mi pa nadaljujemo naravnost čez široko grapo po vedno bolj gruščnati in skalnati poti (ponekod so nam v pomoč tudi jeklenice, ki pa niso ključne za napredovanje). Sedaj smo že dosegli gozdno mejo, v nadaljevanju nas bo nekaj časa spremljalo samo še rušje. Na levi se nam v vsej svoji mogočnosti kaže severna stena Rjavine, ki nas — če smo se na pot podali dovolj zgodaj — vsaj za nekaj časa varuje pred močnimi sončnimi žarki. Nadaljujemo vzporedno ob precej strmim zatrepu, nato pa se v številnih strmih ključih vzpenjamo proti večjemu balvanu Debelem kamnu na dobrih 1800 m. Ko ga dosežemo, nadaljujemo po gruščnati stezici v kotanjo Pekel. Kmalu dosežemo prvo razpotje: desno se odcepi stezica, ki vodi na greben Vrbanovih špic, mi pa nadaljujemo naravnost skozi kotanjo, kjer v kratkem pridemo do naslednjega razpotja. Tukaj se levo odcepi zelo zahtevna označena pot na Rjavino. Nadaljujemo naravnost in v loku obidem Pekel, nato pa se zložno povzpne na kraško planoto, kjer stoji Staničev dom z veličastno kuliso Triglava v ozadju.

Sestop: Če smo odvisni od lastnega prevoza, se je najbolje vrniti na izhodišče po poti vzpona. Sicer pa je sestop odvisen od naših gornjskih ambicij. Možnosti za spust v okoliške doline je veliko.

Rjavina je mogočna dvoglava gora nad dolinama Kot in Krma. Od koderkoli jo opazujemo, je videti kot veličastna skalna gmota. Njena jugovzhodna pobočja nad dolino Krme so prepredena s številnimi strmimi in razbitimi grapami, kratkimi, navpičnimi stenami ter celo nekaj travnatimi pobočji, na katerih uspeva pestra alpska flora. Povsem drugačno podobo kaže proti severozahodu, kjer se nad Kotom dviga z monolitno, skoraj 900 metrov visoko steno, v kateri je nekaj zahtevnih plezalnih smeri, prva pa sta jo preplezala France Avčin in Daro Dolar dve leti po drugi svetovni vojni. Greben Rjavine se kot

pregrada med obema dolinama proti severu zložno spušča preko težko dostopnih Luknje peči in Dimnikov do Macesnovca. Na jugu Rjavino prevla Dovška vratca loči od sosednje Rži.

Na vrh vodita dve označeni poti. Prva – zelo zahtevna – gre z melišč Pekla navzgor in preko osrednjega stebra v škrbino med obema vrhovoma Rjavine, od tam pa na glavni vrh, ki je le dva metra višji od južnega. Druga pot je lažja, pa tudi nekoliko razglednejša, kajti speljana je naravnost prek grebena južnega vrha in naprej prek škrbine, kjer se z leve priključi pot iz Pekla.

Zahtevnost: Zelo zahtevna označena pot iz Pekla oziroma zahtevna označena grebenska pot.

Oprema: Običajna pohodniška oprema. Poleg čelade je na poti iz Pekla priporočljiva uporaba samovarovalnega kompleta.

Nadmorska višina: 2532 m

Višina izhodišča: 950 m iz Pekla;

2332 m za grebensko pot

Višinska razlika: 1630 m iz Pekla; 370 m za grebensko pot od Staničevega doma oziroma 1750 m z Lengarjevega rovtu

Izhodišči: Lengarjev rovt v dolini Kot za pot iz Pekla. Do sem pridemo po cesti, ki pelje iz Mojstrane proti Krmi. Na Kosmačevem prevalu, 844 m, zavijemo desno na gozdno cesto, ki nas v štirih kilometrih pripelje do Lengarjevega rovtu. Tam je manjše, zasilno parkirišče, WGS84: 46,41606, 13,898051.

Za grebensko pot je izhodišče Dom Valentina Staniča, WGS84: 46,387523, 13,859865. Do Lengarjevega rovtu pri-

demo po cesti, ki pripelje iz Mojstrane proti Krmi. S parkirišča nas označena pot pelje čez strmo gozdno pobočje, mimo manjšega studenca, višje mimo Debelega kamna v kotanjo Pekel, ki jo v loku obidem, nato pa se zložno dvignemo na kraško planoto s kočo.

Časi: Lengarjev rovt–Pekel 3.30 ure Pekel–Rjavina 1.30 ure

Sestop po grebenški poti 4 ure Skupaj 9 ur

in Lengarjev rovt–Dom Valentina Staniča 4 ure

Dom Valentina Staniča–Rjavina 2 uri Sestop 5 ur

Skupaj 11 ur

Sezona: V poletni sezoni od sredine junija do konca septembra.

Vodnik: Tine Mihelič: Julijske Alpe, PZS, 2009.

Zemljevidi: Triglav, 1 : 25.000;

Triglavski narodni park, 1 : 50.000;

Julijske Alpe, vzhodni del, 1 : 50.000;

Julijske Alpe, vzhodni in zahodni del,

Triglavski narodni park, 1 : 50.000.

Rjavina FOTO: PETER STRGAR

Visoka Vrbanova špica, 2408 m, in Spodnja Vrbanova špica, 2299 m SLO

Samostojna vrhova zaradi svoje geološke sestave, skladov dachsteinskega apnenca, tvorita precej razgiban, enovit vezni greben, ki mu pogovorno pravimo kar Vrbanove špice. Opraviti imamo s skoraj dva kilometra dolgim, precej nazobčanim in ponekod ostrim grebenom, ki na eni strani pada v dolino Za Cmirom, na drugi pa v krnico Pekel. Od Spodnje Vrbanove špice se zlagoma spušča proti severozahodu preko Požgane in Rušnate Mlinarice, Požara in Lengarjeve glave ter pred-

stavlja ločnico med Kotom in Vrti. Sicer pa imata obe Vrbanovi špici povsem drugačna karakterja. Visoka je videti kot neizrazita kopa ne glede na to, od kod jo opazujemo, medtem ko ima Spodnja precej resnejšo podobo. Zlasti iz Kota se kaže kot prirosten, nedostopen vrh, vendar ima tudi prijaznejšo plat. Tisti, ki jim je všeč izpostavljena grebenska hoja, bodo na poti čez obe Vrbanovi špici prišli na svoj račun, kajti ponuja praktično vse, kar imajo tovrstne poti.

Zahtevnost: Zelo zahtevna označena pot, ki je nekoliko težja, če jo opravimo v sestopu, torej od Visoke proti Spodnji Vrbanovi špici.

Oprema: Običajna pohodniška oprema. Poleg čelade je obvezna tudi uporaba samovarovalnega kompleta.

Nadmorska višina: 2299 m in 2408 m

Višina izhodišča: 950 m

Višinska razlika: 1510 m

Izhodišče: Lengarjev rovt v Kotu.

Do sem pridemo po cesti, ki pelje iz Mojstrane proti Krmi. Na Kosmačevem prevalu, 844 m, zavijemo desno na gozdno cesto, ki nas v štirih kilometrih pripelje do Lengarjevega rovtu. Tam je manjše, zasilno parkirišče, WGS84: 46,41606, 13,898051.

Časi: Lengarjev rovt–Pekel 3.30 ure Pekel–Visoka Vrbanova špica 2 uri

Sestop 4 ure Skupaj 9–10 ur

ali Lengarjev rovt–Dom Valentina Staniča 4 ure

Dom Valentina Staniča–Visoka Vrbanova špica 20 min

Visoka Vrbanova špica–Pekel 2 uri Pekel–Kot 3 ure

Skupaj 9–10 ur

Sezona: V poletni sezoni od sredine junija do konca septembra.

Vodnik: Tine Mihelič: Julijske Alpe, PZS, 2009.

Zemljevidi: Triglav, 1 : 25.000;

Triglavski narodni park, 1 : 50.000;

Julijske Alpe, vzhodni del, 1 : 50.000;

Julijske Alpe, vzhodni in zahodni del,

Triglavski narodni park, 1 : 50.000.

Vrbanove špice nad dolino Za Cmirom FOTO: OTON NAGLOST

Opis poti iz Pekla: S parkirišča na Lengarjevem rovtu nadaljujemo po označeni stezi najprej čez strmo gozdnato pobočje mimo manjšega studenca (levo odcep na Macesnovec, 1926 m) in višje mimo večjega balvana Debeli kamen v kotanjo Pekel. Stezo, ki vodi k Domu Valentina Staniča, zapustimo na robu kotanje, kjer nas smerne table usmerijo levo proti steni Rjavine (desno odcep za Vrbanove špice). Najprej se povzpemo čez melišče do stene. Od tod naprej bolj ali manj ves čas napredujemo s pomočjo jeklenic in klinov. Ti so nam najprej v pomoč na strmih, izpostavljenih stebruh, nad katerimi je prav tako izpostavljena prečnica v levo, ki nas pripelje v manjšo grapo. Sledi še en vzpon po zelo strmih srednjih stebruh, ki nas pripelje v škrbino med obema vrhovoma Rjavine. Zavijemo levo in po razglednem grebenu nadaljujemo do bližnjega navpičnega kamina, kjer moramo sestopiti po klinih dobrih 10 m (v večini literature je zapisano 30 m, vendar je ta višina odločno pretirana). Od tam se zložno vzpnemo mimo dveh naravnih oken na glavni vrh.

Opis od Doma Valentina Staniča po grebenski poti: Od doma se povzpemo na bližnjo ravnico pod Ržjo, 2538 m, s katere se spustimo na preval Dovška vratca, 2254 m, ob tem pa izgubimo prigaranih sto višinskih metrov. Na prevalu je razpoto: desno se odcepi stezica naprej v dolino Krme, mi pa gremo navzgor v strmo, gruščnato grapo. Steza se vije v številnih okljukih, pri tem pa so nam v pomoč napeta jeklenica in številni klini. Kmalu strmina popusti, nato pa izstopimo iz grape in dosežemo sprva precej širok greben južnega vrha. Za njegovim temenom se greben precej zoži in spremeni: sedaj hodimo po

precej valovitem in ponekod tudi bolj izpostavljenem svetu, vendar so nam na vseh ključnih mestih v pomoč varovala. Kmalu se nam z leve priključi pot iz Pekla. Tako se moramo do glavnega vrha spustiti še po že omenjenem navpičnem in nekoliko skromno varovanem kaminu, od tam pa se po

udobni skrotasti stezi dvignemo na prostrano vršno teme.

Sestop: Najpreprosteje je sestopiti po grebenski poti do Doma Valentina Staniča in naprej v Kot.

Klemen Janša

planinskiVESTNIK • MAJ 2011

Visoka Vrbanova špica, 2408 m, in Spodnja Vrbanova špica, 2299 m

Opis: S parkirišča na Lengarjevem rovtu nadaljujemo po označeni stezi. Kmalu se zagrizemo v strmo gozdnato pobočje, kjer se vzpenjamo v ključih, na nekaterih mestih tudi s pomočjo klinov, ki pa dejansko niso potrebni za napredovanje. Kmalu strmina nekoliko popusti, steza pa nas pripelje do manjšega studenca okoli 1340 metrov (voda v sušnem obdobju presahne). Levo se odcepi neoznačena stezica na Macesnovec, 1926 m, mi pa nadaljujemo naravnost čez široko grapo po vedno bolj gruščnati in skalnati poti (jeklenice, ki niso ključne za napredovanje). Nadaljujemo ob precej strmih zatrepu doline, nato pa se v številnih strmih ključih vzpenjamo proti večjemu balvanu Debelem kamnu na dobrih 1800 m in mimo njega v kotanjo Pekel. Stezo, ki vodi k Domu Valentina Staniča, zapustimo na robu kotanje, kjer nas smerne table usmerijo desno do stene Vrbanovih špic (levo odcep za Rjavino). S pomočjo klinov in jeklenice se povzpemo po ozki polici do manjše uravnave, od tam pa se nato vzpenjamo po precej strmih travnatem pobočju v številnih ključih proti vršnemu pobočju Spodnje Vrbanove špice. Do njenega

razbitega temena nas čaka še nekaj skalnega plezanja, pri čemer so nam v pomoč tudi varovala. Z vrha nekoliko sestopimo, nadaljujemo desno in s pomočjo varoval prečimo vodoravno, izpostavljeno polico, s katere stopimo na prostrano kamnito ploščad s posrečenim imenom Plesišče, 2244 m. Od

tam s pomočjo jeklenic nekoliko sestopimo do manjšega naravnega okna, sledi pa takojšen vzpon po rahlo previsnem kaminu, s katerega se ponovno spustimo navpično do ozke poličke. Po njej nadaljujemo mimo drugega okna do naslednjega previsa, po katerem se s pomočjo varoval povzpemo do

travnatega pobočja Visoke Vrbanove špice. Do njenega vrha nas čaka le še zložen vzpon.

Sestop: Z vrha se v slabe četrte ure spustimo po skrotastem kraškem svetu do Staničevega doma in naprej v dolino.

Klemen Janša

planinskiVESTNIK • MAJ 2011

Cmir je razpotegnjena grebenska gora nad Vrat. Pogled nanj iz doline je dokaj nevpadljiv, predvsem zavoljo mogočne Stene, čeprav pada s prav

tako tisočmetrsko severozahodno steno, ki skupaj s Triglavsko steno in steno Begunjskega vrha tvori veličastno, skoraj enovito skalno kuliso. V pri-

merjavi s Triglavsko je videti nekoliko monolitnejša, členjena zgolj s precej strmimi grapami in z enim osrednjim stebrom, ki se dviga prav do najvišje točke. Povsem drugačno podobo Cmir kaže proti severu, od koder je videti kot vitek, priostren trikotnik. Na jugo-vzhod pada s kratko, ne prestrmo in precej krušljivo steno, o čemer pričajo

prostrana melišča v krnici Za Cmirom. Na jugu je greben neločljivo povezan z višjim Begunjskim vrhom. Na Cmir vodi le ena označena, precej razgledna pot, ki jo pogosto prekriza trop kozorogov. Razgled z vrha je veličasten, izstopata predvsem vrtoglava pogleda v Vrata in na Martuljkovo skupino, ki je od tod kot na dlani.

Cmir FOTO: OTON NAGLOST

Zahtevnost: Zahtevna označena pot z najtežjim mestom, spustom po navpičnem kamninu, kjer pa so nam v pomoč varovala.

Oprema: Običajna pohodniška oprema. Priporočljiva je uporaba čelade.

Nadmorska višina: 2393 m

Višina izhodišča: 2332 m

Višinska razlika: 180 m

Izhodišče: Dom Valentina Staniča. Do Lengarjevega rovta pridemo po cesti, ki pripelje iz Mojstrane proti Krmi. Na Kosmačevem prevalu, 844 m, zavijemo desno na gozdno cesto, ki nas v štirih kilometrih pripelje do parkirišča, WGS84: 46,41606, 13,898051. S parkirišča nas označena pot pelje čez strmo gozdnato pobočje, mimo manjšega studenca, višje mimo Debelega kamna

v kotanjo Pekel, ki jo v loku obidemo, nato pa se zložno povzpemo na kraško planoto s kočo, WGS84: 46,387523, 13,859865.

Časi: Lengarjev rovt—Dom Valentina Staniča 4 ure

Dom Valentina Staniča—Cmir

1.45—2 uri

Sestop 5 ur

Skupaj 9 ur

Sezona: V poletni sezoni od sredine junija do konca septembra.

Vodnik: Tine Mihelič: Julijske Alpe, PZS, 2009.

Zemljevidi: Triglav, 1 : 25.000; Triglavski narodni park, 1 : 50.000; Julijske Alpe, vzhodni del, 1 : 50.000; Julijske Alpe, vzhodni in zahodni del, Triglavski narodni park, 1 : 50.000.

Begunjski vrh, 2461 m

Begunjski vrh je neizrazita skalnata vzpetina severovzhodno od Triglava. Z vseh smeri je videti kot vitka skalna gmota s kratkimi, prepadnimi in precej krušljivimi stenami, samo z grebena Cmira se kaže kot ogromna kupola, ki se je ne bi sramoval niti Michelangelo. Jugovzhodno pobočje pa se zložneje spušča proti Kotlu,

tako da je čez eno speljana edina pot na vrh. Na severu tvori skupaj s Triglavsko in s Cmirovo severno steno mogočno skalno kuliso, vendar stena Begunjskega vrha ni tako navpična in monolitna kot ostali dve. Zato so že leta 1903 iz Vrat na pobudo tedanjega predsednika SDP dr. Frana Tominška preko nje zgradili zahtevno in

zelo razgledno pot, ki pelje v nedrje triglavskega pogorja. Tominškova pot še danes drži primat najbolj priljubljenega med severnimi pristopi na Triglav, redkokateremu naskakovalcu Triglava s te strani pa se utrne želja, da bi se spotoma povzpeli še na Begunjski vrh, ki ga žal povsem zasenči mogočna gmota Triglava. In tako bolj ali

manj sam stoji ob svojem mogočnem sosedu. Sem ter tja se nanj vzpne kakšen ljubitelj samote, ki prešteva romarske pikice na grebenu očaka, ali pa romantično navdahnjen gornik, saj ni lepšega pogleda na Steno kot od tod, prav tako pa je vrh idealen za opazovanje sončnih zahodov.

Zahtevnost: Nezahtevna označena pot.

Oprema: Običajna pohodniška oprema.

Nadmorska višina: 2461 m

Višina izhodišča: 2332 m

Višinska razlika: 1511 m (150m)

Izhodišče: Dom Valentina Staniča. Do Lengarjevega rovta pridemo po cesti, ki pripelje iz Mojstrane proti Krmi. Na Kosmačevem prevalu, 844 m, zavijemo desno na gozdno cesto, ki nas v štirih kilometrih pripelje do parkirišča, WGS84: 46,41606, 13,898051. S parkirišča nas označena pot pelje čez strmo gozdnato pobočje, mimo manjšega studenca, višje mimo Debelega kamna v kotanjo Pekel, ki jo v loku obidemo,

nato pa se zložno povzpemo na kraško planoto s kočo, WGS84: 46,387523, 13,859865.

Časi: Lengarjev rovt—Dom Valentina Staniča 4 ure

Dom Valentina Staniča—Begunjski vrh

30 min

Sestop 3 ure

Skupaj 7—8 ur

Sezona: V poletni sezoni od sredine junija do konca septembra.

Vodnik: Tine Mihelič: Julijske Alpe, PZS, 2009.

Zemljevidi: Triglav, 1 : 25.000; Triglavski narodni park, 1 : 50.000; Julijske Alpe, vzhodni del, 1 : 50.000; Julijske Alpe, vzhodni in zahodni del, Triglavski narodni park, 1 : 50.000.

Begunjski vrh in v ozadju Triglav FOTO: OTON NAGLOST

Opis: Od doma nas smerne table usmerijo proti prevalu Begunjska vratca, 2342 m. Tam se desno odcepi steza na Visoko Vrbanovo špico, 2408 m, mi pa v zloženem spustu nadaljujemo proti Begunjskemu vrhu, 2461 m. Po nekaj minutah pridemo do naslednjega razpotja, kjer se levo odcepi pot na Begunjski vrh, mi pa gremo naravnost pod njegovo severno steno, ki jo obidemo po melišču. Sledi še krajši vzpon, dokler steza ne zavije v desno. Najprej prečimo ne pretirano izpostavljen skalni trebuh, kjer so nam v pomoč skobe, sledi pa spust po navpičnem, dobrih deset metrov visokem kaminu, ki je zavarovan tako s skobami kot z jeklenicami. Od tod je tehničnih težav konec. Sledi razgleden sprehod po precej valovitem in razgibanem grebenu, na katerem se nenehno menjajo trave z bogato floro in zopno skrotje, zaradi katerega je treba nekoliko popaziti. Po nič koliko krajših vzponih in sestopih nas čaka zadnji, nekoliko daljši vzpon po strmih pobočju, posutem z drobirjem, in že stojimo na najvišji točki grebena.

Sestop: Sestopimo po poti vzpona.

Klemen Janša

planinskiVESTNIK • MAJ 2011

Begunjski vrh, 2461 m

Opis: Od Doma Valentina Staniča se povzpemo na preval Begunjska vratca, 2342 m. Na razpotju nadaljujemo naravnost do drugega razpotja, kjer zavijemo levo. Do vrha sledi kratek vzpon po ne prestrmem gruščnatem pobočju.

Sestop: Sestopimo po poti vzpona.

Klemen Janša

planinskiVESTNIK • MAJ 2011

Mali Karman/Monte Cuarnan in Veliki Karman/Monte Chiampon po metrih ne sodita med visoke gore, vendar jima na skrajni jugozahod Julijskih Alp pomaknjeni položaj omogoča obsežen razgled. V tej smeri daleč do Apeninov nimata višinskega tekmeča. Na vrhova vodi lepo število markiranih poti, izhodišča pa so razmeroma nizko. Če začnemo v Huminu/Gemona del Friuli,

je že do vrha Malega Karmana po poteh 716 in 715 več kot tisoč višinskih metrov! Severni in zahodni pristop na Mali Karman sta lahko zelo kratka, saj cesta pripelje skoraj na sedlo Predol/Sella Foredor, medtem ko je vzpon na Veliki Karman zahtevnejši. Ker je pristop iz terske vasi Breg/Pers na Predol zelo dolg, sem tokrat izbral izhodišče nad Huminom.

Zahtevnost: Mali Karman – nezahtevna označena pot, Veliki Karman – zahtevna označena pot.

Oprema: Običajna pohodniška oprema.

Nadmorska višina: 1372 m (Mali Karman), 1709 m (Veliki Karman)

Višina izhodišča: 940 m

Višinska razlika: 1100 m

Izhodišče: Parkirišče pod planino Cuarnan, WGS84: 46,282230, 13,170985. Do nje se pripeljemo po ozki, zaviti, a vzorno urejeni cesti iz Humina/Gemona del Friuli. Do Humina lahko pridemo s severne strani (tudi po avtocesti) čez mejni prehod Rateče, skozi Trbiž ter Kanalsko dolino, nato pa zavijemo na jug. Z južne strani lahko uporabimo (avto)cestno povezavo Ljubljana–Ajdovščina–Nova Gorica–Udine–Tolmezzo in jo zapustimo na izvozu Humin/Gemona.

Koča: Ob poti ni planinskih postojank. Na voljo je le neoskrbovano zavetišče Ric. Monte Cuarnan, 1336 m, pod Malim Karmanom.

Časi: Parkirišče–Mali Karman 45 min
Mali Karman–sedlo Predol 30 min
Sedlo Predol–Veliki Karman 2 uri
Veliki Karman–parkirišče 2 uri
Skupaj 5–5.30 ure

Sezona: Primerno v kopnih letnih časih (od maja do oktobra).

Vodniki: Tine Mihelič: Julijske Alpe, PZS, 2009; Stanko Klinar: Sto slovenskih vrhov, Prešernova družba, 1991; Andrej Mašera: Zahodne Julijske Alpe, Sidarta, 1998.

Zemljevida: Prealpi Giulie, Valli del Torre, Tabacco 26, 1 : 25.000; Canin, Val Resia, Parco Naturale Prealpi Giulie, Tabacco 27, 1 : 25.000.

Veliki Karman s sedla Predol FOTO: GORAZD GORIŠEK

Postovčič, 1611 m, in Lanež, 1629 m, iz vasi Podbardo

Postovčič/Monte Postoucicco in Lanež/Cuel di Lanis sta vrhova na začetku zahodnega dela Stolovega grebena, ki se nadaljuje proti Velikemu Karmanu. Med njima je še Laški plaz/Monte Laschiplas. Preko celotnega grebena poteka Huminska pot/Alta Via CAI Gemona, manj izurjenim pa sta na voljo prijetna vzpona s severne in južne strani. Prisojne strmali prej skopnijo, zato je pot iz vasi Podbardo/Cesariis primernejša v spomladanskem

času (poleti je lahko zelo vroče!), severni pristop pa nas na vrhova pripelje iz vasi Muzci/Musi oziroma Tanataviele. Južna pobočja Laneža slovijo kot eden najlepših cvetličnih vrtov Julijskih Alp. Kdor ima rad samoto, ki je je resnici na ljubo že na označenih poteh dovolj, in premore tudi nekaj botanične zagnanosti, naj se zapele na Breg/Pers in se po neoznačeni poti in brezpotju čez pobočje Lopata nameni na Lanež. Samo za izurjene!

Zahtevnost: Nezahtevna označena pot. Posamezni odseki na grebenu so zahtevnejši in terjajo previdnost; še posebej to velja v mokrem ali celo zmrzali.

Oprema: Običajna pohodniška oprema.

Nadmorska višina: 1611 m (Postovčič), 1629 m (Lanež)

Višina izhodišča: 500 m

Višinska razlika: 1200 m

Izhodišče: Podbardo/Cesariis, WGS84: 46,280435, 13,246437. Do sem se pripeljemo iz Bovca ali Kobarida čez bivši mejni prehod Učja in prelaz Tam na Meji/Passo di Tanamea v Tersko dolino. Druga možnost dostopa v Tersko dolino je s severa po (avto)cestni povezavi

Rateče–Pontebba–Rezija–prelaz Carnizza–prelaz Tam na Meji.

Koče: Ob poti ni planinskih postojank.

Časi: Podbardo–škrbina Dolina 2.30 ure

Škrbina Dolina–Postovčič 30 min
Postovčič–Lanež 1 ura

Sestop 3.30 ure

Skupaj 8 ur

Sezona: Primerno v kopnih letnih časih (od maja do oktobra).

Vodnika: Tine Mihelič: Julijske Alpe, PZS, 2009; Stanko Klinar: Sto slovenskih vrhov, Prešernova družba, 1991.

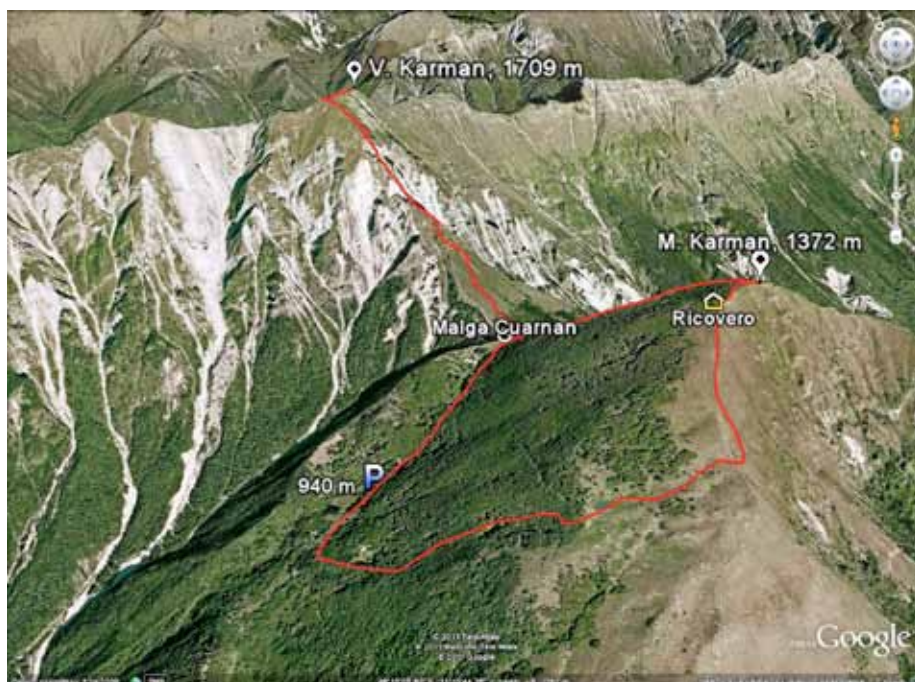
Zemljevida: Prealpi Giulie, Valli del Torre, Tabacco 26, 1 : 25.000; Canin, Val Resia, Parco Naturale Prealpi Giulie, Tabacco 27, 1 : 25.000.

Lanež skozi meglice z Malega Karmana FOTO: GORAZD GORIŠEK

Opis: S parkirišča se po cesti vrnemo do bližnje kapelice. Pri njej prečka cesto pot 717, po kateri se skozi gozd in prek travnatih pobočij povzpemo na zahodni greben Malega Karmana. Kmalu se odpre pogled na njegovega višjega severnega soseda. Mimo ne-oskrbovanega zavetišča (Ricovero) se povzpemo na vrh. Zgoraj nas poleg prostranega razgleda pričaka od daleč vidna deset metrov visoka kapelica, posvečena Odrašeniku, ki na vrhu nosi šest metrov visok križ. Skozi gozd sestopimo na severno stran proti sedlu Predol, kjer je razpotje štirih poti, in nadaljujemo v severni smeri po stezi 713 proti Velikemu Karmanu. Sprva hodimo po travnatem pobočju, višje pa dosežemo skale. Pot postane zahtevnejša. Kmalu smo pri zavaranem prehodu Gospodična/Passo della Signorina, kjer nas spominska plošča opomni na nesrečo dveh Furlank. Višje je pot še nekaj časa zahtevnejša, nato pa se strmina unese. Ob vedno širših razgledih dosežemo vrh s križem, zvončkom in triangulacijskim znamenjem.

Sestop: Do sedla Predol se vrnemo

po isti poti, nato pa sestopimo na zahod do bližnje planine Agritur Malga Cuarnan in parkirišča pod njo. Opozorilo: Pravi odcep je kakšno

minuto hoda nad sedlom v smeri proti Malemu Karmanu, ker označena steza, ki se spusti na zahod naravnost s sedla, ni prava, če imamo vozilo na

parkirišču pod planino, saj vodi proti Huminu po drugi dolinici in se šele na višini petsto metrov priključi cesti. Gorazd Gorišek

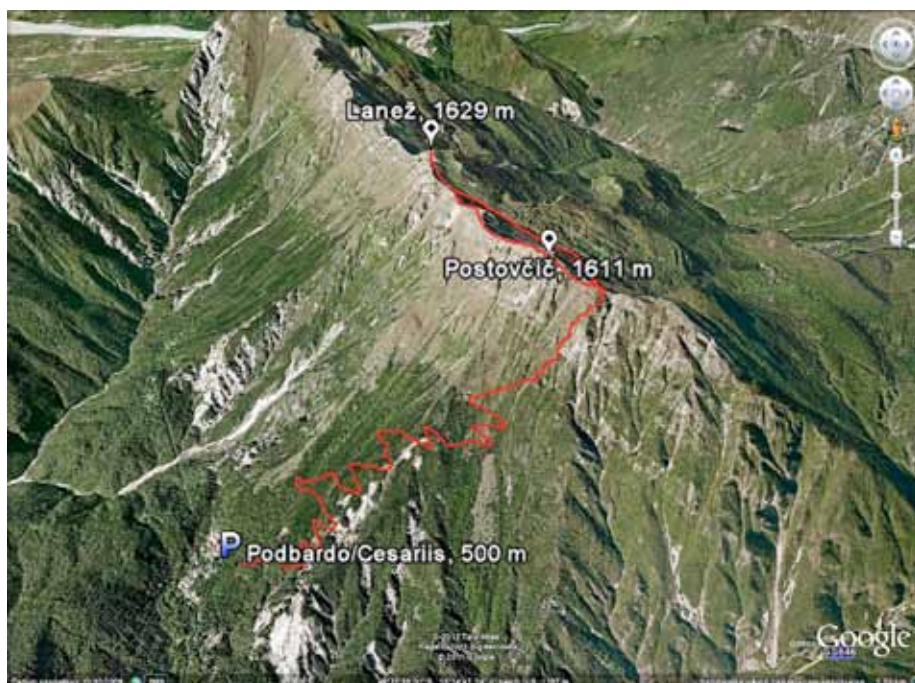
planinskiVESTNIK • MAJ 2011

Postovčič, 1611 m, in Lanež, 1629 m, iz vasi Podbardo

Opis: Pot 729 se začne v zgornjem delu vasi in nas v številnih okljukih popelje proti škrbini Dolina/Forcella Dolina. Spodaj hodimo skozi gozd, višje pa čez travnata, v pomladanskem času cvetoča pobočja. Najstrmejši del je pod škrbino, kjer se po grapi vzpenjamo v ključih. Na škrbini zapustimo pot 729, ki se spusti na severno stran, in se obrnemo levo proti zahodu. Po markiranem grebenu kmalu dosežemo izpostavljeni vrh Postovčiča, ki je po hudomušni razlagi dobil ime zaradi ovčic, ki so jih na teh strminah nekoč pasli Terjani. S Postovčiča nadaljujemo proti zahodu. Prečkamo zgornji del velike trikotne plošče nad obsežnim udorom in dosežemo Laški plaz. Z njega sestopimo v škrbino pred Lanežem, naprej pa po grebenu ne bo šlo več. Moramo v krnico na Laneževi severovzhodni strani, kjer se pridružimo Huminski poti in po njej od severa dosežemo izpostavljeni vrh.

Sestop: Vrnemo se lahko po isti poti, če pa se je komu grebenska pot zamerila oziroma je zaradi vremenskih razmer presodil, da je

hoja po grebenu prenevarna, lahko sestopi po Huminski poti do razcepa dobrih 1300 metrov visoko, od koder se po poti 729 povzpne na

škrbino Dolina in sestopi naprej v Podbardo.

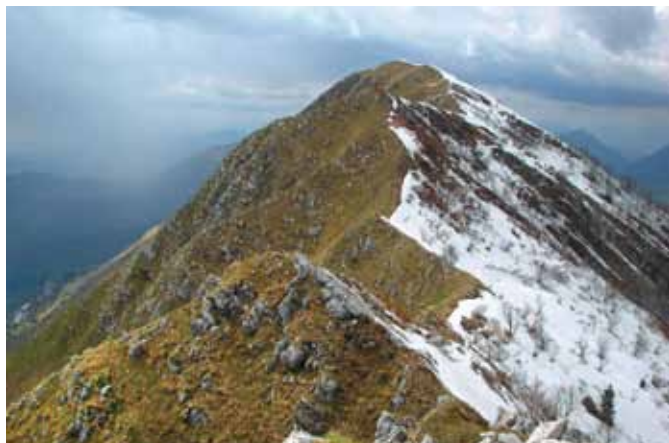
Gorazd Gorišek

planinskiVESTNIK • MAJ 2011

Brinica/Monte Briniza je najvišji vrh Stolovega grebena med državno mejo in Terom. Severni pristopi so večinoma gozdnati in še pozno v pomlad zasneženi, južni pa travnati in vsaj poleti zelo vroči. Z južne strani je na turo najbolje kreniti spomladi, ko prisojna pobočja okopnijo, vročine še ni, strmali pa so polne gorskega cvetja. Najprimernejše izhodišče je vas Viškorša/Monteaperta, od koder lahko opravimo prijetno in ne prenaporno krožno turo. Vzhodna pot, označena s številko

711, je zelo položna, saj do glavnega grebena na sedlu Križ hodimo po lepo ohranjeni mulatjeri. Če se odločimo za vzpon po zahodni poti, ki je označena s številko 710, bomo nad gozdno mejo pošteno grizli kolena. Prečenje Brinice ni zahtevno, saj je le nekajkrat treba prijeti za skalo. Povsem druga pesem je v mokrem ali celo zmrzali. Takrat so strme trave lahko zelo zahrbtnje, zato previdnost ni nikoli odveč, pa čeprav se sprehajamo "samo" po nezahtevnem grebenu Julijskih Predalp.

Zahtevnost: Nezahtevna označena pot. Pot po grebenu je na nekaterih mestih izpostavljena. V mokrem je precejšnja nevarnost zdrsa.

Oprema: Običajna pohodniška oprema.

Nadmorska višina: 1636 m (Brinica), 1556 m (Veliki vrh)

Višina izhodišča: 600 m

Višinska razlika: 1000 m

Izhodišče: Viškorša/Monteaperta, WGS84: 46,27311, 13,310253. Do sem se pripeljemo iz Bovca ali Kobarida čez bivši mejni prehod Učja in prelaz Tam na Meji/Passo di Tanamea v Tersko dolino. Druga možnost dostopa v Tersko dolino je s severa po (avto)cestni povezavi Rateče–Pontebba–Rezija–prelaz Carnizza–prelaz Tam na Meji. V Terski dolini z glavne ceste zapeljemo v Bardo/Lusevera in naprej do Viškorše/Monteaperta.

Koča: Ob poti ni planinskih postojank. Na voljo je obnovljeno vojaško poslopje delno odprtega tipa A.N.A., 1468 m, na severni strani grebena med Breškim Jalovcem in Brinico.

Časi: Viškorša–sedlo Križ 2.30 ure

Sedlo Križ–Brinica 1 ura

Brinica–Veliki vrh 1 ura

Veliki vrh–Viškorša 2 uri

Skupaj 7 ur

Sezona: Primerno v kopnih letnih časih (od maja do oktobra).

Vodniki: Tine Mihelič: Julijske Alpe, PZS, 2009; Stanko Klinar: Sto slovenskih vrhov, Prešernova družba, 1991; Andrej Mašera: Zahodne Julijske Alpe, Sidarta, 1998.

Zemljevida: Prealpi Giulie, Valli del Torre, Tabacco 26, 1 : 25.000; Canin, Val Resia, Parco Naturale Prealpi Giulie, Tabacco 27, 1 : 25.000.

Brinica z vzhodne strani FOTO: GORAZ GORIŠEK

Breški Jalovec, 1613 m, in Lanževica, 1615 m, iz vasi Brezje

Breški Jalovec, imenovan tudi Breška gora/Punta di Montemaggiore, in sosednja Lanževica/Punta Lauscioviza sta najvišji vzpetini Stolovega grebena med sedlom Križ in državno mejo. Nanju vodijo številne poti. S severne strani se lahko povzpemo na vrhova od sedla Tam na Meji/Passo di Tanamea, južne poti pa se začenejo v vseh Viškorša/Monteaperta, Karnahtha/

Cornappo in Brezje/Montemaggiore. Prva je zložna mulatjera, druga – vsaj v zgornji polovici – zelo strma pot, tretja pa je še najbolj podobna prijetni planinski stezi. Na goro se bomo povzpeli iz Brezij, prečili do Lanževice, sestopili v Karnahtha in se po gozdni cesti, ki na srečo premore tudi nekaj markiranih bližnjic, vrnili v Brezje.

Zahtevnost: Nezahtevna označena pot. Zaradi velike strmine in nevarnosti zdrsa na travah je zahtevnejši le začetni del sestopa z grebena v Karnahtha.

Oprema: Običajna pohodniška oprema.

Nadmorska višina: 1613 m (Brešk Jalovec), 1615 m (Lanževica)

Višina izhodišča: 800 m

Višinska razlika: 1100 m

Izhodišče: Brezje/Montemaggiore, WGS84: 46,268139, 13,369524. Do sem se lahko pripeljemo iz Kobarida v Breginj, nato preko nekdanjega maloobmejnega prehoda Most na Nadiži do vasi Plestišča/Platischis in od tod na sever do Brezij. Lahko pa izberemo katero od cest, ki pripeljejo iz Nem/Nimisa ali Čente/Tercento v bližini Humina/Gemona del Friuli, do kamor se po avtocesti pripeljemo po severni ali južni strani.

Koča: Ob poti ni planinskih postojank. Na voljo je obnovljeno vojaško poslopje delno odprtega tipa A.N.A., 1468 m, na severni strani grebena med Breškim Jalovcem in Brinico.

Časi: Brezje–Breški Jalovec 2 uri

Breški Jalovec–Lanževica 1 ura

Lanževica–Karnahtha 2 uri

Karnahtha–Brezje 1 ura

Skupaj 6 ur

Sezona: Primerno v kopnih letnih časih (od maja do oktobra).

Vodnika: Tine Mihelič: Julijske Alpe, PZS, 2009; Stanko Klinar: Sto slovenskih vrhov, Prešernova družba, 1991.

Zemljevida: Prealpi Giulie, Valli del Torre, Tabacco 26, 1 : 25.000; Canin, Val Resia, Parco Naturale Prealpi Giulie, Tabacco 27, 1 : 25.000.

Na Lanževici FOTO: GORAZD GORIŠEK

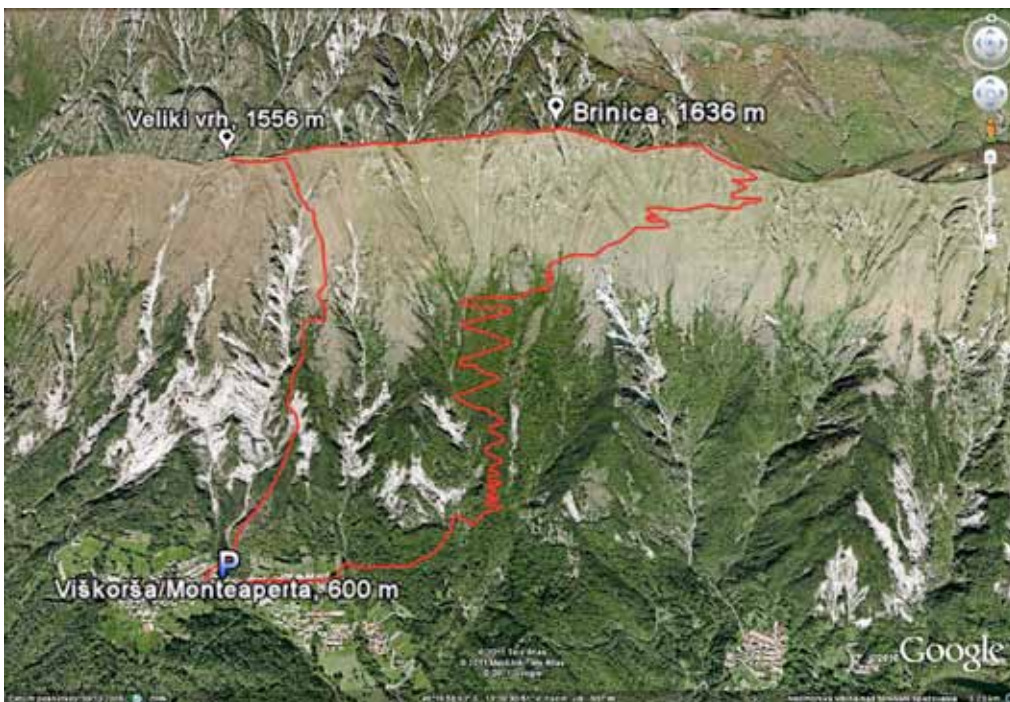

Opis: S turo začnemo v spodnjem delu vasi, kjer nas smerokaz usmeri na stransko ulico. Za zadnjimi hišami prečkamo potok in se začnemo vzpenjati po zložni mulatjeri. Z višino se gozd redči. Ko stopimo iz njega, nas mulatjera popelje daleč proti desni, čas pa nam krajšajo globoki pogledi in raznovrstno gorsko cvetje. Na sedlu Križ/Sella Kriz dosežemo greben. Odpre se nam severno obzorje. Krenemo levo proti zahodu. Čez predvrh, 1620 m, dosežemo najvišjo točko Brinice.

Sestop: Nadaljujemo po grebenu proti zahodu. Čez koto 1565 m, ki je na zemljevidu označena kot Veliki vrh/Monte Testa Grande, dosežemo sedlo, ki ga prečka pot 710. Povzpne se na bližnji Veliki vrh, 1556 m, se vrnemo na sedlo in začnemo s sestopom proti Viškorši. Začetni travnati del je strm, nato pa nas prijetna stezica skozi gozd pripelje v vas le malo višje od izhodišča.

Opomba: Kdor strmejši del poti rajši prehodi med vzponom, mu priporočam, da turo obrne in se po poti 710 povzpne na Brinico ter po zložni mulatjeri 711 sestopi v dolino.

Gorazd Gorišek

planinskiVESTNIK • MAJ 2011

Breški Jalovec, 1613 m, in Lanževica, 1615 m, iz vasi Brezje

Opis: S parkirišča pred cerkvijo v Brezjah kratek čas hodimo po gozdni cesti proti severu (v drugem delu celo malo navzdol), nato pa krenemo na pot z oznako 742, ki nas v številnih okljukih vodi proti sedlu Vene na Kucje, 1490 m, na vzhodni strani Breškega Jalovca. Manj kot pol kilometra vzhodneje je že meja s Slovenijo, v grapi severno od tod pa najzahodnejša točka naše države. Steza je ponekod sicer strma, a kakšnega posebnega grizenja kolen nismo deležni. Na sedlu se obrnemo levo in kmalu dosežemo bližnji vrh Breškega Jalovca. Z njega proti zahodu hodimo po širokem slemenu, z bogatimi razgledi na divji greben Muzcev na eni strani in gričevje Beneške Slovenije na drugi. Mimo Marijine podobe prispemo na Lanževico.

Sestop: Sestopimo po grebenu proti zahodu, nato pa moramo biti pozorni na odcep stezice v Karnahto. Vsaj začetnih tristo višinskih metrov sestopamo bolj ali manj naravnost navzdol po travnatem brezpotju pobočja Rebra. Leseni količki, ki služijo kot markacije, v času bujne rasti pomagajo najti pravo smer. Ta del sestopa za izurjenega brezpotnika ni pretirano zahteven, a kakšne lahko-

miselnosti si tod ne smemo privoščiti. Svet je resnično zelo strm, zato je treba dobro gledati pod noge, da nam na položanih in spolzkih travah ne zdrsne – še posebej zato, ker je v vršnem delu kar spoštljiv prepad v grapo na levi strani. Nižje je kmalu precej lažje. Pobočje se

kratko izravna na travnatem pomolu, nato pa vse do Karnahte hodimo po prijetni mehki stezici. Karnahta je sicer prijazna vasica, a ima "napako": leži tristo višinskih metrov nižje kot sosednje Brezje. Ker moramo vmes tudi čez sto metrov višje sedlo, nas čaka še kar na-

porna pot. K sreči po cesti ni treba prav dolgo. Udobna mulatjera nas kmalu popelje v gozd. Na kratko "ugasne" le ob prečkanju potokov, ki svoje vode zbirajo pod prehojenim grebenom. S sedla nad Brezjami sestopimo do izhodišča.

Gorazd Gorišek

Med slovenskimi rojaki v Italiji

V gorah nad Tersko dolino

✎ Gorazd Gorišek

Na Malem Karmanu FOTO: VLADIMIR HABJAN

Na najzahodnejšem robu slovenske poselitve nas pričakuje svet globokih dolin, ki se strmo dvigajo proti vrhovom Stolovega grebena in še bolj divjega grebena Muzcev/Cime del Monte Musi, pod katerimi izvira Ter/Torre. Dolina se imenuje po njem, lahko pa uporabljamo – nekatere knjige učijo, da je to pravilneje – tudi množinsko obliko (Terske doline), saj severozahodni del Beneške Slovenije tvori več stranskih pritokov. Karnah-ta/Cornappo, Bedroša/Vedronza in Mališčak/Malischiac so njihova imena, vmes pa je seveda še več manjših grap. Marsikateri hudourniki "oživijo" samo v deževnih obdobjih, kar pa je resnici na ljubo kar pogosto, saj je to območje že dolgo znano kot eno najbolj mokrih v celotnih Alpah. Z drugimi besedami to pomeni, da bomo v Italiji oziroma na slovenskem etničnem ozemlju težko našli s padavinami bogatejši svet.

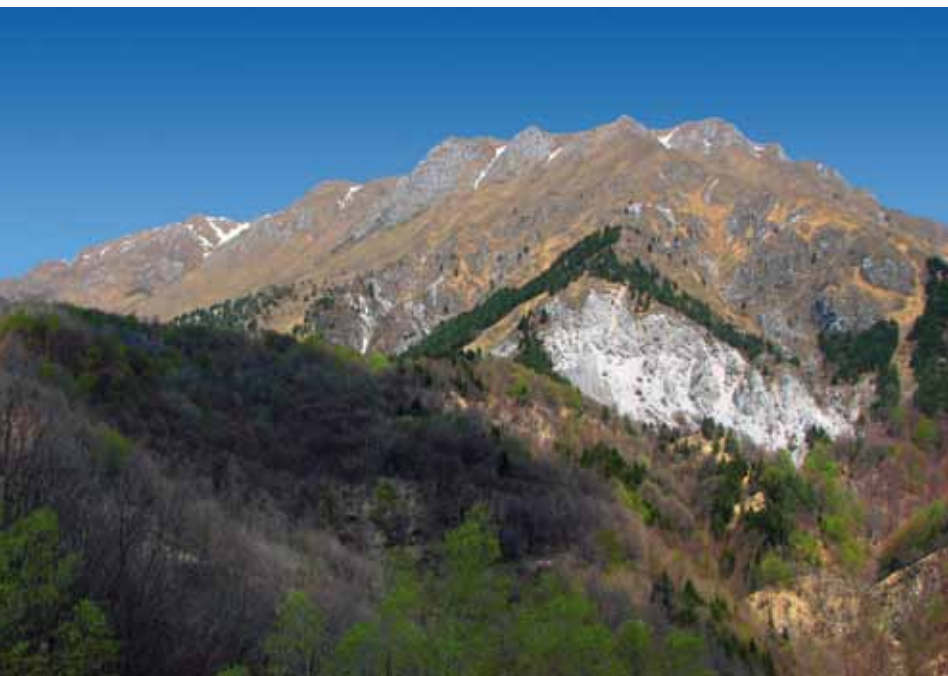
ŽIVLJENJE SLOVENCEV OB TERU NEKOČ IN DANES

Slovenski živelj je v Terskih dolinah v preteklosti doživljal enako usodo kot njegovi sosedi ob Nadiži. Pravzaprav se mu je v večstoletni zgodovini godilo še slabše. Slovenski jezik so le mukoma ohranjali pri življenju. Za boljše razumevanje položaja naših rojakov bi bilo treba poseči daleč nazaj, vse do časov oglejskega pa-

triarhata, a začel bom rajši s precej bližjo sredino devetnajstega stoletja. Ozemlje Beneške Slovenije, in s tem seveda tudi Terske doline in Rezija, je bilo že leta 1866 vključeno v skupno italijansko državo. Na Goriškem in Tržaškem so imeli Slovenci v okviru Avstro-Ogrske precej več pravic, saj je bilo že v tistem času dobro organizirano kulturno udejstvovanje v maternem jeziku. Slovenščina je v Terskih dolinah,

v nasprotju z Nadiškimi, po priključitvi k Italiji začela izginjati tudi iz cerkve. Italija ni priznavala nobenih narodnostnih in jezikovnih pravic. Slovenskih šol ni bilo in jih še danes ni. Še več, "skrbna" italijanska država se je zelo potrudila, da bi čim prej prišlo do popolne asimilacije. V slabih petdesetih letih jim to kljub trudu ni uspelo, saj so ob popisu leta 1911 vsi prebivalci občine Tipana/Taipana (dobrih tri tisoč ljudi) odgovorili, da doma govorijo slovensko narečje.

Tudi po prvi in drugi svetovni vojni ni bilo nič bolje. Tersko narečje je bilo in ostalo na ravni pogovornega (kmečkega) jezika domačinov, za kar si je prizadevala državna oblast. Takšna je bila tudi vzgoja otrok. Že takoj ko so začeli govoriti, so vsakemu dodelili svojega učitelja, ki ga je vzgajal v edino primernem in zveličavnem italijanskem duhu. V teh dolinah ni bilo treba čakati časov fašistične oblasti, že prej (in tudi potem) je bila realnost naših najzahodnejših rojakov vse prej kot rožnata. Po drugi vojni je bil vsakdo, ki se je zavzemal za slovenstvo, izdajalec, ki ga

Breška gora FOTO: GORAZD GORIŠEK

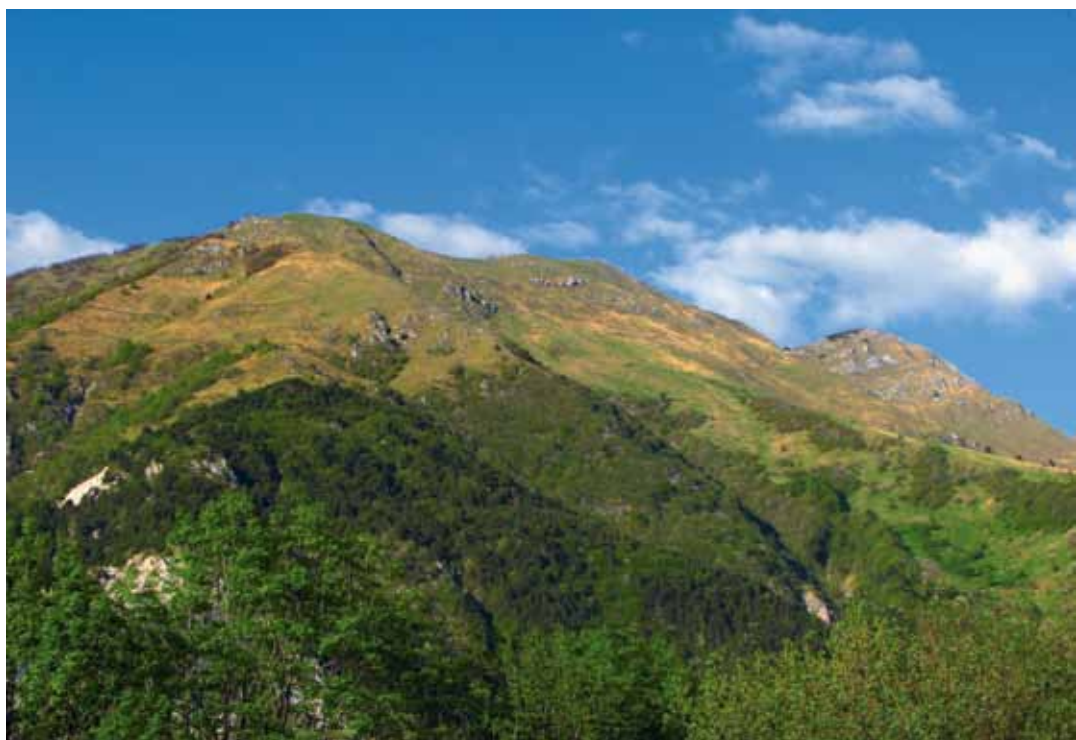
je treba skrbno nadzorovati in mu po vsej sili preprečiti protiitalijansko delovanje. K vedno manjšemu številu slovensko govorečih prebivalcev je pripomoglo tudi množično izseljevanje v Furlanijo in še dlje po svetu. Kar ni uspelo oblastem, je dokončala narava. Rušilni potres leta 1976, v katerem so nekateri izgubili največ – svoja življenja, je za vedno spre-

menil podobo teh krajev. Na ruševinah so si skrbni domačini, tudi s pomočjo Slovenije, sicer zgradili nova domovanja, a večinoma brez gospodarskih poslopij. Veliko hiš oživi samo ob koncu tedna. Mnogo je priseljencev iz drugih krajev.

Zgornji odstavek ni odraz sovraštva do kogarkoli, je samo kratek opis stanja na območju, ki ga predstavljamo v to-

kratni številki Planinskega vestnika. V teh vaseh bomo težko našli domačina, ki bo z nami pripravljen govoriti v terskem narečju. Treba se je zelo potruditi in si pridobiti njihovo zaupanje. Nekakšen prastrah je po dolgih letih prisilnega potujčevanja in zaničevanja domačega jezika, kulture in običajev še vedno prisoten, pa čeprav živimo v enaindvajsetem stoletju in fizičnih mejá v združeni Evropi ni več. Mejni prehodi so se odprli od danes na jutri, da bodo ljudje zaupali tujcem in da bo država, v kateri živijo, spoštovala njihove pravice, pa bodo morala preteči še leta.

Ker ne bi rad, da bi vse izzvenelo žalostno, pogubno in tarnajoče, je vendarle treba omeniti, da je kar nekaj uradnih krajevnih napisov dvojezičnih, da so vasi lepo urejene, da imajo zaselki lepa in na ličnih tablah zapisana domača imena in da Terske doline premorejo veliko pokončnih ljudi, ki jim ni vseeno, ali se bo v prihodnosti tu še govorilo slovensko. Vsaj tri može, ki skrbijo za to, da bi se jezik, običaji in še marsikaj drugega ohranili, moram omeniti. Prvi je profesor in pesnik Vilijem Černo, ki je bil eden glavnih pobudnikov etnografskega muzeja v Bardu, drugi Renzo Calligaro, sicer Furlan, ki že dolga leta kot duhovnik slušbuje v teh krajih. Dušni pastir se je naučil terščine, tako da se je po njegovi zaslugi po dolgih letih

Stolov greben iz vasi Bardo
FOTO: GORAZD GORIŠEK

ETNOGRAFSKI MUZEJ V BARDU/ LUSEVERA

V muzeju je ohranjen del stavbne in agrarne beneškoslovenske starosvetnosti s predmeti, ki so jih ljudje uporabljali pri vsakdanjih opravilih. Predstavljeno je tudi ljudsko izročilo: pripovedništvo, glasba, noše in šege. Trenutni ravnatelj muzeja je že omenjeni Viljem Černo, ki tudi na ta način skrbi, da bi se ohranila slovenska podoba vasi nad Terom. Muzej, ki je vreden ogleda, upravlja tamkajšnji Center za kulturne raziskave, ki si prizadeva za povezovanje Slovencev, Furlanov in Italijanov, a obenem skrbi za ohranjanje našega jezika v teh krajih.

Etnografski muzej v Bardu
FOTO: GORAZD GORIŠEK

domači jezik zopet vrnil v bogoslužje. Tretji je etnomuzikolog in slovenist Pavle Merkù, ki je v minulih desetletjih skrbno in natančno raziskal govorico domačinov. Na takšne ljudi moramo biti ponosni!

PREGLED GORA NAD TERSKO DOLINO

Med Kobaridom in Huminom/Gemona del Friuli se razteza več kot trideset kilometrov dolg greben, ki ga potok Ter deli na obsežnejši vzhodni del, kjer kraljujejo Stol, 1673

m, Breška gora (tudi Breški Jalovec)/Punta di Montemaggiore, 1613 m, Lanževica/Punta Lauscioviza, 1620 m, in Brinica/Monte Briniza, 1636 m, ter na zahodni del s Postovčičem/Postoucicco, 1611 m, Lanežem/Cuel di Lanis, 1629 m, Širokimi dolinami/

JAME PRI ZAVARHU/ VILLANOVA

Nad Tersko dolino je veliko čudovitih jam. Najbolj znane so tiste pri Zavarhu južno od vasi Bardo. Nekaj so jih odkrili domačini že zelo zgodaj, s speleološkimi raziskavami pa so začeli jamarji iz Vidma/Udin ob koncu devetnajstega stoletja. Leta 1925 je domačin in ljudski pesnik Pietro Negro odkril lepotico – Novo jamo. Že pred drugo svetovno vojno so jo uredili za turistični obisk, dandanes pa privablja veliko obiskovalcev od blizu in daleč. Za turiste je urejen le del rovov, ki skupno merijo kar sedem kilometrov. Vodotok, ki teče skozi jamo, pride na dan v dolini pri Njivici/Vedronza kot izvir Črnega potoka.

Pot iz Viškorše na Brinico
FOTO: GORAZD GORIŠEK

Siroche Dolegne, 1640 m, Ambružem/Ambruseit, 1523 m, Bukovnikom/Monte Faet, 1636 m, in najvišjim Velikim Karmanom/Chiampon, 1709 m. S prisojnih strmali zadnjega vrha se dviga še Mali Karman/Monte Cuarnan, 1372 m. Predvsem vrhovi zahodnega dela ne pomenijo mnogo, saj so daleč od dvatisočice, a travnato-skalnate strmali nad potokom Bedroša niso od muh. Po tem divjem in marsikje izpostavljenem grebenu vodi zelo zahtevna označena Huminska pot (Alta Via CAI Gemona), ki pa zaradi zahtevnosti in dolžine ni za vsakogar. Ker je za večino planincev pretežka, je ne bom predstavil med opisi v sredici, izurjen gornik pa naj se le odpravi nanjo. Predlagam krožno turo z začetkom v vasi Podbardo/Cesariis, sprehodom do sosednjega Brega/Pers, vzponom na Veliki Karman čez sedlo Predol/Sella Foredor (poti 730 in 713), s prečenjem grebena do Laneža in Postovčiča in sestopom po poti 729 do izhodišča v Podbardu. To je polnokrvna visokogorska tura, ki z dolžino in zahtevnostjo prav nič ne zaostaja za precej bolj zvencečimi prečnji v naših in tujih gorah. Kdor se bo odpravil na enodnevno turo, nujno potrebuje dolg poletni dan, stabilno vreme ter zvrhano mero kondicije in izkušenj.

Še nekaj podatkov, ki vam utegnejo koristiti pri načrtovanju pohoda po italijanskem delu Stolovega grebena: planinsko uporabnega slovenskega zemljevida za to območje ni, čeprav je Breška gora streljaj od državne meje, ostalo pa le malo dlje proti zahodu. Avtokarte in šolski zemljevidi ne štejejo, saj so dovolj le za splošno orientacijo, Atlas Slovenije pa je to območje na žalost prezrl. Najbolj priporočam italijanske zemljevide založbe Tabacco (v tem primeru številki 26 in 27), ki jih lahko kupimo tudi v prodajalnah v Sloveniji. Njuni karti za območje Rezije in dela Beneške Slovenije sta celo dvojezični.

NAJZAHODNEJŠA SLOVENSKA VAS

Breg (po domače Brijeh, italijansko Pers) je zapuščen, cesta do njega pa, vsaj od Podbarda naprej, zelo ozka in zavita, vendar vseskozi asfaltirana. Vas, ki ždi visoko nad potokom Bedroša/Vendronza v naročju zahodnega dela Stolovega grebena, premore nekaj obnovljenih hiš, a stalnih prebivalcev ni več. Za ilustracijo še nekaj suhoparnih podatkov, ki pa so žal neusmiljeni: leta 1961 je v vasi živel petindvajset ljudi, žal pa je potres sredi sedemdesetih porušil osemdeset (80!) hiš. Po tej naravni katastrofi sta ostala samo

Vas Bardo z Brinice FOTO: GORAZD GORIŠEK

še dva stalna prebivalca, leta 2006 samo še eden ...

Z Biserko sva se pripeljala v mrtvo vas. Nikogar ni bilo moč pozdraviti. Med sprehodom po zapuščenih senožetih, ki jih bo kmalu popolnoma prerasel gozd, sva lahko prisluhnila le petju ptic in si

želela vsaj v mislih pričarati sliko minulih stoletij, ko so pod mogočnimi vrhovi še živeli naši rojaki. Iz zasanjanosti sta naju predramila poslavljajoče se sonce, ki je padlo za Mali Karman, in misel, da bo treba domov. ◻

Informacije

Dostopi: Do Čente/Tarcento, kjer vstopimo v dolino Tera, sta na voljo gorenjska in primorska avtocestna smer, iz doline Soče pa dosežemo dolino Tera skozi Učjo (odcep je pri Žagi med Kobaridom in Bovcem). Obstaja še cest(ic)a, za katero si je treba vzeti več časa, a zagotavljam, da ne bo nikomur žal. Iz Kobarida se zapeljemo v Breginj, nato pa preko nekdanjega maloobmejnega prehoda Most na Nadiži do vasi Plestišča/Platischis, ki že sodi v občino Tipana/Taipana. Skozi to vas se pripeljemo v Karnajsko dolino, potem pa se, glede na izbiro izhodišča ture, zapeljemo v katero od terskih vasi.

Koče: Planinskih koč v gorah nad Tersko dolino ni, sta le neoskrbovano zavetišče Ric. M. Cuarnan, 1336 m, pod Malim Karmanom in pa obnovljeno vojaško poslopje delno odprtega tipa A.N.A., 1468 m, na severni strani grebena med Breško goro/Punta di Montemaggiore in Brinico/Monte Briniza.

Literatura: Tine Mihelič: Julijske Alpe. PZS, 2009; Stanko Klinar: Sto slovenskih vrhov. Prešernova družba, 1991; Željko Kozinc: Lep dan kliče 4. Modrijan, 2007; Milena Kožuh s sodelavci: Terska dolina/Alta val Torre/Val de Tor. Mohorjeva družba, 2006; Andrej Mašera: Zahodne Julijske Alpe. Sidarta, 1998.

Zemljevida: Prealpi Giulie, Valli del Torre, Tabacco 26, 1 : 25.000 (celotno območje); Canin, Val Resia, Parco Naturale Prealpi Giulie, Tabacco 27, 1 : 25.000 (severni del).

Toplo priporočam ogled dveh zanimivih oddaj, ki ju najdemo na spletni strani arhiva RTV Slovenija:

– dokumentarec Terske doline in gore: <http://www.rtvsl.si/odprtikop/dokumentarci/terske-doline-in-gore/>,

– pogovorno oddajo Intervju, v kateri je bil gost domačin iz Barda, profesor Viljem Černo: <http://tvsl.si/predvaj/viljem-ferno/ava2.46333687/>.

Dean Potter FOTO: MANCA ČUJEŽ

Umetnik akrobacije

Dean Potter

✍ Mire Steinbuch

"Večina videov izvira iz sanj o letenju iz mojega zgodnjega otroštva. Večina ljudi neha slediti svojim otroškim sanjam, ko nekoliko odrastejo. Kaže, da še nisem odrasel, čeprav jih bom naslednji teden imel 39. Dejansko verjamem, da bom nekega dne lahko letel," je dejal Dean Potter, ameriški plezalec, alpinist, BASE skakalec¹ in *highliner*² v uvodnih besedah svojega predavanja na 5. mednarodnem festivalu gorniških filmov v Ljubljani.

Seznam njegovih vrhunskih vzponov je dolg, zato jih bom omenil le nekaj. V navezi z Ammonom McNeelyjem in Ivom Ninovim je preplezal smer The Reticent Wall v Yosemiteh v 34 urah in 57 minutah (prvi plezalci so porabili deset dni). V Patagoniji je v Fitz Royu presoliral smer Supercanaleta. V isti gori je kot prvi prosto presoliral Super Couloir v 6 urah in 49 minutah in sam prosto preplezal novo smer California Roulette v 9 urah in 50 minutah. V Torre Eggerju je s Steph Davis v 23 urah ponovil Titanic, to je bila prva ponovitev te smeri v enem dnevu. Skupaj z Markom Prezljem in Stephenom Kochom je opravil prvenstveni vzpon The Long Run po jugovzhodnem grebenu na Cerro Torre. Spotoma so se povzpeli še na dva vrhova: na El Mochito po novi smeri, na El Mocho po že prej preplezani. V Eigerju je prosto presoliral smer Deep Blue Sea in nato opravil skok BASE. S

Seanom Learyjem sta postavila nov hitrostni rekord v smeri Nos v El Capitanu v Yosemiteh – 2 uri 36 minut 45 sekund. Za ilustracijo: prvi plezalci so leta 1958 za vzpon porabili 47 dni. Zadnje čase je začel skakanje BASE kombinirati s hojo po najlonskem traku visoko nad tlemi (*highlining*) in prostim soliranjem.

Zaradi časovne razlike se je v Ljubljani zbujal skoraj sredi noči. Ob 7.30, ko sva bila dogovorjena za intervju, se je ravno vrnil s sprehoda.

Med občinstvom je bilo veliko mladine. Kaj praviš na to, da imaš toliko mladih občudovalcev v Sloveniji?

Kar počnem, je zelo nevarno. Ne želim mladih spodbujati, da bi me slepo posnemali. Po drugi strani pa je pomembno sporočilo mojih predavanj ljudem, naj počnejo, kar ljubijo, in naj si prizadevajo za življenje, o katerem sanjajo. Starša sta me učila, in upam, da tako učijo tudi drugi starši, da če verjameš v nekaj, to lahko storiš. Rad vidim ljudi vseh starosti, še posebno pa mlade, pred katerimi je še vse življenje.

So te kdaj privlačile visoke gore, Himalaja?

Zelo me zanima Himalaja, vendar bi rad končal trenutni cikel. Čez nekaj dni jih bom imel 39, še vedno je pred menoj nekaj let težkega plezanja v skali, nato ga bom zamenjal za visoke gore. Tam sicer še nisem bil, vendar bi rad preplezal težke visoke vertikalne stene in poletel z njihovega vrha.³

Ali razmišljaš o poletu z osemtisočaka?

Da, gotovo. Glede tega sem že nekaj raziskoval.

¹ Akronim za objekte, s katerih lahko skočiš: B – *building* (zgradba), A – *antenna* (antena, stolp), S – *span* (obok, most), E – *earth* (stena, vrh). Nima nobene zveze z bazo.

² Najprej so začeli hoditi po t. i. *slackline*, 3–5 cm širokem najlonskem traku, napetem približno meter nad tlemi. Ko so trak napeli visoko nad zemljo (več deset metrov), je nastal *highline*.

³ *Wing suit BASE jump* – skok s posebno krojeno obleko, ki omogoča letenje oziroma usmerjanje poleta in ne samo prostega pada kot skok v navadni obleki.

Si že izbral vrh?

To je preveč dragocena informacija.

Včeraj si omenil, da nisi kaj prida plezalec s tehničnimi pripomočki, vendar si opravil vzpon v Reticent Wallu.

Opravil sem nekaj lažjih tehničnih vzponov v krajših smereh. V Reticent Wallu je bilo težko tehnično plezanje. V vodstvu sem preplezal nekaj lažjih raztežajev, tam sem zabil svoj prvi klin v življenju. Plezal sem z najboljšim tehničnim plezalcem Ammonom McNeelyjem in Ivom Ninovim, ki je tudi zelo sposoben. Raje imam enostavnejše plezanje, težim k minimalizmu.

V Patagoniji si v Cerro Torreju plezal z Markom Prezljem in Stephenom Kochom.

Marko je morda najboljši plezalec, s katerim sem plezal, veliko me je naučil. Eden od razlogov, da še nisem bil v Himalaji, je, da nisem imel učitelja. Večine stvari sem se lotil šele, ko sem dobil dobrega učitelja.

Kako služiš denar za vsakdanje življenje?

Delam kot profesionalni plezalec in letalec, delam z mediji, s filmom; pišem, čeprav ne plačajo veliko ...

» *Kar počnem, je zelo nevarno. Ne želim mladih spodbujati, da bi me slepo posnemali. Po drugi strani pa je pomembno sporočilo mojih predavanj ljudem, naj počnejo, kar ljubijo, in naj si prizadevajo za življenje, o katerem sanjajo.*

... tudi pri nas ne ...

Upam, da bom nekega dne postal dober pisec, zato vztrajam. Večinoma sem pisal za revijo Alpinist. Sodelujem pri oblikovanju opreme in obleke, čevljev in plezalnikov. Včasih sem delal za Patagonio, vendar smo se razšli zaradi Delicate Arch;⁴ veliko delam za Prano. Nimam veliko predavanj, v Ljubljano sem prišel zaradi spoštovanja do Silva Kara, ki me je povabil.

Boš napisal knjigo?

Saj jo počasi že, vsako zimo napišem poglavje. Sproti delam zapiske. Gre za kratke zgodbe. Sem bolj počasen pisec.

Bereš knjige drugih plezalcev?

Nekaj sem jih, name so največji vtis naredile Messnerjeve. Bil je v Salt Lake Cityju. Njegovo predavanje je bilo kratko, toda zelo impresivno. Uspelo se mi je sestati z njim. Še pred nobenim plezalcem nisem bil živčen, pred Reinholdom Messnerjem sem pa bil.

Če bi začutil močno željo, ali bi ponovno splezal na Delicate Arch ali kaj podobnega, ali bi zdaj dvakrat premislil?

Vedno dobro premislim, kaj počnem. Morda bi ga ponovno preplezal, vendar ne bi nikomur povedal.

Včeraj si govoril zelo umirjeno, skoraj meditativno. Ali se sploh kdaj razjeziš? Kaj te razjezi?

Včasih sem se bal javno nastopati. Bilo mi je zelo težko. Hvala za kompliment, da sem bil miren. Kako kaj storim, je odvisno od čustev. To je energija. Vem, od kod prihaja energija. Kadar me nekaj zelo pritegne, v to vložim svoja čustva. Stvari, ki vplivata na čustva, sta prijateljstvo, ljubezen. Ne razburjam se kaj dosti zaradi plezalske etike. Če ljudje plezajo in uživajo pri tem, naj plezajo, kakor jim prija. Lahko pa se razjezim, kadar gre za svobodo. Gre za različne svobode, ki jih ljudje počasi izgubljam. Denar sicer ni najpomembnejša stvar v življenju, vendar ga potrebuješ, če hočeš biti svoboden.

Vadiš jogo?

Moje razpoloženje pozna vzpone in padce, joga je pomembna za ravnesje. Zelo veliko vložim v svoje dosežke, potem pa se moje razpoloženje nenadoma znajde na dnu. Vedno sem si prizadeval najti ravnesje. Morda je ravnotežje v tem, da se skušam iz padcev nekaj naučiti, da v njih najdem kreativnost.

Meniš, da je zdrava prehrana pomembna za športne dosežke?

Zelo pazim na zdravo prehrano, pomembno vpliva na športne dosežke, razpoloženje in čustva. Veliko je slabe hrane zaradi pesticidov in hormonov. Deloma je kriva, da so ljudje zaradi tega, kar jedo, bolj agresivni in ločeni od narave. Si tisto, kar ješ.

Si vegetarijanec?

Dolgo časa sem bil vegan, vse do decembra 2010. Takrat sem obiskal družino, mamo, strice in tete. Stregli so meso, užival sem, ko sem ga jedel, in se počutil močnejšega. Sedaj ga občasno jem. Po filozofski plati ga raje ne bi, toda nekateri ljudje so ubijalci, radi jedo meso.

Kakšna se ti zdi hrana tukaj?

Hrana v Sloveniji, kot tudi na splošno v Evropi, se zdi bolj zdrava. Če v ZDA ne kupiš tiste z etiketo *organic*, je grozna, najslabše kvalitete. Tukaj se zdi, da je veliko dobre hrane, da ni tako pomembna nalepka *organic*. Tu je več lokalnih proizvodov.

Pa verjameš nalepkam *organic*?

Seveda obstaja dvom, toda boljše izbire ni. Ne uživam jajc in mleka, ker nista organska. Gotovo je beseda organsko postala termin za posel.

Kako naporno treniraš za svoje dosežke? Si sistematičen?

Sistematičnost je moja največja slabost. Moj oče, polkovnik v vojski, je bil zelo sistematičen človek in je skušal tega naučiti tudi mene. Zame je bilo zelo težko biti sistematičen ...

... ker si se mu upiral ...

Da. Rad treniram, vadim, vendar ne v telovadnici. Ko sem v hotelu, delam telesne vaje v sobi. Uživam v tem, kar

⁴ Potterjev vzpon na Delicate Arch v Utahu, zaščiten naravni spomenik v nacionalnem parku, je dvignil precej prahu in negodovanja tako v laični kot v plezalski javnosti.

Dean v steni Eigerja ARHIV IMFFD

delam. Veliko plezam, veliko sem v gorah. Včasih sem mislil, da z močjo volje zmoreš vse, toda volja je potrebna tudi za organizacijo. In te volje mi nekoliko primanjkuje.

Kaj ti pomeni trening?

Trening mi pomaga pri vzdrževanju čustvene stabilnosti. Če ne treniram, se mi skoraj zmeša. Če se ne gibam, je z menoj nekaj narobe, čustveno zbolim.

Kaj misliš o plezalcih, ki trdo trenirajo za eno samo kratko, ekstremno težko smer in rabijo več let, da jo preplezajo? Na primer o Chrisu Sharmi in njegovih devetbejih?⁵

O tej veji plezanja sem vedno mislil, da bi lahko v njej nekaj naredil, vendar nisem bil zmožen narediti dosti, ker mi manjka sistematičnosti. Zato sem zavisten. To je eden mojih velikih ciljev. Sharma je psihično in fizično zelo močan. Na tem področju sem zaostal, vendar ne morem početi vsega.

Kako je bilo biti poročen z vrhunsko plezalko Steph Davis?

Zdaj sva nekaj let ločena. Drug drugega sva spodbujala, vendar so bili časi, ko ni bilo pravega odnosa. Vsak je bil motiviran za svoj projekt. Ko me je potrebovala, me ni bilo poleg in obratno.

Intervju je bil pri koncu, ko je prisedel Uroš, BASE skakalec, ki je z Deanom prejšnji dan opravil BASE skok z Velike Mojstrovke. Z žarom v očeh sta začela razpravljati o pristanku, ki bi se ga dalo izvesti.

"O kakšnem pristanku pa govorita?" sem se vmešal. "O pristanku s telesom," sta odgovorila. Najbrž sem debelo pogledal. "Če ima snežno pobočje primeren naklon in ti priletiš pod primernim kotom, bi se dalo pristati s prsmi. Seveda bi rabil zaščito, nekakšen oklep, vendar bi šlo," je razložil Dean. "Uau!" "Vendar bi si moral dati operirati nos, ker imam precej velikega," se je zasmejal Dean. "Ne, ne. Kar pusti ga, morda ga boš rabil kot zavoro," sem mu predlagal. ●

⁵ Plezalne smeri v skali z oceno 9b.

Filmsko Potovanje na konec zime in do roba Sfinge

5. festival gorniškega filma Domžale

✍ Manca Čujež

Film: Švicarski stroj (Swiss Machine) ARHIV IMFFD

Festival gorniškega filma Domžale se je v petih letih dodobra usidral v srca ljubiteljev gorske divjine na platnu in jih tudi letos med 10. in 14. aprilom privabil zavidljivo število v Cankarjev dom v Ljubljani. Jubilejna festivalska petletka je bila pravi praznik tudi za najmlajše občinstvo, ki je letos prvič prišlo na svoj račun v svetu gorskih pravljic in pripovedk, preostali obiskovalci pa so v petih festivalskih dneh lahko izbirali med mavrico filmov, predavanj, okroglih miz in retrospektivnih utrinkov.

PRAVLJIČNA UVERTURA

Organizator festivala Društvo za gorsko kulturo in direktor Silvo Karo sta peterico aprilskih dni vabila kar v slovensko prestolnico. Uvodoma je nagovoril pravljic željne nadobudneže, ki jih je izjemna pripovedovalka ljudskih pravljicnih zakladov Irena Cerar popeljala križem kražem po slovenskih gorah. Za mlade poslušalce je izbrala zgodbi o nastanku Kamniško-Savinjskih Alp in o nagajivem škratu z Zabrlžnice, z najbolj znano slovensko gorsko pravljico o Zlatorogu je pokukala v Julijske Alpe, Karavankam pa se je približala s pravljico o revni deklici, ki ji je kralj Matjaž pomagal iz stiske. Po pripovedovalskem in filmskem delu so se otroci navdušeno sprehodili po čutni poti, poti iz prodnikov, peska, mahu, sena in slame, ki je v Cankarjev dom vnesla kanček divjine, izdelovali so ukletnike, velikane iz kamnja, in se z zanimanjem prepustili razstavi gorsko obarvanih ilustracij.

Snovalke programa Irena Cerar, Saša Roškar in Andreja Jensterle so zadovoljno potegnile črto pod premiernim otroškim programom na festivalu, saj so od zadovoljstva žareli tako otroci kot starši in mentorice planinskih krožkov. "Sami so nam povedali, da si podobna doživetja še želijo, zato smo že sklenili, da s programom za otroke na festivalu nadaljujemo," je povedala Cerarjeva in razgrnila še načrte za v prihodnje: "Naslednje leto si želim pripraviti tudi pripovedovalski dogodek za odrasle, kjer bi se sprehodili po Slovenski pravljici poti od Maribora do Ankarana – povsod so namreč posejane zanimive zgodbe. Ljudske pripovedi so pomemben del nesnovne kulturne dediščine in zdi se mi prav, da jih Društvo za gorsko kulturo ohranja in oživlja tudi v prihodnje."

NA ZASNEŽENIH POBOČJIH, RAZGLEDNIH VRHOVIH IN KRILIH VETROV

Iz pravljичnega kraljestva se je festivalsko dogajanje preselilo na zasnežena pobočja, razgledne vrhove in krila vetrov, med domačine gorskih vasi, v navpičnice najtežjih sten, ujete trenutke narave in diha jemajoče pripovedi drznih osvajalcev nekoristnega sveta ... Festival, ki je v petih letih stopil na zemljevid mednarodnega filmskega ustvarjanja in postal član ugledne mednarodne zveze gorniškega filma s sedežem v Torinu, je letos ponudil 32 ur raznolikih filmskih projekcij iz 18 držav.

Pogovor z ustvarjalci filma *Pajek* pod previsom FOTO: IZTOK GRILC

Petdeset filmov iz kategorij alpinizem, plezanje, gore, šport in avantura ter gorska narava in kultura je pet dni vabilo v slovenski kulturni hram. Bolj ko je sonce lezlo za obzorje, bolj se je polnilo njegovo nedrje, večerni vrvež gorskih doživetij željnih gledalcev pa je znova dokazal, da slovenski ljubitelji gora hrepenijo po kulturni nadgradnji svoje dejavnosti in jo podpirajo. Mednarodni žiriji v zasedbi Aldo Audisio (Italija), Beno Hvala (Slovenija), Igor Koller (Slovaška), John Porter (Velika Britanija) in Tadej Golob (Slovenija) nikakor ni zavidati teže odločitev, ko je iz filmske skrinje izbirala najboljši. Glavno nagrado mesta Domžale je podelila francoski dokumentarni epopeji *Potovanje na konec zime* filmskih mojstrov Anne Véronique in Erika Lapieda, ki je občudovanja vreden prikaz osupljive lepote in srhljive moči zime v gorah. "Film prikaže vso lepoto, stiske in vse večji strah pred plazovi in tragedije, ki jih ti prizadenejo naravi okoli sebe. Francoski film *Potovanje na konec zime* je globok dokumentarni film, ki si v vseh pogledih zasluži veliko nagrado gorniškega filmskega festivala Domžale 2011," je bila enotna festivalska žirija, film pa je dobil tudi nagrado Televizije Slovenija.

SFINGA – LJUBLJENKA OBČINSTVA

Zmagovalec občinstva je bil težko pričakovani slovenski igrano-dokumentarni

film *Sfinga* Vojka Anzeljca in Gregorja Kresala, ki se je poleg nagrade občinstva okitil še s posebno pohvalo žirije. Ta je v obrazložitvi zapisala: "So trenutki, ko se tradicija sreča s sedanostjo, in slovenski film *Sfinga*, posnet v Severni triglavski steni, živo in domiselno prikazuje takšne trenutke skozi dva vzpona, ki ju ločuje 30 let." Že teden dni pred premiero razprodana Linhartova dvorana – trem predpremieram navkljub – je dala slutiti, da bo *Sfinga* vroča roba letošnjega festivala gorniškega filma. Do zadnjega kotička napolnjena dvorana je bila navdušena nad izvirnim filmskim prepletom prvenstvenega vzpona Anteja Mahkote in Petra Ščetinina ter prve proste ponovitve Gregorja Kresala in Mihe Kajzljaja, ki so v razmiku treh desetletij premagali monolitni prepad pod Plemenicami. Piko na i so pristavili še kronologija osvajanja Triglava in njegove severne stene ter iskriivi humorni vložki, osupljivi razgledi in ganljiva nostalgija.

PRVINSKOST IN EKSTREMIZEM

Preostale zmagovalce festivala sta zaznamovala prvinskost in ekstremizem. Ameriški film *Švicarski stroj* (Peter Mortimer, Nick Rosen), zmagovalec v kategoriji alpinistični film, prikazuje drzno prizadevanje pravega človeka stroja Uelija Stecka, da bi postal najmočnejši in najhitrejši alpinist na svetu. Prestol najboljšega plezalskega filma je zasedel britanski film *Pinnacle* (Paul Diffley, Velika Britanija),

pravi poklon prvinskemu duhu plezanja. Nagrado za najboljši film o gorah, športu in avanturi si je z idejo Ikarjevega sna – naučiti se leteti – prislužil ameriški film *Leteti ali umreti* (Peter Mortimer, Nick Rosen) o letečem akrobatu Deanu Potterju. Francoski film *Dolma*, tam na koncu sveta (Anne Véronique in Erik Lapied), izžarevajoč trdnost in značaj glavne junakinje, ki sta močnejša od neplodne pokrajine, polne tisk in težav, je bil zmagovalec v kategoriji gorska narava in kultura. Z nagrado za najboljši kratki gorniški film se je ovenčal nemški film *Najdaljša pot* (Christoph Rehage), posebno pohvalo žirije si je poleg Sfinge prislužil perujski film *Ukuku – človek medved* (Gastón Vizcarra Olivares), Planinska zveza Slovenije pa je nagrado podelila švicarskemu filmu *Voda*, ki poganja kolo (Jean-François Amiguet).

Filmsko bero je letos dopolnila četverica uglednih predavateljev, velikanov prvinskega alpinizma in ekstremnih športnih podvigov: John Porter, dr. Izток Tomazin, Igor Koller in Dean Potter. Ravno ta avanturi v naravi zapisani junak filma *Leteti ali umreti* se je s svojim žarom ekstremne hoje po robu najbolj približal festivalskemu občinstvu, za nameček pa svoj poligon za letenje našel tudi v slovenskih gorah ... tam, kjer "domuje" Planinska zveza Slovenije, ki je letos na festivalu pripravila okrogli mizi o planinskih poteh na razpotju in prednostih članstva v planinskem društvu.

V PRIHODNJE VEČ GORNIŠKIH FILMOV IZ PRETEKLOSTI

Silvu Karu je ob pomoči majhne ekipe, ki je dihal s festivalom, že peto leto uspelo ponuditi jagodni izbor gorniške kulture, zato je bil upravičeno zadovoljen, z zanosom pa že gleda v drugo petletko: "Festival je vedno večji, kakovostnejši in tudi mednarodno vedno bolj prepoznaven, žal pa mi skrbi še vedno dela finančna plat projekta. Verjamem, da bodo filmi, ki so bili nagrajeni pri nas, tudi drugje pobirali nagrade. Korak naprej smo naredili tudi za približanje gorske kulture najmlajšim,

za katere smo pripravili pester pravljичni program v živo, ki je res navdušil. Znova smo gostili odlične predavatelje, katerih besede so imele težo in smisel, drugo preddverje Cankarjevega doma pa smo obogatili z dvema razstavama, na voljo je bila gorniška literatura ... Festivalška podoba je bila zares pestra in celovita. Veseli pa tudi dejstvo, da smo za stalnico festivala – retrospektivo, ki nas vsako leto popelje v nek drug čas, čas klobukov, težkih gozdarjev, konopljenih vrvi – dobili pomembnega vsebinskega partnerja – muzej Museo Nazionale della Montagna iz

Torina, ustanovljen leta 1874. Ta ugledna ustanova namreč premore najobsežnejši arhiv gorniških filmov z vsega sveta. Verjamem, da bomo iz Torina dobili nekaj zares prvih biserov, ki jih bomo v prihodnjih letih obujali na našem filmskem platnu." Tako se lahko v prihodnje ob slovenskih spomenikih gorniške filmske produkcije – letos sta ponovno zaživela Vzpon Mirka Mahničča častitljive letnice 1958 in legendarni dokumentarni presežek Pajek pod previsom Bena Hvale in Mihe Lamprehta iz leta 1986 – nadejamo tudi tujih filmskih stvaritev iz preteklosti. ◻

Planinska zveza Slovenije na festivalu gorniškega filma Domžale

Na 5. mednarodnem festivalu gorniškega filma Domžale je s spremljevalnimi dogodki sodelovala tudi PZS. Pripravila je dve okrogli mizi, podelila nagrado najboljšemu filmu, ki vzpodbuja dobro prakso v gorah, predstavljala pa se je tudi na stojnici s svojo dejavnostjo in prodajala edicije Planinske založbe. 11. aprila so na okrogli mizi z naslovom Planinske poti na razpotju sodelovali Andrej Stritar, pomočnik odgovornega urednika Planinskega vestnika ter avtor in soavtor številnih vodnikov, Marjan Kregar, gorski vodnik z mednarodno licenco IFMGA, Tone Tomše, podpredsednik PZS in dolgoletni načelnik Komisije za Planinske poti PZS ter zbrano občinstvo. Pod moderatorstvom Boruta Peršolje, podpredsednika PZS, so razpravljali o stanju planinskih poti, kaj je prinesel Zakon o planinskih poteh, ali je dosegel svoj namen, kako so s potmi zadovoljni, ali je potrebno označevanje in nadelava novih planinskih poti, kaj menijo o morebitni uvedbi oštevilčenja poti, kako so poti urejene v tujini, kako je z varnostjo in odgovornostjo na poteh itd. Spregovorili so tudi o prostem dostopu do gora. Andrej Stritar je izpostavil dejstvu, da se v urejenosti planinskih poti zrcali splošni odnos do gora in da so planinske poti največje bogastvo PZS, ki ga uporabljajo prav vsi obiskovalci gora.

13. aprila so na drugi okrogli mizi z naslovom Prednosti članstva v planinskih društvih sodelovali Bojan Rotovnik, predsednik PZS, Tomaž Willenpart, predsednik največjega planinskega društva, PD Ljubljana - Matica, Matej Planko, generalni sekretar PZS in predstavnik manjšega planinskega društva, PD Slivnica pri Celju,

Anže Čokl, alpinist in alpinistični inštruktor, ljubitelj gora, ki ni član planinske organizacije, ter zbrani obiskovalci. Okroglo mizo je povezovala in vodila Zdenka Mihelič, predstavnica PZS za odnose z javnostmi. Beseda je tekla o stanju članarine, kaj si želijo člani in drugi, kako je z zavarovanjem doma in v tujini, o možnostih sodobnega plačevanja, kaj lahko veliko ali majhno planinsko društvo in PZS ponudita svojim članom, kaj je bistvenega pri članstvu, katere prednosti so ljubiteljem gora pomembne in kako jih predstaviti, kakšne privlačne programe pripraviti, ali je uvedba premakljive članarine smiselna. Gostje so iskali tudi rešitve za naprej in podali osnovne usmeritve o članarini. Strinjali so se, da tudi na tem področju velja, da je kvaliteta pomembnejša od kvantitete.

PZS je podelila nagrado za najboljši film, ki vzpodbuja dobro prakso v gorah, in sicer

švicarskemu filmu *Voda, ki poganja kolo* (avtor Jean-François Amiguet) iz sklopa filmov o gorski naravi in kulturi. Komisijo PZS so sestavljali Tina Di Batista, Milan Naprudnik in predsednik komisije Jože Mihelič. Predlagani kriteriji za izbor zmagovalnega filma so bili: skladnost z Alpsko konvencijo, skladnost s Tirolsko deklaracijo o dobri praksi v gorah in skladnost z načeli, ki veljajo za zavarovana območja. Komisija je v obrazložitev takole zapisala: "Film ustreza vsem navedenim kriterijem. Oživilja ga vseskozi odkrit, prijeten in neposreden domačebeseden monolog. V dogajanju, ki ga spremlja umirjeno razglabljanje, občutiš neslutene duhovne dimenzije v najboljši maniri modroslovja in, hkrati, časa, ki ga odlikuje osnovno načelo trajnosti: uporabljati in živeti, pa ne izrabiti."

Zdenka Mihelič

Okrogla miza Planinske zveze Slovenije o problematiki planinskih poti FOTO: ZDENKA MIHELIČ

Smisel želja je v tem, da jih izpolnjujemo

Sfingina uganka

✍ Marta Krejan

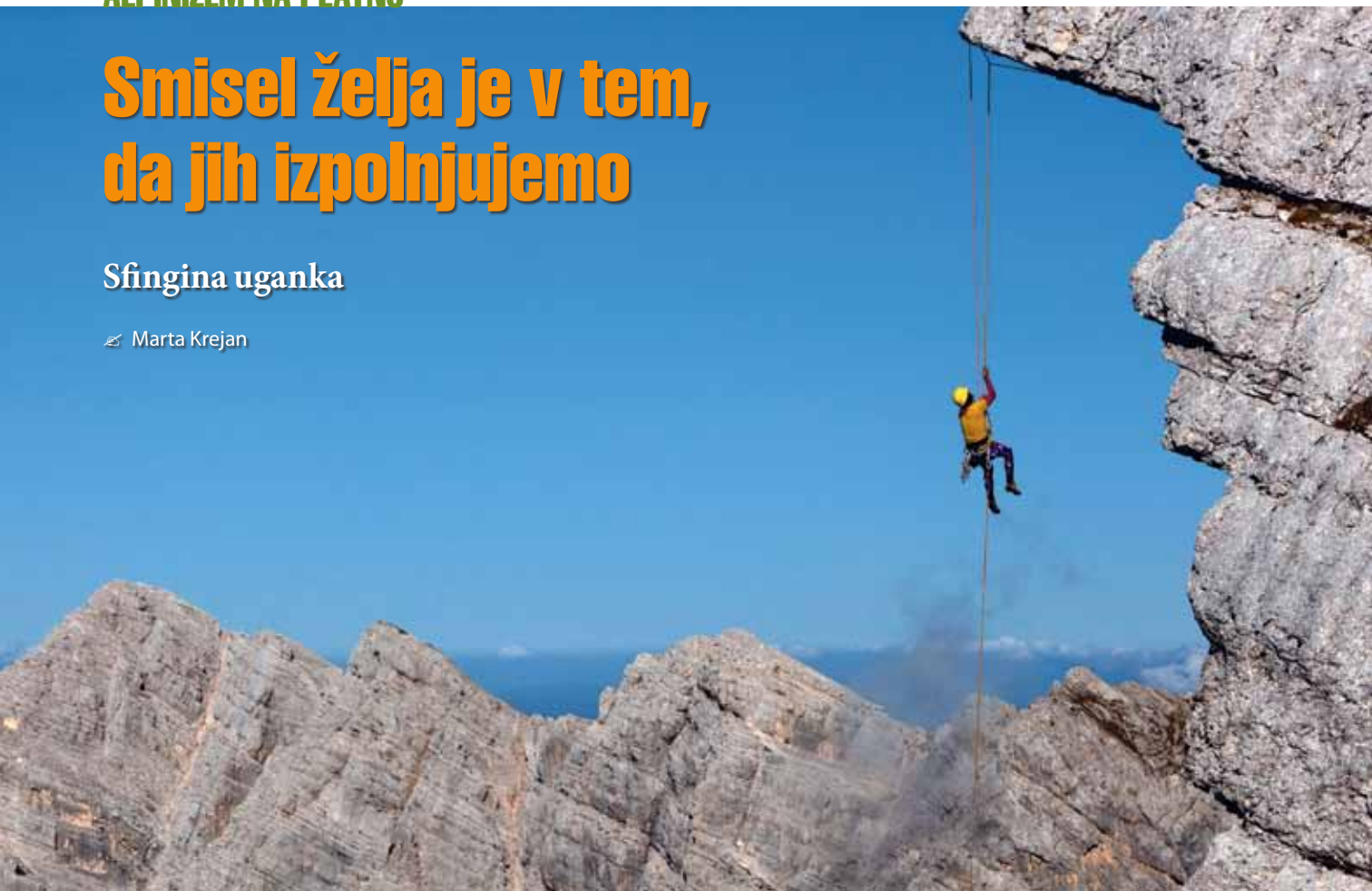

FOTO: ROŽLE BREGAR

"Sfinga, želja naše mladosti je izpolnjena." Tisti, ki ste brali knjigo *Sfinga* Anteja Mahkote, veste, da je s temi besedami zaključil svojo pripoved o desetletnem iskanju pravega odgovora na Sfingino uganko. O triglavski govorim, seveda. 11. junija 1966 je Ante prvi stopil na vrh stene; ker je Petru Ščetininu, njegovemu soplezalcu pri prvem vzponu čez Sfingin obraz, bila vrv prekratka za tri metre. Plezala sta tehnično, v gozdarjih ... V enem od ključnih detajlov sta pustila *mesarja*. 8. oktobra 1995 sta Gregor Kresal in Miha Kajzelj prinesla *mesarja* v dolino. Ta klin je bil namreč razlog za dva neuspešna poskusa preplezanja strehe, saj je bil zabiti točno tam, kjer je Gregor tipal za ključnim oprimkom. Še ena želja je bila izpolnjena.

TAM NISI SMEL PASTI!

Z dokumentarno-igranim filmom, ki se je predpremierno vrtel v Kinu Dvor 7. aprila, se je zagotovo izpolnila želja celotne ekipe, ki je lani jeseni lep čas "visela" v severni steni Triglava, natančneje v mističnem obrazu Sfinge. Kako se je ob tem počutil Ante, si lahko predstavljamo, žal je zaradi bolezni namreč kmalu zapustil prizorišče prvega predvajanja filma, Peter Ščetinin pa mi je po ogledu zaupal nekaj svojih misli: "Fantje so v filmu dokaj verodostojno prikazali dogajanje v Sfingi leta 1966. Seveda je nekaj detajlov, ki so malce drugačni, zaradi filma, seveda, toda bilo mi je zelo všeč. Film je nenavaden, tisto srečevanje starejše naveze z mlajšo ... Res zanimivo."

Sta vidva z Antejem povedala fantom, kako je bilo videti vajino plezanje takrat? "Kaj se je dogajalo v steni in kako sva plezala, je filmski ekipi v glavnem povedal Ante, sam namreč živim na Tirolskem, nekaj pa jim je bila v pomoč tudi knjiga. Plezanje, gibanje v steni, tudi po drevesih, je zame nekaj posebnega, takrat pozabiš na vse. Več plezaš,

boljši si in več zaupanja imaš vase in v steno. Ko sva plezala v strehi Sfinge, mi niti na misel ni prišlo, da bi lahko padel ali da je ne bi zmožel preplezati. Čeprav nihče od naju ni vedel, kaj naju čaka više od Giljotine – bo to gladka streha, so kakšni oprimki ... Tam nisi smel pasti! Če psihično zmoreš, niti ni potrebno imeti toliko fizične moči. Iz same Sfinge mi je v spominu najgloblje zasidran ravno tisti raztežaj čez streho. Tistega do takrat ni še nihče preplezal. Ko zdaj gledam nazaj, si še vedno rečem: 'Matkurja, sem bil dober!' Enaintrideset let sem bil star takrat; moja najboljša alpinistična leta."

Kako je sploh nanese, da sta z Mahkoto šla skupaj v steno? "Takrat je veljalo, da se ne spodobi, da bi se kdo podal v smer, ki si jo je zamislil nekdo drug. Ante takrat ni našel soplezalca v svojem klubu, bil je v Matici, zato je povabil mene, ki sem bil član Akademskega AO, čeprav je med klubi vladalo določeno rivalstvo. Kot soplezalca sva bila izredno uigrana, zasebno pa se nisva ravno družila."

Nekoč se je plezalo tehnično, zdaj se pri pomočki uporabljajo v glavnem samo za

varovanje. Tudi Peter zdaj pleza drugače: "Nekaj let nazaj sem plezal s hčerko v Paklenici. V neki previsni zajedi je nanese, da nisem namestil nobenega varovanja. Ko je za mano priplezala Veronika, je rekla: 'Oči, ti si ja nor!' To je bilo zame veliko priznanje."

Stare mačke vedno prosimo za nasvete, zato seveda nisem mogla mimo tega. Peter je izstrelil: "Pejte plezat!"

TEŽKO JE BILO DOBITI PRVEGA KAMERMANA

Mnogo, če ne kar vse, v zvezi s Sfingo, pa naj gre za egipčansko, grško ali triglavsko, je zavito v mistiko, je uganka, skrivnost, izziv ... Tudi Gregor Kresal, scenarist filma Sfinga, nas je pred ogledom filma izzval: "Tisti, ki ve, kdo je pravilno odgovoril na uganko grške Sfinge, si bo prislužil krasno nagrado! Torej?" Ojdip je bil razlog za to, da se je krilata pošast vrgla v prepad, vendar smo o tem vsi (ne vem, zakaj) nemodro molčali ...

Z Gregorjem sva spregovorila o začetkih in o sami ideji za film: "Anžetu Marenčetu je nekaj let nazaj zadišal Obraz Sfinge, njegov brat Tine, ki se je takrat ravno začel ukvarjati s filmom, pa si je njegov prosti vzpon želel posneti. Sodeloval je še Miha, tretji brat, in pripravili so prispevek, ki se je potem predvajal na TV Pika. Tine je kmalu zatem prišel na idejo, da bi v hribih posneli pravi pravcati film. Prišla sva do zaključka, da je Sfingina zgodba, katere prva protagonista sta legendi slovenskega alpinizma, pa tudi prvi prosti vzpon je bil odmeven, vsekakor primerna za to. Ideje so potem kar prihajale, sestajala

sva se, razglabljala o tem in sproti sem risal. Čez kako leto se je nabralo za debelo mapo skic in napisal sem osnutek scenarija. Projekt sva s Tinetom prijavila na državni razpis, a nama ni uspelo pridobiti sredstev za film. Izpilil sem scenarij in v idejo sva vključila več ljudi. V začetku lanskega leta smo bili izbrani na razpisu in produkcija se je začela."

Je bilo kaj težav pri sestavljanju ekipe? Gregor: "Težko je bilo dobiti prvega kamermana. Mateja Križnik, direktor fotografije, se ukvarja z vsemi možnimi športi, plezal pa ni še nikoli. Na enem od pogovorov je izjavil, da ga mika, pa smo ga po ogledu par njegovih filmov vzeli v hitro šolo alpinizma. Navadil se je na vrvne manevre, poskrbeli smo za varnost in uspelo mu je vrhunsko izpeljati zadevo. Smo se pa na njegov račun precej presmejali. Bolj ko je deloval suvereno, bolj je trdil, da ga je strah. Kot snemalec je namreč moral biti ves čas z nami v steni. Včasih je raje kar zamolčal kakšno idejo za določen kader, da ga ne bi še v večji previs spustili, vendar je s svojo izpiljeno tehniko kadriranja potem vse nadoknadil na kakšni drugi lokaciji. Upravljavci Triglavskega narodnega parka so nam dovolili, da smo na vrhu stene postavili šotore, za kar se jim najlepše zahvaljujemo; tudi s filmom, ki je na nek način poklon samemu parku."

FUNKCIONIRALI SMO ENOTNO, HOMOGENO, ZELO SMO SE UJELI

Prisedel je Tine Marenče, tehnični vodja ekipe: "Brez tako homogene ekipe ne bi film nikoli nastal. Tako logistika, finančne meje in zahtevnost samega terena so zahtevali

uigranost in srčnost ljudi. Izbiranje ekipe je bilo po eni strani načrtno, po drugi pa odvisno od sreče. Ravno dovolj poznanstev sva imela z Gregorjem, ta pa so potem prinesla druge prave ljudi. Gregor je poznal tonskega mojstra Gašperja Lobarca, ta je pripeljal izvršnega producenta Saša Kolariča iz produkcijskega studia Mangart in Mateja Križnika in vsak od teh je pripeljal druge, tudi skupino Siddhartha, ki je prispevala filmsko glasbo in trailer – videospot za pesem Narava. Za tehnično varovalno ekipo sva poskrbela z Gregorjem. Isto za igralce. Res se radi pošalimo, da sem oba brata pripeljal k filmu (Miha je filmski Ante, Anže pa Peter), vendar sta se dejansko izkazala na avdiciji, poleg tega pa vem, kaj zmoreta in kaj lahko od njiju pričakujemo. S svojim znanjem in izkušnjami sta ogromno prispevala. Vsi plezalci in alpinisti (Martina Čufar, Aco Pepevnik, Jože Knez in drugi), ki se pojavijo v filmu, so na nek način povezani s Sfingo. Ekipa je zares odlično funkcionirala. Zanimivo je, kako zelo smo se povezali filmarji in alpinisti in se hkrati učili eni od drugih."

Večni problem: denar. Vemo, da je denarja vedno premalo, vam pa je še vreme nagajalo tako zelo, da je samo snemanje trajalo trikrat dlje, kot je bilo načrtovano. Gregor: "Lani smo se za sredstva ponovno prijavili na sklad za avdiovizualne medije na Ministrstvu za kulturo RS, ki je končno prepoznalo velik potencial tega projekta in nas izdatno podprlo. Tudi sponzorji so se na ta film odzvali nenavadno velikodušno. A vseeno je treba vzeti v obzir, ker tako pač je, da se filmi take

Ekipa na vrhu Sfinge
FOTO: ROŽLE BREGAR

Glavni igralci v filmu *Sfinga*: Anže in Miha Marenče, Gregor Kresal in Miha Kajželj FOTO: URBAN GOLOB

vrste v tujini naredijo s tri- do štirikrat večjim proračunom. To je eden od velikih uspehov te ekipe! Pri nas nihče ni dobil dnevnic, nobenih povračil stroškov za telefon ali gorivo, honorarji so bili polovični, porabili pa smo ves dopust, vse proste dneve, in če govorim zase, tudi skoraj ves lastni denar, saj sam dve leti nisem delal praktično nič drugega. Vendar je 25-članska ekipa delala s srcem, kar je po moje tudi glavni razlog, da je film sploh nastal. Funkcionirali smo enotno, homogeno, prav fascinantno se mi zdi, kako smo se ujeli. Bilo je pa napeto! Skoraj tri leta sem kot otrok na bombone čakal na prvi snemalni dan, ko pa je končno prišel, sem popolnoma otrpnil. Zjutraj ob štirih sem gledal skozi okno in si prav želel, da bi deževalo, saj bi lahko doma še malo razmislil, če nismo morda česa pozabili. Ob tej nemogoči uri sem po telefonu poklical Tineta, češ da je oblačno, da bi morda prestavili snemanje na naslednji dan ... A seveda ni bilo druge, kot da začnemo."

Tine: "Na razpis smo se prijavili že leto prej, a morda je bilo celo dobro, da smo takrat izpadli, saj se je ekipa okrepila in izboljšala, projekt pa smo še bistveno razširili. Dodali smo izdajo dveh knjig, film o filmu in sprotno spremljanje poteka snemanja preko lastne spletne strani, ki se je polnila dnevno, včasih tudi preko satelita, kar z roba stene. Po napotkih Ministrstva za kulturo bi morali narediti 55-minutni dokumentarno-igrani film, vendar se časovna omejitev pri montaži nikakor ni izkazala za optimalno. Naredili smo torej 70-minutnega, ki pa je primeren tudi za širšo kino produkcijo. Izpolnili smo

vse pogoje razpisa, s tem da smo, po našem mnenju, naredili še bistveno več. Mislim, da je to kvečjemu pozitivno."

TAM ZGORAJ VSE TRAJA DESETKRAT DLJE

Za Vojka Anzeljca, režiserja s "kvalitetno kilometrinom", je bilo to delo ekstremno: "Tako z režijskega kot s produkcijskega vidika je bilo snemanje izredno zahtevno. Tam zgoraj vse traja desetkrat dlje; vsakega posameznika, vsako kamero, vse je treba varovati in paziti, da nihče in nič nikamor ne pade. Za vsak premik so potrebni posebni manevri in povsem drugačna koncentracija. Ena izmed stvari, ki film o Sfingi delajo drugačen od ostalih tovrstnih filmov, je dialog na samem mestu dogajanja. Navadno se za tak film posnamejo akcijski kadri, potem pa nekdo o tem pripoveduje, mi pa smo dialog postavili neposredno v to izredno zahtevno steno. Del ekipe je bil ves čas poleg plezalcev v steni. Za kamero je zanimivo na primer tudi t. i. prekletstvo strmine: Anže, kot je prepovedal Gregor, je z bratom že pred tem posnel vzpon po celi smeri, na posnetkih pa je bilo potem videti, kot da je vse skupaj povsem preprosto in da ni nobene strmine. Naša velika naloga je torej bila, da pokažemo, kako zelo je tam v resnici prepadno, da gre za veliko stvar ... Izziv je bil pokazati streho s strani, izziv je predstavljalo tudi postavljanje kadrov, da je kamera pokazala dejansko stanje v steni. Precej inovativen v filmu je tudi prikaz srečanja starih z mladimi. Med samim snemanjem smo kljub natančnim načrtom morali pre-

cej improvizirati. Problem je bilo predvsem vreme, ki nas je preizkušalo na vse možne načine. Ali pa nas je preizkušala Sfinga ..."

Tine: "Kar zahtevno nalogo smo si zadali, da. Večino kadrov smo posneli v Sfingi, v originalni smeri, določene detajle tudi v kateri od drugih smeri v Sfingi ali na Vršiču, je pa v filmu prikazana čisto cela smer, saj smo jo z različnih pozicij posneli v celoti. Za dogajanje v veliki strehi, najtežjem delu smeri, smo kamero postavili na šestnajst različnih mest! Zadnji snemalni dan v hribih je bil namenjen helikopterskim posnetkom. To je bil tudi zadnji možni dan, preden je padel sneg in preden je šel helikopter v remont. A izšlo se je. Pogosto je bilo treba vse ostale obveznosti prestaviti zavoljo snemanja, za snemanje pa se nismo mogli odločiti, dokler nismo zagotovo vedeli, da bo primerno vreme, torej dva dneva pred tem. Ekipa, tehnologija, vse je moralo biti tam. Zdaj šele vidim, da so bili mnogi snemalni dnevi na nitki."

Precej ovir ste premagali in z mnogimi težavami ste se soočali, zagotovo pa se je zgodilo tudi kaj zabavnega, emocionalnega ... Gregor: "Po svoje zabavno je bilo, da so šotori stali tudi zgolj meter od prepada (povsem ravnega prostora na vrhu Sfinge je namreč malo), in ker zaradi menjavanja ekip ni vsak vedno spal v istem, se je kdo tudi spozabil. Miha je eno jutro zlezel iz šotora, ki je stal na samem robu prepada, ampak pozabil je, da je zvečer zlezel ravno v tistega ... No, vsekakor je največji dosežek projekta to, da se nikomur ni nič zgodilo."

POTEM PA SE JE ODRINIL IN POLETEL V VRATA NA ŽGANCE

Tine: "Najbolj čustven dan je bil, ko smo snemali z Antejem in Petrom na vrhu. Na Sfingo smo poleteli s helikopterjem in Ante je bil čisto iz sebe, ko jo je videl iz zraka, saj je bilo to zanj prvič. Fanta sta perfektno odigrala svoji vlogi tam zgoraj; no, pa saj jima niti ni bilo treba igrati, tako globoko in iskreno sta podoživela svojo zgodbo. Ante ni vedel, da mu bo Gregor na robu stene izročil njegovega *mesarja*, zanimalo ga je namreč, ali bo 'ujel' po scenariju predviden tekst! Ko je Ante 'povsem pravilno' povedal svoje, smo od navdušenja skoraj popadali čez steno! Zaradi megle smo morali tega dne zelo hiteti in bali smo se, da nam ne bo uspelo, toda kot ste videli v filmu, je bil vrhunec s tem prizorom gotovo dosežen."

Gregor, kaj pa tisti skok z vrha Sfinge na koncu filma? Ščetinin je rekel, da če bi bil mlajši, bi zagotovo počel tudi to. "Vsekakor moram omeniti Zagrebčana Roberta Pečni-

Tine Marenče,
Peter Ščetinin
in Ante Mahkota
FOTO: MARTA KREJAN

ka, s katerim preidemo v zaključek filma. On je čisto poseben človek. Neustrašen, a hkrati popolnoma umirjen in izredno profesionalen. BASE skok s Sfinge sam po sebi menda (?) niti ni med najbolj zahtevnimi, nekaj povsem drugega pa je, po pripovedovanju najboljših, skočiti tam dol z *wingsuitom* (letalno obleko). Ker je treba zagotoviti maksimalno hitrost, da v ključnem trenutku sploh lahko odjadraš iz Amfiteatra, se v dokončno jadrarno pozo lahko spraviš šele, ko si zelo nizko. Ko smo takoj po odzvo debelo gledali za njim, nam je zaradi previsnosti stene najprej skoraj izginil izpred oči, kot bi letel navznoter, v steno, potem pa ga je kot raketo izstrelilo ven. Nam z roba stene ni bilo nič jasno, saj smo mislili, da se z trebuhom že dotika tal. Snemalcu zvoka smo s kriki in kar malo iztirjenimi kletvicami povsem uničili tonski posnetek.

Takoj po tem, ko je (Pečnik) odigral svojo vlogo (povedal besedilo), je tam, čisto na robu stene, smešno prestopal z ene noge na drugo, zmajeval z glavo, na koncu pa dejal: 'Ma dečki, vi ste ljudi, ne bi se ja tu nikad penjao gore!' Potem pa se je odrinil in poletel v Vrata na žgance, kot reče v filmu, padalo pa odprl šele za odcepom poti čez Prag. Ko sem ga kasneje vprašal, kako je bilo, je rekel: "Pa, skok ko skok ...". Tudi naš Luka Fornazarič, drugi BASE skakalec, ki je Triglav in Sfingo na dva metra preletel s skokom iz helikopterja, čeprav ni imel nobenih koordinat, kamor naj bi usmeril helikopter, nam je skorajda odprl glavo. Z njegovim nazaj zavrtim posnetkom se film konča. Kakor koli že, mi smo v primerjavi z njima več kot samo normalni."

FILM JE POVEZOVALNI PROJEKT

Tine, po vsem, kar zdaj veš, po vseh teh izkušnjah, bi se še enkrat odločil za tak projekt? "Velik del tega filma je posledica golega entuziasma. Vsak človek ima neko mejo, koliko je še pripravljen vložiti v določene stvari. Ne, zdaj, ko imam ta projekt za sabo, se podobnega na enak način ne bi več lotil. Nemogoče je, saj smo se vsi vsaj za nekaj let izčrpali, potrošili to energijo. Vendar sem zelo vesel, da nam je uspelo, saj se mi zdi film pomemben, in sicer z več vidikov. Eden je sam ambient Triglava in poigravanje z mistiko vseh treh Sfing, ki smo jih povezali v zgodbi. Potem sta tu obe zgodbi prvih (vsaka je bila prva po svoje) dveh navez, ki sta zelo močni, protagonisti pa izredno zanimivi. Pomemben je simbol Triglava in njegov pomen na nacionalni ravni ... S planinstvom smo na nek način nekoč tekmovali s tujci. Že z Jakobom Aljažem, tudi s štirimi srčnimi možmi smo suvereno stali ob boku nemško govorečim narodom, ki so takrat močno vplivali na nas v raznih družbenih segmentih. Film je povezovalni projekt, ki združuje ljubitelje filma, literature, ljubitelje gora, planince in alpiniste. Je poklon Triglavskemu narodnemu parku, je pomemben za Planinsko zvezo Slovenije. Alpinizem predstavi širši publiki, tudi tistim, ki jih sicer ta dejavnost manj zanima. Tovrstni filmi so zdaj v vzponu, le da je Sfinga nastala s povsem novim pristopom. Skozi igrano zgodbo smo želel prikazati realne protagoniste in s tem, ko jih je Sfinga zapeljala in združila (menjavanje sekvenc), smo dosegli nazorno primerjavo, kako se je

plezalo včasih in kako se pleza danes, in tudi komičnost. Čaka pa nas še film o filmu, ki ga bosta zmontirala Gašper Kocjančič in Rožle Bregar, mladeniča, ki sta snemala snemanje samo in dogajanje v zakulisju, pogosto pa sta se odlično odrezala tudi kot dodatna snemalca originalnega filma."

DO VRHA SVA POTEM PLEZALA KOT V OBLAKIH ...

Gregor, kako je bilo, ko sta z Mihom prvič prosto preplezala ta skrivnostni obraz? "Vzpon leta 1995 se je začel na zanimiv način. Z Mihom so naju takrat zanimale predvsem prve proste ponovitve čim bolj previsnih smeri. Med potjo do Loške stene, kjer sva si izbrala eno od takih, sva se ustavila pri prijatelju v Kranju, ki nama je vrغل kost – Obraz Sfinge. Po petih minutah sva spremenila plan. V petem poskusu prvega dne sem si poškodovao zapestje, kar je pomenilo skoraj dva meseca plezalne abstinence, potem pa nama jo je še vreme zagodlo, tako da sva se šele v začetku oktobra spet znašla pod steno. Po nekaj novih neuspešnih poskusih se nama je morala skotalila v Vrata. Prenočila sva na vrhu stene in naslednje jutro (skupno tretji dan) je obema uspelo streho preplezati v prvem poskusu. Nočne mantre so očitno dodale svoje, saj sem si tako močno želel splezati čez in zaključiti to zadevo, da sploh nisem vpel zadnjih petih klinov ... Do vrha sva potem plezala kot v oblakih ..."

Podobno je bilo z navezo leta 1966: po preplezani strehi sta imela pred seboj "le še" nekaj raztežajev *sedmice* ... ○

PRIPRAVLJENI NA VSE!

XA WS SOFTSHELL JACKET M

MOTO SALOMON TEE M

WAYFARER PANT M

X-TRACKS GTX®

NOVA OBLAČILA SALOMON

ZDRUŽUJEJO UDOBJE, ZAŠČITO,
FUNKCIONALNOST IN STIL. SO PRAVA
IZBIRA ZA SPREHOD, DALJŠI POHOD
ALI POTEPANJE PO MESTNIH ULICAH.

Avtoportret v steni Shipton Spire FOTO: SILVIA VIDAL

Sama 25 dni v steni

Silvia Vidal: posebnica ali ekstremna čudakinja?

✍ Dejan Ogrinec

Španska alpinistka Silvia Vidal, sicer specialistka za tehnično plezanje, je konec leta 2010 spet preplezala novo visoko steno v Himalaji. Gre za doslej še nepreplezano steno v pogorju Kailash v indijski Himalaji. Stene se je zopet lotila kar sama, brez soplezalca.

Da sama pleza najtežje tehnične smeri na svetu, je za to 40-letno plezalko že dolgo znano. Kako zdrži vse psihične pritiske samote, dolge in hladne noči, morebitne napake med plezanjem, ki bi se nedvomno končale s smrtjo, pa je precej težko razumeti in opisati nekemu, ki ne pozna te zvrsti alpinizma. Tehnično plezanje je za ljudi z mirnimi živci in z mirno, močno roko. Tehnični plezalec ponavadi pleza v stenah, kjer je prosto plezanje praktično nemogoče, spi v posebnih visečih ponjavah (angl. *portaledge*), vso opremo, hrano in vodo pa tovari v velikih vrečah (ljubkovalno *prasicah*). Silvia Vidal je 25 dolgih noči (med 15. avgustom in 8. septembrom 2010) previsela v 1050 metrov visoki steni v dolini Kinnaur Valley. Na poti do baznega tabora jo je spremljala prijateljica Eulàlia Sancho, ki je nato odpotovala dalje, tako da je Silvia ostala sama, brez telefona, spleta ali drugih komunikacijskih sredstev. Rezultat njene samote je nova plezalna smer Naufraği (katalonsko brodolom) z oceno A4+ in

s prosto preplezljivimi detajli z oceno do 6a+ ter z izstopom na višini 5250 metrov. Silvia sicer ni dosegla glavnega vrha, vendar se je prebila skozi celotni osrednji del stene brez ovinkov.

Edini podatki o področju, ki jih je imela pred vzponom, so bili fotografija stene in posnetki lokacije z Google Eartha. Ob pomoči satelitskih fotografij je v obdobju monsunskih nalivov našla nekaj prehodov do baznega tabora na višini 3800 metrov, kjer je sedem dni čakala, da se ji stena sploh pokaže. Zaradi slabega vremena je nikdar ni videla v celoti. Potrebovala je dva dneva, da je našla dostop pod steno in vstopno mesto. Zaradi mokrote si je na začetku morala pomagati s fiksnimi vrvmi, ki jih sicer zelo nerada uporablja. Prvo pomembno odločitev je morala sprejeti že po prvih treh dolžinah vrvi (približno 150 m), kjer je naletela na t. i. *point of return*, mesto, na katerem se mora plezalec odločiti, ali naj nadaljuje vzpon ali se raje vrne, saj je po tej točki povratek lahko nemogoč. Od tam naprej pa je bil vzpon ves čas v stilu *point of no return*, ki jo je spremljal vseh 25 dni. Po 150 metrih se je bilo skoraj nemogoče spustiti nazaj pod steno. Vreme je bilo katastrofalno, saj je po podatkih lokalnega časopisa padlo za 156 % več dežja kot običajno, deževalo je praktično vsak dan. Zaradi podhladitve je nekoč med vzpenjanjem po vrvi izgubila celo zavest. Hrane je imela s seboj le za 18 dni ... Vremenske razmere in logistika vzpona so jo prisi-

lile k razmišljanju o prekinitvi vzpona, ki je bila seveda vprašljiva, toda motivacija je bila močnejša. Štirinajstega dne je morala s težkim srcem pogoltniti nekaj svojih etičnih načel, ko je zavrtala nekaj lukenj v steno, da je vanje zataknila krempljce. "S seboj sploh nisem imela svedrovcev, zato se ne bi mogla spustiti po smeri vzpona. Tudi stena ni najboljšega tipa za ekstremno tehnično plezanje. Poleg tega tudi nisem želela, da se plezalne težave povečajo zaradi umetno izvrtanih lukenj. Ocena A4 oz. A4+ se nanaša na naravne dele stene, brez mojih lukenj. To je bila cena, ki sem jo morala plačati, ker sem šla na pot brez predhodnih informacij," je dejala Silvia je s plezanjem začela leta 1994 v domačih gorah Katalonije. Prvo resno smer je preplezala že kar takoj v prvem letu. Smer La festa del Paca (A3, 500 m), ki jo je preplezala sama, je takoj pritegnila pozornost moških plezalcev. Že kmalu zatem je preplezala do takrat še deviško steno Paret de l' Aeri v pogorju Montserrat. Smer Miralles z oceno A5 je bila več, kot so bili takrat njeni moški soplezalci sposobni pogoltniti. Nekako je veljalo, da je težko tehnično plezanje tako psihično (in tudi fizično) zahtevno, da ženske v težjih smereh skoraj niso sposobne voditi. Kaj šele, da bi plezale kar same! Za odgovor vsem pa je v isti sezoni (pozor: v prvi plezalni sezoni) med drugim preplezala tudi vrsto legendarnih tehničnih smeri v yosemitskem gigantu

El Capitanu. Smeri Mescalito (A4+) je sledil Zodiac (A3), za konec turneje pa še Zenyatta Mondatta (A4+). Vse je preplezala sama, brez kakršnekoli pomoči. Njeno podiranje rekordov se je potem nadaljevalo s takrat najtežjo tehnično smerjo na svetu, Sea of Dreams (A5), in smerjo The Shield (A3) v El Capitanu. Leta 1996, v svoji drugi plezalni sezoni, je za prvenstvene solo vzpone v Španiji, v steni Naranjo de Bulnes, prejela posebno nagrado Piolet d' Oro. Sanje marsikaterega alpinista, tudi po daljšem kvalitetnem udejstvovanju ...

Izjemna serija tehničnih vzponov je sledila tudi v prihodnjih letih. Leta 1999 je splezala prvenstveno smer v krušljivih stolpih Fatime (Mali, Afrika) z oceno A4+/6c+ in prvenstveno smer z oceno A5 v Karakorumu (Pakistan), ki jo je zaključila po 31 bivakih v steni. Tega leta je bila nominirana za najprestižnejšo nagrado v alpinizmu, francoski zlati cepin. Njenih novih tehničnih smeri je potem nastalo že toliko, da jih sploh nima smisla naštevati. Specialistka za dolge in previsne stene od Himalaje do Baffinovih otokov je razred zase.

Zanimiv je tudi njen nekoliko svojevrsten pristop k plezanju. Običajno si tehnični plezalci pomagajo s tem, da v prvih raztežajih napnejo fiksne vrvi, s katerimi si olajšajo vzpone. Silvia večino smeri prepleza brez tega postopka. Ko vstopi v smer, jo tudi prepleza. In še ena velika razlika: nerada zavrti svedrovec ali skalo kako drugače poškoduje. Silvia je postala še bolj znana kot nekakšna alpinistična posebnica v filmu Asgard Direkt (plezala je z odličnimi prostimi plezalci iz Belgije, ki so jo "najeli", da jim prepleza nekaj tehničnih detajlov), ki smo ga videli tudi na našem zadnjem mednarodnem gorniškem filmskem festivalu v Cankarjevem domu. Njena najvišja dosežena ocena pri tehničnem plezanju je A5+, prosto pa pleza smeri do 7b+. Ali je čudakinja ali izjemnica, je težko reči. Vsekakor je njena edina prednost v majhni telesni teži, kar pomeni, da jo klini lažje z(a)držijo kot moške. Njena slabost pa je, da s svojo majhno višino in skromno absolutno močjo dosti težje prenaša vso opremo, ki za takšne velike vzpone neredko tehta krepko preko sto kilogramov. ○

Marmot
FOR LIFE

JAKNA ROM

ROM je kratica za „Range on Motion“ ali razpon gibanja. Consko konstruirana jakna je narejena iz kombinacije paropropustnega softshella Marmot m2 in membrane GORE® WINDSTOPPER®, s čimer smo izdelali neverjetno udobno in zračno oblačilo, ki je odporno na veter in visoko vodoodporno. Gorska dediščina Marmota se kaže v vsaki podrobnosti tega „švicarskega noža“ med softshelli.

Kolekcijo Marmot najdete v trgovinah:

ANNAPURNA way, Krakovski nasip 4, Ljubljana
Avantura šport, Gregorčičeva cesta 19, Ilirska Bistrica
Avantura šport, Planet Tuš Koper, Koper
DropIN, Trubarjeva ulica 15, Ljubljana
Suvel šport Nova Gorica, Trg Edvarda Kardelja 5, Nova Gorica
CULT, Dolenjska c. 350, Lavrica
CULT, Tržaška cesta 77, Logatec
Pro Climb Shop, Ljubljanska cesta 1, 4260 Bled

www.annapurna.si

www.marmot.eu

GORE Slovenije

Nov vodnik priznanega
avtorja Andreja Stritarja

- 50 izletov
- 320 strani
- več kot 300 fotografij

cena v predprodaji (do 1.6.2011):

19,90 €

informacije in naročilo na:

www.kibuba.com/goreslovenije

redna cena: 29,90 €

Otroci globalizma

Norveški dnevnik

✍ Aljaž Anderle

Kabelvag je bil naša baza. Na drugi strani zaliva se dviga Floya. FOTO: ALJAŽ ANDERLE

Dan prihoda. Namenjena sva bila nekam na Lofote, kjer je Norveški alpinistični klub organiziral mednarodno srečanje lednih plezalcev. Razmišljal sem, kako že zelo dolgo nisem šel od doma popolnoma nepripravljen, zanašajoč se na pomoč in logistiko organizatorjev. Opolnoči sva se znašla na letališču Evenes, ravno tako nebo-gljena kot piščanca, ki sta po spletu naključij končala v gnezdu pingvinov nekje na Antarktiki. Še dobro, da je na naju nekaj ur čakal nek Viking, ki naju je nato s tempom, vrednim samega Aljaža na nadpovprečno hiter dan, odpeljal dobri dve uri daleč v kraj, ki se imenuje Kabelvag. Ob treh ponoči sva padla v postelji, ki ju je za naju prihranila tričlanska Petzlova ekipa.

Erwan Le Lann je počakal do osmih, preden naju je zbudil. Baje da gremo plezat. Zunaj je veselo deževalo in pihalo. Godrnjajoč sva se zbasala pokonci in hitro požrla zaprisego izpred nekaj ur, kako sproščen dan si bova privoščila za začetek.

Za vožnjo smo dobili deset let starega mercedesa s kroničnimi starostnimi tegobami, najbrž tesno povezanimi s podnebjem in dejstvom, da služi pri "Rentacar Lofoten, d. o. o.". Ko se nas je pet zbasalo

vanj, smo bili strašno nobel. Fluorescentnih barv in z bučno glasbo, če bi le radio deloval, kot *banda s Fužina*. Isti tisti. Potlej smo se dve uri prevažali okoli fjordov in malce gledali, kje bi plezali, medtem ko je zunaj pri plus 5 pihalo 100 km/h. Dan smo zaključili po 150 prevoženih kilometrih in preplezani 200-metrski smeri, premočeni od viharja, ki nas je ujel pod vrhom hriba. Potešili smo vse. Potrebo po plezanju, žeji, mrazu, premočenosti

in po tem, da se čim hitreje zbašemo spet nekam na suho.

DAN POČITKA

Predčasno aprilsko vreme nam je že kar takoj naložilo dan počitka, ki smo ga povečini preživeli v mestu Svolvær. Bili smo pošteno lačni in zvečer smo v neki fini restavraciji prišli skupaj z vsemi udeleženci plezalskega festivala, katerega gosti smo bili. Debata, načrti in dolgčas. Zaradi specifičnega cenika

Kombinirani raztežaj v Floyi
FOTO: ANJAŽ ANDERLE

alkoholnih pijač je prevladovalo željno pričakovanje hrane. Sistem "pojej, kolikor hočeš" je ponujal debele sočne zrezke. Naložil sem enkrat, pa potlej še enkrat. Po tretjem repeteju sem zaslutil še sladico, ki je tudi prišla. Pri šefu kuhinje smo se pozanimali, kaj sploh jemo. Kita! Matthieu Ena¹ je skoraj iztiril, ko je slišal, s čim se tako zadovoljno baše, saj on ne je rib. Komaj smo ga prepričali, da kit ni riba, in potlej je bil potolažen.

Jaz sem pa staknil akutnega moralnega mačka na temo antikitolovstva in preklinjal Norvežane, ki so mi podtaknili kita. Ampak je bil pa dober. Na koncu sva s Klemenom našla kompromis: "Kaj hočemo. Kita je že doletela usoda. Oziroma kitolovka. Zdaj ga vsaj lahko pomagava dostojno pospraviti, da se ga ne bo še proč metalo." Bog ve, če ni bil ati tiste orke, ki se je prej igrala doli v zalivu.

SLAB DAN

Danes sva se s Klemenom veselo *nategnila*, tako da spet nisva nič splezala. Glavno, da se je vstalo ob pol šestih, kot bi bilo vse super. Nato pa sva dve uri zastoj gazila sem ter tja in občudovala tri slapove, ki pa niso bili več zaledeneli. Naposled sva odštopala nazaj domov, saj svojega avta nisva imela. Brž ko naju je prijazni voznik izkrcal, sva še peš veselo zašla. Klemen je suvereno odkolovratil v natanko nasprotno smer od prave, jaz pa sem še kakih 500 metrov

vztrajal v slepem zaupanju. Izpuhtelo je v trenutku, ko sem se spomnil njegove siceršnje statistike uspešnosti navigacije na prvo žogo, ki je relativno šibka. Tako sva po nekaj nazornih risbicah v snegu odrožljala nazaj in v pravo vas.

Za nameček sva med povratkom videla Francoze, kako rijejo gor, natanko v tisto goro, kamor nama ni dišalo zaradi klož in novega snega. Iz tega se je izcimila prav čedna prvenstvena smer! Edina pametna rešitev situacije je bila Klemenova, ki je že pred poldnevom stočno zaspal.

DAN ZA TREKING

Tokrat sva prikolovratila na nek vrh z verjetno kompliciranim imenom. Pravzaprav sem razvil teorijo o izvoru norveških krajevnih imen. Bolj ko je mesto pomembno in veliko, enostavnejše ime ima. Oslo. Narvik. Tromsø. Bergen. Gol. Å. Manjša in zakotnejša *sela* se pojavljajo, bolj se potiš, če hočeš katerega izgovoriti, kaj šele si to zapomniti. Maedfjordvaer. Hennigsvaer. Lyngvaerstua.

Skratka, ne vem, kam sva danes prišla,² sva pa potegnila novo smer. Večino sva solirala, ustavil naju je le kombinirani raztežaj s precej začinjnim strmim kotom, kjer se je trd sneg spremenil v pršič, nato

pa je še tega zmanjkalo. Ko sva v hudem vetru dosegla vrh, sva ugotovila, da ne bova mogla nazaj do svoje družčine. Do nje naju je ločil prestrm vršni greben, poln opasti. Zato sva sestopila na neznano zahodno stran, proti mestu. Zaradi vetra nisi mogel gledati, pri hoji pa bi potreboval tri noge. Svolvaer sva dosegla, potem ko sva se po meter globokem *gnilcu* privaljala po strmi gošči naravnost pred otroški vrtec, izpred katerega so po hitrem postopku na varno evakuirali vse otroke. V predstavo sva vključila celo spust po vrvi preko zoprnih skal, ki sva jih izbrala za sestop kakih 50 metrov od običajne planinske poti.

GURMANSKI DAN

Stena Piktindna je bila naslednja na vrsti. V kratko, a raznoliko steno se nas je podalo pet. S Klemenom sva imela na skrbi otroški vrtec. Ne čisto pravega, ampak v varstvo nama je bil zaupan 18-letni Martin. Ves nadebuden, navit in suh. Tak, kot sva bila midva pred pol življenja. In potlej je revež moral plezati z dvema, ki se ju sploh ni dalo nahecati, da bi šla plezat kaj res težkega. Da preživiš vsaj pol dneva v enem raztežaju. Nee. Ateka gresta lepo v uživaške ledne smeri, take sladokusne, kjer se pleza, ne pa praska, in kjer si hiter, da ne zebe. Kjer te res nikamor ne navije, ker pač ni nič težko. Na koncu smo splezali kar tri smeri, od tega eno malce delikatno, kjer sta Francoza ob dejstvu, da sva s Klemenom solirala, krepko zavijala z očmi, češ da sva *krejzi*. Bili smo

¹ Matthieu Mayner.

² Floya, kot sem naknadno ugotovil, s svojo enostavnostjo in ženstvenostjo kaže na precejšnjo pomembnost, ki izhaja iz dejstva, da se nahaja na zelo prominentni lokaciji neposredno nad pristaniščem Svolvaer.

kot vlakec z dvema lokomotivama in enim ambicioznim vagončkom. Da bo postal lokomotiva, se bo moral Martin naučiti še par stvari. Med drugim, da ne šteje le tisto, kar je težko.

VELIKI DAN

Takoj naslednji dan smo se v navezi že spet znašli trije. Tokrat se nama je v misiji na Abrahamstinden pridružil Matthieu iz Quebeca. Abrahamstinden je kuceljček nasproti Piktindna. Je pa višji, daljši, pokončnejši, težji in z več dostopa.

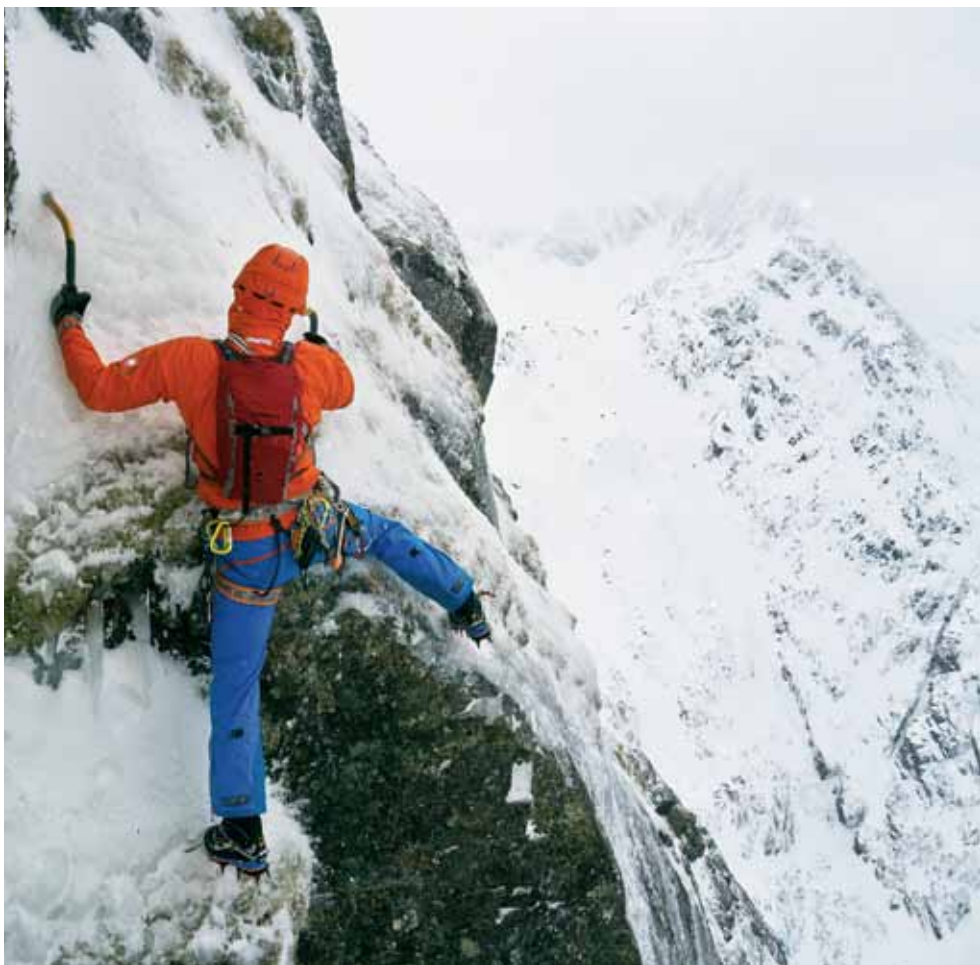
Dostop je precej dolg in pelje najprej daleč ob obali fjorda, nato pa po širokem kuloarju pod vršno steno. Zaradi pozne ure smo precej hiteli, sploh Matthieu je skozi goščo ob obali tolkel tak tempo, da sva ga s Klemenom imela že malo dosti. Navkreber se je potem unesel, tako da smo si bili pod steno že bot. Ker smo bili trije, sem se odločil, da bom plezal sam, nato pa sta tako sklenila tudi Klemen in Matthieu. Popolnoma navdušeni nad smerjo smo z njo opravili tako hitro, da smo še sebe presenetili. Nekaj delikatnih prehodov je dodalo potrebne začimbe, tako da je vse skupaj dobilo pridih resnosti. Med spustom smo srečali angleško navezo, ki ji ni bilo povsem jasno, kaj smo počeli. Po petih urah in pol smo spet pričofotali na cesto na začetku fjorda. Za tri lene postopake z jezikovno prepreko smo se dobro držali.

NA ŠTOP Z AVTOBUSOM

Komaj smo se spet znašli pri cesti, se je dvignil precej hud vihar. Polni optimizma in lepih vtisov z vzpona smo začeli štopati, oblečeni v vse, kar smo imeli. Pihalo je tako, da nas je prestavljalo, in če si se postavil na cesto, te je veter lepo potiskal po njej. Le da v napačno smer. Dvignili smo palce, avtomobili pa so vozili mimo, kot da nas sploh ni. Bojda na Norveškem ustavljajo štoparjem. V tako viharjih razmerah že po bontonu pritiče, da ne moreš človeka pustiti zunaj.

Pa so nas. Malo pred nami so celo stopili na plin, da bi bili čim prej mimo in se jim ne bi oglasila slaba vest. Videli smo, da so lastniki SUV-ov in praznih kombijev najhujši. Pa tisti s saabi,¹ tisti so tudi najhujši. Naposled smo začeli mahati še tovarnjakom. Zaleglo je natanko toliko, kot zaleže, če v Tržiču z listkom LJ mahaš mimoletječemu jumbojetu.

¹ Saab je ob tej priliki razodel svoj pomen: *such an arrogant bastard* – tako aroganten prasec.

Proti vrhu Švicarske smeri v Abrahamstindnu FOTO: ALJAŽ ANDERLE

Po kaki uri je komičnost zamenjala neprijetnost. Začelo je zebsti, prepoteni smo se na ledenem vetru s hitrostjo 70 km/h ohladili tudi v bundah. Nenadejano nas je tik pred temo rešil avtobus. Vsi smo bili brez denarnic, vendar je Matthieu od nekod privlekel veljavni bankovec zelene barve, kar nam je pričaralo krasno vožnjo in dva prazna sedeža na osebo. Bolje kot s saabom, res.

DAN MOKRIH SPODNJIC

Brez karte in na pamet smo se odpravili še malce na sever, kjer smo si obetali nekaj pravega lednega plezanja, a smo zadnji dan pohajkovali po vodi. Treba je bilo posneti še nekaj materiala za film ter kataloge in edini kraj, kjer bi to lahko opravili, je bil ob jezeru Salangen, na istem slapu, ki sem ga v preteklosti plezal že trikrat. Tokrat smo po napornem dostopu ugotovili, da je stvar prenevarna za vzpon. Nalogo je zato prevzel lažji in varnejši, čeprav nič manj odtaljen slap za vogalom, kjer sem se dodobra napojil vode, ki je našla pot za mojo zadrgo in v spodnje hlače.

DAN ODHODA

Malokrat spremenim datum povratka na zgodnejši datum, tokrat pa sva s Klemenom iz uvidevnosti do samih sebe storila prav to. Prav ničesar več ni bilo, kar bi naju zadrževalo še kak dan na severu, okuženim s pomladnim virusom. Da bi bila kar najbližje odhodu, sva si zadnjo noč postlala kar v avli letališča in zabijala čas z opazovanjem potnikov, izposojevalcev avtomobilov in varnostnikov, pa tudi z gledanjem skandinavskih filmov. Verjamem, da sva bila preko množice kamer tudi sama v središču pozornosti budnih varuhov reda in miru vse do jutra. Od tam naprej se ni zgodilo nič posebnega. Če odmislim masažo podplato, ki mi jo je pri varnostnem pregledu privoščil natančen varnostnik, in dejstvo, da so naju v Oslu klicali na letalo kot zadnja potnika, medtem ko sva za šankom žulila vsak svojo kavo in se spraševala, kje bova v prihodnje iskala led, če bo še Norveško doletela globalna kriza. Tista prava, temperaturna. ●

Slovo od "iskrene fovšije"

✍ Marjeta Štrukelj

V nekih davnih časih ... Ne, ne, ne bo dovolj daleč. Gremo še nazaj. Aha ... Ko sem pristala med nekimi bradatimi grobijani (zdelo se je sicer, da je brada sinonim za možatost, v resnici pa je skrivala nrav kosmatega osebk, ki ni bila nujno skladna z oglatim videzom), sem se naenkrat zaradi povsem novega načina sporazumevanja znašla v vlogi ubogljive norice, prostovoljno vdane novim pravilom obnašanja, in pri tem se trpljenja niti ne spominjam.

Gore so me očarale, popolnoma so me prevzele s svojo divjo lepoto in oni so bili tam domači, kot bi jih mati rodila v njihovem naročju. Vse so zmogli, znali in tudi naredili. Kje naj se učim in zgledujem, če ne pri njih? Vedno so me prepričala dejanja. Hropeč sem vlekla težke noge, in glej, huda strmina se še niti dobro ni postavila pokonci. "Daj mi smuče, lažje nosim, kot čakam!" se je glasil ukaz, ki ni trpel ugovora. Ubogam. Torej jim ni bilo mogoče ničesar očitati, četudi se je morda zdelo, slutilo ..., da to počnejo z namenom ..., njim ni bilo mogoče očitati ničesar razen popolnosti.

Zrasti ob taki popolnosti čisto navadni kokoški vseeno ni bilo lahko. Drugič sem seveda vztrajala, zaostajala z bremenom in jih potem poslušala v koči. V poduk je vsem na ogled razstavil vsebino mojega nahrbtnika, preštel vse gate in majice, teatralno glasno označil najdeni pollitrski tetrapak mleka za sabotažo, saj le normalna teža tovora omogoča izvedbo hitre in s tem varne ture. So pa te grobe vzgojne metode vsebovale vse drugo razen pohvale, četudi bi si jo kdaj pa kdaj zaželela ali – ne upam si pomisliti – celo zaslužila. Običajno je bilo na izletu vodenje kokošnjaka dodeljeno tem možatim silam, zajemalo je odločanje, ukazovanje, pa tudi varovanje, seveda. Le da slednje ni bilo romantično niti pravljico, izvajali so ga kot del vojaškega obreda. Temeljito torej. Ko se je glavnemu zdelo, da je treba perje zvezati, privezati, navezati, ali kar je še takšnih ukrepov, ki preprečujejo prosto frčanje v prepad, je perjad mirno stala v vrsti in nastavila svoj trup v vezanje, ena po ena. Pridem na vrsto, dvignem roke in potisnem trebuh naprej, da bi me roka z vrvjo lažje obšla in navezala, pa zaslišim: "Ti pa kar dol skoči, če si tako trapasta!" Treba je bilo razumeti vrhunec pohvale. Brez pripomb, besedičenja, leporečja, ker tu ni bilo ničesar dodanega. S skritim ponosom sem med eno in drugo navezo poskušala dati vse od sebe in dan je minil brez pretirane evforije ter zaverovanosti vase, le na tistem sem se veselila, da mi vodja že zaupa.

Bili so potem tudi drugačni trenutki. Po neuspešnem prijemu oprinka obvisim na vrvi, varovana od zgoraj. Spodaj takoj sledijo

navodila: "Zanihaj, na levi imaš celo šalco in se primi!" Kar se da močno izkoristim gugalnico in ta me na desni dostavi direktno na udobno stojišče, pa še za desno roko se je nekaj našlo. Kar stabilno se že počutim, ko se od spodaj zadere: "Kura trapasta, a ti sploh veš, kje je leva in kje desna?" In ... nič! Nobene besede o dobri rešitvi, pohvale pa še sploh ne. Še dobro, da mi ni bilo ukazano ponovno pasti.

Kako naj potem takole vzgojen človek nekomu izreče pohvalo? Da pri tem ne deluje bolno in osladno? Dobro, mogoče je reči: "Ti, to si pa dobro opravil!" Ne, ne, ne gre. To je tehnična ocena, ki jo sme podati vsaj enako dober ali boljši tovariš uspešnemu kompanjonu. Če pa si slabotnejši, manj vešč in se realno ne moreš meriti z junakom, ti takšen stavek ne pristoji najbolje. Kako povedati nekomu, da je bil njegov vzpon res nekaj imenitnega, nekaj, s čimer se morda spogleduješ in čakaš na zaupanje vase, da sad dozori, ali pa se zgolj veseliš z njim, saj realno veš, da tega pač ne zmoreš, v vsakem primeru mu od srca privoščiš, da mu je uspelo? Hkrati pa ne želiš, da bi bil zaradi hvalnice v zadregi, da bi se ti bil on na koncu prisiljen skromno izmotavati z zamahom roke, češ saj tako težko pa spet ni bilo? "Moja iskrena fovšija!" se je zdelo točno nekaj takega – daje priznanje, ne terja lažne skromnosti in ni sladka, da ti je slabo po njej. Sprva je doživela ovacije smeha, že znano pa so jo prijatelji sprejeli z veseljem in odprtim srcem, iskreno, kot je bila izrečena. Vsakič, ko mi gladka pohvala ni šla spretno z jezika, je izzvala prešerno vzdusje prav zaradi pozitivne uporabe negativnega čustva. Morda vsa stvar nekje daleč celo diši po obvladovanju negativnosti, a priznam, v takšnih globinah nisem nikoli razkopavala, se mi niti ni zdelo potrebno.

To svojo iskreno fovšijo zadnjič spet enkrat privlečem iz rokava, da sem izrazila pozornost lepemu gornišskemu dosežku, opisanem na forumu. Nič hudega ne slutim, ko se mi zapiše nevemkateriče ... Kot tista o vrču, ki hodi po vodo, dokler se ne razbije. Pa je šla po gobe, uporabna domisljica. Niso je razumeli, pohvale in privoščljivosti. Presenetilo me je, v nekakšnem šoku sem pomislila, da se motim. Ne, vse sem preverila. Nihče ni hotel reči, da ne razume, razumel ni nihče. Zavidam jim preprosto lahkost bivanja. Brez bolečine. ●

Lepotica naših potokov

Potočna postrv

✍ Dušan Klenovšek

Potočna postrv FOTO: DUŠAN KLENOVŠEK

Slovencem je nekako v krvi, da nas v naravi pritegnejo vodotoki, še posebej potoki. In ribe so prve na seznamu živali, ki jih pričakujemo v njih. Hribovski in gorski potoki imajo običajno zaradi naklona terena skalnate ali prodnate struge, hitre pretoke in hladnejšo vodo. Seveda te razmere ne ustrezajo mnogim vrstam rib. Poleg pogostega, a neopaznega kaplja je najprepoznavnejša riba teh vodotokov potočna postrv.

Za vse vrste postrvi razen marmorirane soške lepote so značilne temno rjave in oranžne pike po telesu. Stroka je rod potočne postrvi v naših vodah razdelila v tri vrste (donavsko, jadransko in atlantsko), ki pa jih je težko ločevati, predvsem zaradi križanj, ki so se dogajala in se še dogajajo zaradi naseljevanja in preseljevanja osebkov med različnimi vodotoki. Poleg tega sta naravno v nekaterih vodotokih prisotni dve vrsti, ki se lahko križata. Mnogim je verjetno poznana težava z ohranjanjem soške postrvi zaradi vnašanja drugih vrst postrvi v njeno življenjsko okolje. Enaki problemi so tudi pri vrstah potočne postrvi. Zato so se osebki "čistih" vrst obdržali le v majhnih, odmaknjenih potokih, v katerih ni bilo naseljevanja drugih vrst in so z neprehodnimi pregradami (slapišči) ločeni od dolvodnih predelov.

Zaradi navedenih ogrožanj potočne postrvi ni presenetljivo, da je kot ogrožena vrsta uvrščena v rdeči seznam ogroženih vrst. Ni pa zavarovana kot vrsta, saj je lov dovoljen z veljavno ribolovno dovolilnico na način, ki je predpisan v ribolovnih režimih (izven varstvenih obdobj, nad določeno velikostjo oziroma dolžino).

Poleg naseljevanja drugih – tujerodnih – vrst ribe pri nas najbolj ogroža spremijanje vodotokov. Pri tem mislim predvsem na regulacije in gradnjo jezov. Marsikdaj za potrebe (male) hidroelektrarne, ribnika ali namakanja iz vodotoka odvzamemo toliko vode, da del struge ostane tako rekoč brez nje. Današnji predpisi sicer za rabo vode zahtevajo pridobitev vodnega dovoljenja in koncesije, a mnogo odvzemov je še povsem nelegalnih. Nekaterim ljudem celo všečne regulacije, ki

imajo za posledico ravne brežine z enakomernim naklonom, dno brez tolmunov, sipin ali prodišč ter spodjedanja brežin, pomenijo, da večina vodnih organizmov izgubi skrivališča, prehranjevališča, dristišča, potok ali reka pa postane kanal. Tudi akumulacija, ki nastane nad vsakim jezom, povsem spremeni lastnosti vode. Počasnejši pretok pomeni povišanje temperature, hitrejšo usedanje sedimenta, manjšo nasičenost s kisikom. Vsem tem spremembam domorodne vrste rib hitro podležejo, zato so vsi tovrstni posegi na vodotokih problematični s stališča varovanja in ohranjanja ribjih, pa tudi drugih vrst. Zato raje preprečujmo neprehtne spremembe, da ne bomo čez desetletja ostali brez lepotic, kot je potočnica, in porabljali milijonov za to, da bomo vodotokom povrnili nekdanji videz in previvalce. ●

Literatura:

Pravilnik o uvrstitvi ogroženih rastlinskih in živalskih vrst v rdeči seznam. Uradni list RS, št. 82/2002;

Veenfliet, P., Kus Veenfliet, J.: Ribe slovenskih celinskih voda. Zavod Symbiosis, 2006.

Prihodnost v Alpah je naša skupna odgovornost

Pogovor s Tanjo Bogataj

✍ Manca Čujež

Tanja Bogataj FOTO: MANCA ČUJEŽ

Slovenija je marca žezlo predsedovanja Alpski konvenciji predala Švici, a v preteklih dveh letih je že v tretje dokazala, da so njene vizije trajnostnega razvoja v Alpah obrodile sadove. Kakšne, preberite v pogovoru s Tanjo Bogataj, namestnico generalnega direktorja Direktorata za prostor. Za slovo od Alpske konvencije je Slovenija prevzela pobudo pri dinarskem procesu, ki pomeni širitev na območje dinarskega loka in prav tako poudarja trajnostni razvoj tega gorskega območja.

Počem si bodo druge države pogodbenice zapomnile slovensko predsedovanje Alpski konvenciji?

Ključno je bilo odprtje diskusije o razvojnih potencialih alpskega prostora, tako za alpsko regijo v Sloveniji kot v evropskem kontekstu, in o priložnostih konvencije, da je ne razumemo več samo kot ovire, ampak kot razvojni potencial tako glede njenih naravnih virov, povezave z drugimi regijami kot tudi same identitete prostora. Spodbudili smo razpravo o prihodnosti konvencije, ki letos praznuje že svojo dvajseto obletnico, ter ponudili možnost za samorefleksijo in ponovno zavezo za sodelovanje v prihodnje. To se bo odrazilo tudi v naslednjem večletnem programu dela konvencije, ki ga bo kot predsedujoča prevzela Švica, in konkretnih dejavnostih. V tem obdobju smo začeli izvajati akcijski načrt za podnebje v Alpah. Veliko energije smo vložili v raziskovanje ideje in možnosti, da bi Alpe postale oglično nevtralna regija in kot taka vzor za druge regije. Vzpostavljen je bil tudi portal za podnebje na spletni strani Stalnega sekretariata Alpske konvencije, kjer so dostopne številne informacije o podnebnih spremembah v Alpah in relevantnih projektih. Omeniti moram še napredek glede tako imenovanega dinarskega procesa, ki je prav tako slovenska pobuda in dosežek predsedovanja. V okviru mednarodnega gorskega partnerstva, ki je vzpostavljeno znotraj Alpske konvencije, je Slovenija želela izkoristiti strateško in geografsko vlogo ter Alpe povezati z Dinarskim gorstvom. Namen tega procesa je prenesti izkušnje, znanje in dobre prakse sodelovanja za trajnostni razvoj ter razvijati skupne projekte in omogočiti nov prostor za razvoj in sodelovanje. V času slovenskega predsedovanja je bilo veliko dejavnosti namenjenih tudi

ozaveščanju, promociji, opozarjanju, da Alp in alpskega prostora ne bi več prepoznavali (le) kot prostor, ki zavira razvoj in za preživetje potrebuje vedno nov dotok denarja, temveč nudi dovolj možnosti za razvoj in kakovostno bivanje. Malo za šalo, malo zares, prav gotovo si bodo slovensko predsedovanje zapomnili po ohranjeni naravi, lepih gorskih krajih, dobri hrani in gostoljubnosti lokalnega prebivalstva, ki so jih imeli možnost spoznati na sestankih in drugih dogodkih v Sloveniji.

Katere projekte ste izpeljali v času predsedovanja?

Pripravili smo dva programa: eden vsebuje redne dejavnosti, ki sem jih že omenila, drugi pa je bil delovno poimenovan slovenski program spremljevalnih dejavnosti. Kljub temu da je bilo to že tretje slovensko predsedovanje, je ob prevzemu predsedovanja marca 2009 še vedno veljalo mnenje, da je v Sloveniji Alpska konvencija premalo poznana, prav tako tudi odlike tega prostora, zato smo pripravili program, ki bi prepoznavnost spodbudil. Skupaj s Stalnim sekretariatom konvencije in drugimi organizacijami, inštitucijami in strokovnjaki smo v začetku predsedovanja pripravili raznolik promocijski material, kot na primer razstavo in zloženko Alpska konvencija v Sloveniji, publikacije na temo podnebnih sprememb v Alpah in priročnik za izvajanje konvencije na lokalni ravni s primeri dobrih praks. Pripravili in večinoma že tudi izvedli smo dveletni program dejavnosti in projektov s Triglavskim narodnim parkom, predvsem pa nam je uspelo konvencijo približati ljudem, tako da smo jo predstavili po šolah in na različnih dogodkih s pomočjo iger Svet Alp in Transalpin, ki ju je pripravil Stalni sekretariat. Skupaj s sekretariatom in Avstrijo smo podprli projekt lokomotive s potiskom Alpske konvencije ter lani še avtobus s potiskom konvencije in TNP. Pomembno se mi zdi izpostaviti tudi dan Alpske konvencije, ki smo ga lani prvič organizirali v Mojstrani. Letos bo namenjen 30. obletnici TNP (28. maja 2011), v prihodnje pa želimo, da bi postal tradicionalni dan Alpske konvencije in ljubiteljev Alp.

Kakšno prepoznavnost si je Alpska konvencija v zadnjih dveh letih dejansko ustvarila med Slovenci?

Ocenjujem, da kar veliko. Z inštitucijami, ki delujemo v alpskem prostoru, nam je uspelo vzpostaviti tako dobro sodelovanje, da je skozi delo vsakemu uspelo prenesti sporočilo konvencije čim širšemu krogu ljudi. Pri tem so nam pomagali projekt Alpe, kot

Krn nad Krnskimi jezerom FOTO: LUKA AMBROŽIČ

jih vidijo ptice z razstavo v Tivoliju in pozneje v Bolzanu, dan Alpske konvencije, odprtje Slovenskega planinskega muzeja, Ekotek in ves promocijski material. Razstava TNP in konvencije je na primer trenutno na ogled na Letališču Jožeta Pučnika v Ljubljani. Konvencijo smo predstavili tudi ob dogodkih ob prevzemu naslova Idrija – alpsko mesto 2011 in na drugih prireditvah, kot so ljubljanski, blejski in poključski maraton. Uspešna projekta sta bila tudi rokovnika Alpske konvencije za leti 2010 in 2011. Publikacije so bile s pomočjo Planinske zveze Slovenije razdeljene po planinskih kočah in drugih informacijskih točkah. Menim, da smo z vsemi temi dejavnostmi dosegli širok krog Slovencev, o čemer pričajo tudi pozitivni odzivi. Bo pa treba s konkretnimi dejavnostmi na lokalni ravni nadaljevati tudi v prihodnje.

Kako se je prijel Pot Alpske konvencije okrog Košute, ki je zaživila v slovensko-avstrijskem sodelovanju?

To je še projekt v izvajanju. Njegova največja dodana vrednost je, da se v sodelovanju z Avstrijo vzpostavi krožna pot. Planinci so jo uporabljali že prej, tako da težko ocenjujemo, ali je večji obisk že zato, ker smo podprli projekt, menimo pa, da bi se v prihodnje lahko še povečal. Manjše smerne table so že postavljene, večje bodo, takoj ko skopni sneg, predvideni so tudi vodniki, ki bi vodili organizirane ture, in takrat bo najbrž lažje ocenjevati, ali se je pot prijela.

Kaj trenutno najbolj ogroža Alpe in kaj slovenski alpski svet?

Rekla bi, da kar mi sami. Ne nujno, da Alpe ogrožajo posamezne dejavnosti, ampak delovanje vsega skupaj v tem prostoru. Zato se nam je zdelo tako pomembno poudarjati in dvigniti ozaveščenost, kako se tu obnašamo z vidika energetske učinkovitosti, odlaganja odpadkov, uporabe vode in drugih naravnih virov, kaj počnemo tu, kako je z uporabo motornih vozil – da/ne in kako pogosto. Vse skupaj je že kar težko obvladljivo za tako ranljivo področje. Alpski svet ogroža še manj možnosti za delo in posledično odhajanje prebivalstva iz teh krajev, tudi številne gospodarske in turistične razvojne pobude so pogosto precej netrajnostne in ne upoštevajo

omejitev prostora. Prelepi prostor privablja veliko ljudi, a masovni turizem sem ne sodi. To danes morda še ne bje v oči, če pa tega v prihodnje ne bomo znali uravnavati, bo prostor dejansko ogrožen, zato je prihodnost v Alpah naša skupna odgovornost.

Kateri izzivi torej ostajajo pred Alpsko konvencijo za bližnjo prihodnost?

Prav ti, vendar bi rekla, da bolj demografske kot podnebne spremembe, zato ker ljudje najbolj vplivamo na ta prostor, prav tako je trajnostni razvoj povezan z našo dejavnostjo v njem. Izzivi so torej, kako zagotavljati trajnostni razvoj, kako se vsakodnevno trajnostno obnašati, kako se prilagoditi alpskemu prostoru glede na to, kakšne vrste turizma in kakšno turistično ponudbo prenese, kako zagotoviti, da ljudje ostanejo v njem, ne samo kot obiskovalci konec tedna, ampak da v njem tudi kakovostno živijo, delajo in ustvarjajo, pa ga kljub temu ne uničujejo, in tudi kako se tu obnašamo: ne da lahko delamo vse, kar si želimo, torej da gremo z motornimi vozili kamorkoli, čim višje, čim dlje, ampak da upoštevamo nekatere omejitve, da prostor ohranimo tudi za prihodnje generacije.

Alpska konvencija je mednarodna pogodba o varovanju Alp. Alpske države Avstrija, Švica, Italija, Liechtenstein, Monako, Nemčija, Slovenija in Švica ter EU so pogodbo podpisale z namenom spodbujanja trajnostnega razvoja na območju Alp in zaščite interesov tam živečega prebivalstva. Območje Alpe konvencije obsega 190.959 kvadratnih kilometrov in se v dolžino razprostira 1200 kilometrov prek osmih držav s 5867 občinami in skoraj 14 milijoni prebivalcev. Je privlačen turistični cilj za približno 120 milijonov obiskovalcev letno. Z Alpsko konvencijo so pogodbenice oblikovale skupno vizijo varovanja Alp, ki temelji na čezmejnem sodelovanju, opazovanju ter pripravi skupnih projektov in politik. V Sloveniji v območje veljavnosti Alpe konvencije v celoti ali delno sodi 62 občin. Slovenija je konvencijo podpisala leta 1993, v veljavo pa je stopila leta 1995. Poleg okvirne konvencije smo ratificirali tudi izvedbene protokole, ki zajemajo področja prostorskega planiranja, kmetijstva, gozdarstva, varstva narave, urejanja krajine, energije, varstva tal, turizma in prometa.

Kaj lahko vsak obiskovalec Alp naredi v podporo Alpski konvenciji?

Konvencija je nastala zaradi ljudi, ni samo mrtva črka na papirju, tako da lahko vsak od nas nekaj prispeva bodisi z vsakodnevnim obnašanjem bodisi z obnašanjem v gorah – kje odlagamo odpadke, kako uporabljamo vodo ter druge naravne in obnovljive energijske vire. Omenim naj še energetsko učinkovito gradnjo hiš in drugih kompleksov (turističnih, nastanitvenih, športnih in drugih). Možnosti je ogromno, čaka nas inovativen izziv, da se prilagodimo prostoru, ki se je v preteklosti že znal spopadati s podnebnimi spremembami in prostorskimi zahtevami. Naloga posameznikov, pa tudi ministrstev in drugih inštitucij, je tudi čim večja podpora projektom dobrih praks izvajanja konvencije na lokalni ravni.

Štafeto Alpske konvencije je prevzela Resolucija o trajnostnem razvoju Dinarskega gorstva. Kaj si lahko obetamo od nje?

Proces je še v začetni fazi. Z resolucijo, podpisano na Brdu ob koncu slovenskega predsedovanja Alpski konvenciji marca letos, so se države Dinarskega gorstva jasno zavezale, da si želijo dejavno sodelovanje za trajnostni razvoj, pri čemer podpirajo tudi vlogo Slovenije kot pobudnice in prve predsedujoče države v tem procesu. Teme sodelovanja bodo konkretnije določene v nadaljevanju, vendar so skupne prav gotovo podnebne spremembe, varstvo pred naravnimi nesrečami, upravljanje z vodami in promet. Kot ključno smo izpostavili pomembnost sodelovanja v Dinarskem gorstvu, zato da bi zadržali oziroma privabili ljudi v ta prostor, da bi v njem živeli, ustvarjali in skrbeli za njegov trajnostni razvoj. Zaradi podobnih vizij v alpskem prostoru in lege na stičišču obeh svetov je za Slovenijo to dobra priložnost za izmenjavo izkušenj, znanja in oblikovanje skupnih projektov. ○

FOTO: LUKA AMBROŽIČ

IZ PLANINSKE ZALOŽBE AKCIJA -50 % NARAVA V GORSKEM SVETU

Planinska zveza Slovenije je v letu 2006 izdala učbenik Narava v gorskem svetu.

Naravna bogastva in lepote so vir, iz katerega planinstvo črpa moč in poslanstvo. Množičnost obiska v gorah, promet in druge oblike civilizacije vedno bolj ogrožajo prvobitnost gorskega sveta. Najboljši način za varovanje in ohranjanje gorskega okolja je ozaveščanje, izobraževanje ter informiranje planincev in drugih obiskovalcev gora. Varovanje narave je v najširšem družbenem interesu, planinstvo pa je z naravo tesno povezano, zato dosledno spoštuje pravice varstva narave in okolja in je v tem prizadevanju zgled drugim. Skrb za varstvo narave in okolja je zato ena temeljnih dolžnosti planinca in bistveni sestavni del planinske vzgoje.

Varstvo gorske narave je v izobraževanje PZS vključeno že vse od leta 1954, in sicer v programu za gorske stražarje, sedaj pa je sestavni del tudi nekaterih drugih usposabljanj PZS. Do leta 2006 se je pri vseh temah naravovarstvenega usposabljanja kot učbenik uporabljala druga dopolnjena izdaja edicije Narava v gorskem svetu (poznovanje in varstvo narave za planince) iz leta 1982. Ker nekatere oblike ravnanja, ki so še pred dvajsetimi leti veljale za koristne, danes niso več dobre in prijazne za gorsko naravo, so si v Komisiji za varstvo gorske narave zadali nalogo, da bodo izdali novo, posodobljeno edicijo.

Narava v gorskem svetu je učbenik za varuhe gorske narave in druge programe ter gorske stražarje. Napisan je dovolj poljudno, da po njem posežejo tudi drugi ljubitelji in obiskovalci gorskega sveta. Ti bodo ob njej izpopolnili svoje znanje o gorski naravi, ki ji je uspelo ohraniti divjo lepoto in občudovanje človeka.

Do sredine junija 2011 vam je učbenik **Narava v gorskem svetu** na voljo
50 % popustom, po ceni 10,41 €.

Učbenik lahko naročite na Planinsko zvezo Slovenije, Planinsko založbo, Dvorakova ulica 9, 1000 Ljubljana, tel. 01 434 56 84, fax: 01 434 56 91, po e-mailu: planinska.zalozba@pzs.si ali preko spletne strani: www.pzs.si.

S smučmi v ledeniškem svetu

✍ Aljaž Anderle, Tadej Debevec
Skice: Jernej Lukša

Na ledeniku FOTO: TADEJ DEBEVEC

Turno smučanje je ena najprijetnejših oblik gorniškega udejstvovanja. Čeprav nam domače gore ponujajo kakovostne smučarske terene, nas pot kaj kmalu zanese tudi v višje gore, kjer je sezona daljša in so ture kompleksnejše. Tam se poleg nevarnosti, ki so posledica smučanja in stabilnosti snežene odeje, srečamo tudi z ledeniki in ledeniškimi razpokami. Res je, da so ledeniki v smučarski sezoni po navadi prekriti s snegom in je razpok manj ter da smuči nudijo pri hoji večjo podporno površino, a je na ledeniku vedno treba poskrbeti za varnostne ukrepe, ki omogočajo pomoč ob zdrs v razpoko.

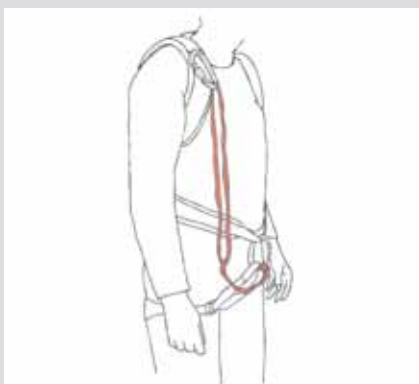
HOJA V NAVEZI ALI NE?

Osnovno ledeniško tehniko smo predstavili v preteklem prispevku (PV 4/11), tokrat pa se bomo posvetili posebnostim gibanja v ledeniškem svetu na smučeh. Te nam ob obilici snega gibanje sploh omogočajo, saj je hoja brez njih lahko prenaporna. Ne glede na to, ali jih uporabljamo za smučanje ali samo kot pripomoček za dostop pod

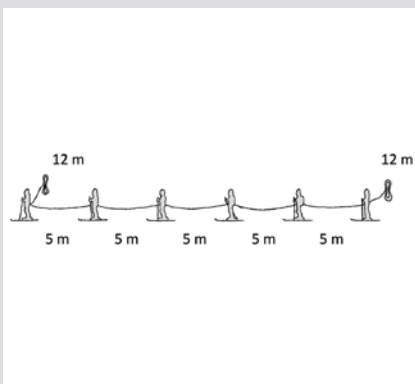
steno, moramo upoštevati posebnosti ledeniškega sveta, predvsem morebitne razpoke. Na ledenik se zato nikoli ne odpravimo brez osnovne opreme, ki jo sestavljajo: vsaj sedežni del plezalnega pasu, najlonski trak, dve vponki ter vrvica in ledni vijak. Kadar se ob res ugodnih razmerah odločimo za gibanje po ledeniku brez navezave na vrh, je najmanj, kar moramo imeti, t. i. reše-

valna popkovina (**slika 1**). Popkovino izdelamo iz najlonske zanke dolžine 120 centimetrov. Namestimo jo v pas in jo nato ves čas nosimo pripeto z vponko na zgornjem delu nahrbtnika – najbolje na vrhu naramnic ali na ročaju med naramnicami. Popkovina je predvsem pripomoček za bistveno lažjo pomoč pri morebitnem padcu v "plitvejše" razpoke. Reševalci tako lažje dosežejo padlega in ga pripnejo na neko fiksno točko, ki omogoča nadaljnje reševanje, saj je manevrska zanka plezalnega pasu ob padcu veliko težje ali pa sploh ne dosegljiva. Takšna popkovina je tudi obvezen pripomoček vseh samohodcev na ledeniku, saj pogosto samo ta omogoči pomoč ob nezgodi.

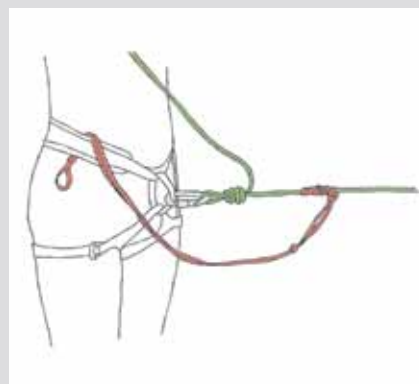
Po ustrezno zalitem in utrjenem ledeniku se torej lahko gibljemo na smučeh nenavezani, če pa temu ni tako in v slabših vremenskih pogojih pa je

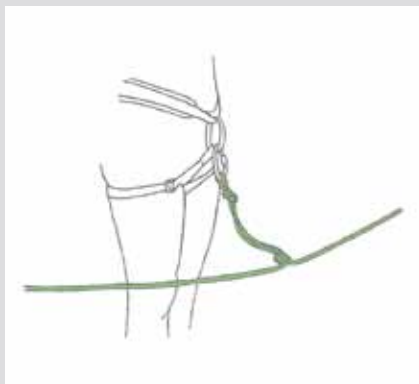
Slika 1: "Reševalna" popkovina

Slika 2: Primer ledeniške navezave smučarjev

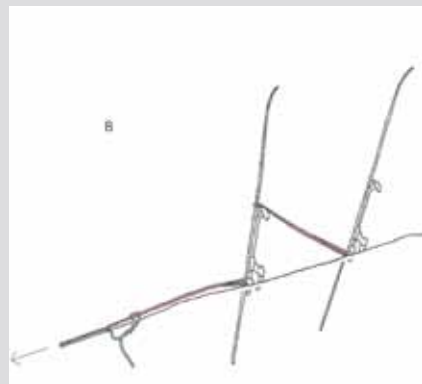
Slika 3: Navezava s francoskim vozlom

Slika 4: Odcep

Slika 5A: Osnovno sidrišče iz smuči (prva smučka)

Slika 5B: Osnovno sidrišče iz smuči (obe smučki)

napredovanje bistveno bolj varno, če se navežemo.

LEDNIŠKA NAVEZA SMUČARJEV

Na enostavnem terenu in v enotni smučini je lahko v navezi tudi več smučarjev (do šest), pri čemer je seveda treba upoštevati dolžino vrvi. Če je verjetnost padca v razpoko manjša, se lahko navežemo na razdalji približno petih metrov, tako da 50-metrška vrv že zadostuje za navezo šestih smučarjev (slika 2). Pomembno je, da imata prvi in zadnji v navezi pri sebi dovolj vrvi, da z njo dosežeta vsaj prvega soseda v navezi. Poleg že predstavljenega načina (PV 4/11) se lahko pri smučanju navežemo tudi na bolj enostaven način, ki omogoča izvedbo potrebnih reševalnih manevrov – prvi in zadnji v navezi se navežeta tako, da v vponko z matico na pasu vpneto izdelano osmico na ustreznem delu vrvi. Nato na varovalni vrvi, ki gre proti prvemu sosеду, z neskončnim trakom (120 cm) izdelata francoski voz, takoj za njim pa še voz osmico ali šestico. Preostanek traku pospravita v žep (slika 3). Trak bo ob morebitnem zdrsu nato služil kot osnovno sidrišče. Vsi vmesni člani naveze pa se lahko z vponko z matico pritrdijo na vrv. Poleg vpetja neposredno na voz, lahko uporabimo tudi "odcep" (slika 4), ki pri dolgotrajnejši hoji vsakemu članu omogoča malo več manevrskega prostora in manjše motnje pri gibanju celotne naveze. Čeprav za njegovo izdelavo porabimo nekaj več vrvi, večja

svoboda pri gibanju na dolgi turi to brez dvoma odtehta.

UKREPI OB ZDRSU V RAZPOKO

Bistvena razlika med hojo s smučmi ali brez njih se pokaže šele pri zdrsu enega od članov naveze v razpoko. Pri hoji s smučmi namreč po navadi ne nosimo v rokah cepina, s katerim zaustavimo padec in nato izdelamo sidrišče. Morebitni zdrs s smučmi zaustavimo z ustreznim bočnim položajem na robnikih, ki je v dobrih snežnih razmerah zelo učinkovit (po ledu se ne gibljemo s smučmi). V primeru, da se gibljemo po zelo trdem terenu (ledu), je bolj priporočljivo, da smučni snamemo, predvsem tam, kjer je možnost za zdrs velika. Lahko pa imamo cepin namesto na nahrbtniku zataknen za hrbet nahrbtnika, kjer je takoj na voljo, če bi ga potrebovali. Ko uspemo zaustaviti drsenje, vso težo prenesemo na zunanjo, dobro utrjeno smučko, drugo pa snamemo in z njo izdelamo sidrišče. To v uležanem snegu najlažje naredimo tako, da skozi trak francoskega vozla (slika 3) smučko z repom močno zapičimo v sneg, z malim odklonom nasproti smeri obremenitve. Smučka mora biti obrnjena z robniki proti obremenitvi, da ne poškoduje traku, zapičena pa vsaj do vezi in dobro utrjena (slika 5A). Nato s premikom navzdol počasi prenesemo obremenitev na smučko in hkrati preverjamo njeno nosilnost. Sidrišče dokončno izdelamo tako, da na razdalji od pol do enega metra za prvo smučko zapičimo še

drugo, ki je lahko še bolj odklonjena, in jo povežemo s prvo. Najbolje ju je povezati s pomožno vrvico, ki jo s kavbojskim vozlom pritrdimo na konico prve smučke in jo sidramo v višino vezi zadnje smučke (slika 5B). Za ustrezno napetost povezave lahko uporabimo napenjalni voz. Tako izdelano sidrišče ima v predelanem, kompaktnem snegu veliko nosilnost, z njim pa si ne moremo pomagati v pršiču ali izjemno trdem snegu in ledu. V tem primeru uporabimo osnovne načine izdelave sidrišč s cepinom ali lednimi vijaki. Namesto cepina lahko za izdelavo T-sidrišča uporabimo smuč, s čimer še povečamo nosilnost sidrišča.

Med postopki reševanja in gibanja v območju razpoke ne pozabimo na stalno samovarovanje, ki ga predstavlja pomožna vrvica, vpeta v pas in fiksirana na reševalno vrv z drsnim vozom (Machard, prusikov voz). V primeru, da si padli v razpoki ne more pomagati sam oziroma mu ne moremo pomagati z enostavnim potegom, ga iz razpoke dvignemo z uporabo enega od načinov dviganja, ki bodo predstavljeni v naslednjem prispevku. ●

Prispevki Alpinistična tehnika so namenjeni poznavalcem in niso vseobsegajoči. Obstaja več variant in postopkov, tu so predstavljeni le nekateri. Pravilna uporaba predstavljene tehnike zahteva ustrezno predznanje, razumevanje postopkov, varovanja in uporabe opreme. Vse to si lahko varno pridobite v različnih programih izobraževanja v okviru PZS, FŠ in pri gorskih vodnikih ZGVS. Za morebitno napačno interpretacijo in posledice avtorji ne prevzemajo nikakršne odgovornosti.

Ko ne kaplja in curlja le po čopiču

✍ Miha Pavšek

Vem, da vam hribovcem tole ne bo všeč, ampak glede na dosedanje sušnost je čas, da v teh dneh opravijo svoje mokro delo vsaj majski ledenjaki in polulana Zofka.

Med plezanjem se pošteno potimo, še posebej v osojnih stenah, kot je tudi črnokalska na sliki. FOTO: MIHA PAVŠEK

In to kljub temu da smo bili deležni nekaj moče že v minulih, zaradi svoje nadpovprečne dolžine težko pričakovanih in prigaranih praznikov. Za šolarje se nam pogosto zdi, da so jim počitnice podarili, čeprav si jih tudi oni pošteno zaslužijo, sploh pa njihovi (m) učitelji. A vrnimo se k nevarnosti suše – kdo drug nam bo pridelal zdravo in domačo hrano za planinsko popotnico, če ne naši poslednji "mohikanci", ki vztrajajo na podeželju s pridelavo mleka in drugih kmetijskih pridelkov? Koliko, če sploh, je še vredna naša domača zemlja? Očitno že manj kakor tuja, za kar sem dobil potrditev v najbližji trgovini kmetijske zadruge, kjer je 50-litrski zavitek z domačo zemljo cenejši kakor pa 45-litrski s tujo. Že res, da vam bo prodajalec razlagal o vsebovanih mineralih, pa saj veste, kakšni (s)m o slovenski potrošniki – vedno kupimo tisto, kar je ceneje. Morda le v gorah tisto, kar je, saj drugega ni, ampak je tudi to dovolj in čisto v redu. O cenah tam zgoraj v tej rubriki raje ne bomo govorili, saj gremo tudi v gore, da se vsaj za nekaj časa spremenimo iz potrošnikov koristnega v uporabnike nekoristnega sveta...

Še dobro, da se pri vremenu v gorah ne moremo izmišljevati glede njegovega porekla, temveč ga moramo vzeti vedno za svojega. Ne glede na to, ali pride iznad Afrike, Sredozemlja, Atlantskega oceana, severne Evrope, Sibirije ali pa nam ga pošljejo kar Primorci ali Štajerci! In se sprijaznimo z njim in prilagodimo svoje planinsko potepanje, četudi so bili načrti drugačni. Nikar pa ga ne poskušajmo prinesiti naokoli – vremena se namreč res ne da! Aprilska toplota nam je kar godila, le kmetje so proti koncu meseca že z nestrpnostjo zrl v nebo. V povprečju je bil konec minulega meseca padavinski zaostanek že kar enomesečen. Povedano drugače – skupna količina padavin v tem letu je bila ob koncu aprila v večjem delu Slovenije podobna tisti, ki smo je sicer vajeni

ob koncu tretjega meseca, torej marca. Za to, da bomo nadoknadili padavinski primanjkljaj, se bo treba še pošteno potruditi. Sestavni del truda pa je tudi potenje ali znojenje, eden od najbolj vidnih znamenj povečanega napora na višji nadmorski višini oziroma pri hoji v vzpetem svetu. Človeški organizem mora ves čas vzdrževati normalno telesno temperaturo (36–37 °C), tudi kadar ima opravka z višjimi temperaturami, kakršne lahko srečamo tudi že v maju (letošnji prvi vroč dan smo imeli že skoraj sredi aprila ...). Naš organizem v povprečju "greje" z močjo okoli 120 W (kot malo bolj močna, a varčna žarnica), porabljeno energijo pa moramo vnesti v telo s hrano (moški nekoliko več od žensk, potrebe po energiji padajo tudi s starostjo). Zanimivo je, da ne sorazmerno velik delež te energije potrošijo možgani, celo do petine, čeprav predstavljajo le dva odstotka telesne mase. Telo ima na voljo štiri mehanizme, da se znebi odvečne toplote. Prvi trije (prevajanje, konvekcija in sevanje) so uporabni le v primeru, ko je temperatura okolice nižja od temperature telesa. Najbolj učinkovit mehanizem, s katerim se lahko znebimo odvečne toplote, pa je prav znojenje.

Pri izhlapevanju s kože znoj črpa toploto iz našega telesa in okoliškega zraka, s čimer se hladita telo in okoliški zrak. Za učinkovitost mehanizma hlajenja prek hlajenja znoja mora znoj z naše kože tudi dejansko izhlapeti. Po gorah vzpenjajoči in spuščajoči se človek, ki se v toplih in vročih dneh dobesedno "kopa v znoju", pa zaradi tega še ne izgublja toplote. Da lahko znoj s kože izhlapeva, mora biti zrak dovolj suh. Kadar je vlaga v ozračju visoka, na primer pred nevihto ali prihodom fronte, zrak skoraj ne sprejema več vodne pare in izhlapevanja je konec. Zato lahko zdrži človek pri temperaturi 40 °C in 100% vlažnosti le okoli 10 minut, preden pride do pregretja. Sedaj torej razumemo, zakaj je veliko lažje

prenašati vročino v suhem ozračju kakor pa spomladansko soparo pri sorazmerno nizki temperaturi zraka. Izhlapevanje znoja lahko močno zavremo z neprimernimi oblačili. V tesni, oprijeti sintetični obleki nam bo dosti bolj vroče kakor v lahki, ohlapni bombažni ali drugi (umetne materiale štejemo že na prste obeh rok ...) švic majici. K izhlapevanju znoja močno prispeva tudi gibanje zraka okoli našega telesa ali krajše – veter. Kadar okoli telesa pihlja ali piha, sproti odnaša izhlapele vodo in prinaša suh zrak. To tudi pojasni, zakaj nas oblije pot, kadar se po telesni aktivnosti nenadoma ustavimo. Dokler se gibamo, lahko izločeni pot hitro izhlapeva, saj je okoli nas vedno suh zrak, ki je pripravljen sprejemati paro. Ko se ustavimo, vetrič poneha, zrak okoli telesa pa postane bolj vlažen. Izhlapevanje vode se upočasni in poleg utrujenosti imamo opravka še z obilico znoja, ki nas obliva. In takrat se spomnimo tiste stare reklame ... "Ti, a tebi kaj po čopiču teče? – Ne, meni nikoli ne kaplja in ne curlja".

Predvsem v poletnem času, ko bomo imeli opravka z najvišjimi temperaturami, je znojenje edini mehanizem, s katerim se lahko učinkovito borimo proti pregrevanju. Ker pri tem izgubimo veliko tekočine, je nadvse pomembno, da jo nadoknadimo s pitjem in da ne otežujemo izhlapevanja znoja z neprimernimi oblačili. Če ne zaužijemo dovolj tekočine, nam grozi dehidracija ali celo vročinski udar. Na tem mestu ni odveč pripomba, da so alkoholne pijače neprimerne za gašenje poletne žeje, saj alkohol deluje kot odvajalo, tako da vodo izgubljam tudi zaradi še večje količine izločenega urina. Pri večji količini zaužitega alkohola pa izgubimo lahko tudi glavo ali pa dobimo račun za "gorskoreševalne" storitve, če imamo to srečo, da ostanemo živi. Pa le brez skrbi, vreme bo tudi v prihodnje gotovo zdržalo, če bo le glava vedno trezna ... ○

NOVICE IZ VERTIKALE

CCCT 2011

"Cahn Climbing Competition Topla"

Dolina Tople v bližini Črne na Koroskem bo 13. in 14. 5. 2011 polna nasmejanih obrazov, glasnih navijaških spodbud, veliko preplezalnih smeri in balvanov in v zraku bo poleg vonja po dobri hrani nora vzdušje. Razlog? CCCT 2011 je tu! V soboto okoli 9. ure se bo začelo pobiranje prijav, od 10. do 18. ure pa bo plezalce in plezalkice "navijalo" v mnogih smereh. Da se ne bo treba "zastonj" mučiti s smermi in težkimi balvanskimi problemi, bodo podeljene lepe nagrade. Tudi za hojo po *gurti* in hitrostno plezanje. Po končanem tekmovanju pač kot vedno: *gavda*.

Zanimivo, vabljivo, mamljivo! Zato vabljeni v Toplo 13. in 14. 5. 2011!

Ekipa CCCT

Primorske stene

Lepe dosežke iz primorskih sten redno sporoča Rado Lapanja, ki res neumorno pleza. V nedeljo, 17. 4., sta z Dušanom Obidom (oba AO Cerknjo) preplezala novo smer nad Lokavcem. Čeprav od daleč stvar zgleda podrti, od blizu pokaže prijazen obraz in skala še zdaleč ni krušljiva. Kakor druge smeri v tem območju Vipavske doline sta stena in smer primerni za prvo vplezavanje zgodaj spomladi, ko ni prevroče ali ko ne kraljuje vipavska burja. Plezalca sta oko vrgla na steber v desnem delu stene. Smer poteka približno deset metrov desno od samega raza v dobri skali. Pred zadnjim skokom se križa s Krvavo smerjo in nadaljuje naravnost do vrha stene. Po mnenju prvih ple-

zalcev je smer vsekakor vredna obiska, sploh ker sta v smeri pustila kar nekaj klinov; kakšen klin sicer še potrebujete, ostalo pa gre z metulji in zatiči. Smer je ime dobila po šopkih avriklija, ki rastejo v smeri. **Smer Avrikelj** (V/IV, 150 m, rdeča linija) se nahaja v Mali gori v Čavnu. Stenica je res presenetljivo zanimiva in mirno lahko stopi ob bok kakšnim drugim bolj uveljavljenim spomladanskim ciljem. Pred tem sta 14. 4. preplezala **Smer malega Miha** (5/4, 180 m, zelena linija) in **Slano blato**. Takrat sta se tudi zagledala v že omenjeno linijo. Za celotno steno velja, da plezaš v lepem okolju z razgledi na Vipavsko dolino in morje. Prijeten dan z uživanjem zagotovljen, zato smeri močno priporočata!

Robanov kot

Atraktivni osamelec Turnca v Robanovem kotu mogoče na prvi pogled ni najbolj atraktivna alpinistična destinacija, a sta Lovro Vršnik in Samo Supin kot dobra poznavalca območja izvihala res zanimivo smer. V nedeljo, 10. 4., sta se po dolgotrajnih ogledih podala v raz (SZ), ki gleda na Robanov kot. Nastala je smer **Whiski raz** (VII+/VI, 200 m, 3,5 h). Lovro je tako postal ponosni lastnik četrte smeri v tem zobu.

Težje proste ponovitve

Eden prvih, ki je v Paklenici opravil vzpon, ki je na nivoju dosežkov slovenskih alpinistov zadnjih let, je gotovo Dejan Koren (AO Vipava). Novica pravi, da je bil zadnji konec tedna v marcu v dovolj dobri formi, da je poravnal lanskoletni dolg in uspešno preplezal smer **Agriantus** (8a, 200 m) v desnem delu Stupa Aniča Kuka. Pravi, da mu je šlo močno na roko tudi precej hladno vreme, kot nalašč za nekoliko težje vzpone. Ob tem je Dejan s spremljevalko Stanjo preplezal še smer **Kaurismakis mistake** (7a+, 350 m).

Teden pozneje sta Jure Mihelčič in Martin Žumer (AO Radovljica)

preplezala smeri **Klin** (6c+, 350 m), **Nema Dinka do Dinka** (7b, 300 m) in **Ljubljansko** (6a+, 200 m). Zanimivo zlasti zato, ker očitno vsako leto v Radovljici zraste en ali dva odlična tečajnika oz. perspektivna alpinista. Še teden pozneje pa sta smer Nema Dinka do Dinka ponovila še brata Jernej in Matevž Vukotič (AO Radovljica). Istočasno sta v precej ohlajenem vremenu Nejc Marčič in Jure Hladnik (AO Radovljica) preplezala **Gorsko rožo** (7a+, 310 m) v Zadnjiškem ozebniku. Jure smeri ni plezal prvič, Nejc pač, uspešnemu vzponu pa lahko pripiše oznako flesh.

Zima z repom kima

Dolgi hrbet je skoraj gotovo ena najbolj mrzlih sten pri nas. V četrtek, 24. 3., je še vedno ponujala zelo dobre razmere. Nika Radjenovič in Bojan Leskošek (AO Ljubljana -Matica) sta to izkoristila in preplezala smer **Kemperle-Murovec** (IV+/5, M5, 1000 m). V steni je vladala še prava zima, čeprav je bila v dolini že pomlad in snežna meja nad 1200 metri. V strmih skokih ju je presenetil še nepredelan sneg, tako da sta večino smeri varovala. Sestop preko Mlinarskega sedla je bil zaradi močnega sonca, ki je talil požled nad njunima glavama, celo še bolj adrenalinski kakor sam vzpon.

Še vedno se najde nekaj alpinistov, ki jim snežne smeri ne dajo miru. V dolini je bilo že skoraj pravo poletno vreme, ki pa očitno še ni seglo v visoke senčne stene. Stene nad Jezerskim so bile še prvi konec tedna v aprilu odlične za plezanje ledu in snega. Bojan Podgornik je sam v treh urah preplezal kombinacijo **Teranova-Lastovka-Trojka**. Vse v idealnih razmerah. Podobno so v četrtek, 31. 3., enega zadnjih vzponov v popolnoma zimskih razmerah opravili Jan Podgornik (Akademski AO) in Davor (AO Radovljica) ter Timijan Kolar (AO Kamnik) in

Rok Ružič (Akademski AO). V idealnih razmerah so preplezali **Grin-tovčev steber** (IV/3+, M5, 250 m) in sestopili nazaj prek stene.

Zimski tabor za perspektivne alpiniste v Chamonixu

Vodji tabora: Tomaž Jakofčič in Tina Di Batista. Udeleženci tabora: Jan Božič, Matjaž Dušič, Nejc Klemenčič, Matic Kozina, Igor Kremser, Tadej Krišelj, Rok Kvas, Marko Levičar, Nejc Lužnik, Nejc Marčič, Nejc Pozvek in Luka Stražar. Tokratni Zimski tabor v Chamonixu je potekal v sila neugodnih okoliščinah. Od vsega bom izpostavil predvsem slabo vreme, ki je preprečilo večje število plezalnih dni v gorah. A sem prepričan, da so čas dobro izkoristili in kakor koli obračamo, Alpe so oz. morajo biti stalnica na vsaki alpinisti poti. Tam so se dvigovale alpinistične meje, tam so začeli in se moštrili najboljši alpinisti sveta in tam se je najlažje preizkusiti ali pa zgolj uživati v lepih smereh vseh vrst in težav. Že prvi dan tabora, 12. 3., sta Igor Kremser in Peter Juvan preplezala smer **Rebuffat-Terray** (V, 5, M6, 550 m) in sestopila nazaj do Plana, kjer sta prespala že prejšnjo noč. Isti dan sta Matjaž Dušič in Nejc Klemenčič prišla s prvo gondolo na Plan in prav tako vstopila v Rebuffat-Terray in se do polnoči vrnila na Plan.

14. 3. sta Nejc Marčič in Matjaž Dušič (AO Rinka) preplezala smer **Richard Cranium Memorial** (IV, 5/ M5, 5c, 1000 m) v desnem delu stene Les Droites. Začetek plezanja poteka preko ogromnega ozebnika, nato pa smer zavije levo. Kakor večina smeri v Les Droites ima tudi slednja vse težave skoncentrirane v zgornji polovici. Začne se s strmim ledom in konča tik pod vrhom s strmim kaminom (5c). Zanimivo, da sta ubrala podobno taktiko kakor dva dni prej in s prvo gondolo prišla na izhodišče in bivakirala vsega štiri raztežaje pod robom stene.

DOŽIVETJA NARAVE

Vsaki petek ob 17h
Radio Ognjišče

<http://oddaje.ognisce.si/dozivetja>

RADIO ŠT. 1
OD KOLPE DO BARJA

radijska oddaja

ČEZ HRIBE IN DOLINE

vsak 3. četrtek v mesecu, ob 17. uri

SE SLIŠIMO!

RADIO UNIVOX

99.5 MHz
106.8 MHz
107.5 MHz

Rožna ulica 39
1330 Kočevje

T: 01/893 99 10
F: 01/893 99 24
E: info@univox.si

Naslednji dan, 15. 3., so Igor Kremer, Nejc Klemenčič in Tomaž Jakofčič preplezali smer **Fil a plomb** (III, 4+, 700 m) v severni steni Rognon du Plan. Zaradi močnega vetra in nedelovanja gondole niso nadaljevali na Aiguille du Midi, temveč so sestopili po smeri in do večera v Chamonix. V nadaljevanju se je vreme še slabšalo, zato so trenirali na umetnih stenah in 'drytoolali' v plezališčih. Načrte plezanja v zaledenelih slapovih jim je preprečila precej visoka stopnja nevarnosti proženja plazov (4). Zato so opravili le še turni smuk in se odpravili domov.

Novice je pripravil Peter Mežnar.

NOVICE IZ TUJINE

Mavzolej na Aljaski

Revelation Mountains ležijo na jugozahodnem koncu verige aljaških gor in za večino alpinistov predstavljajo odrinjen in manj pomemben del granitnih vrhov najbolj severne zvezne države v ZDA. Toda prav v takšnih odmaknjenih gorah se najdejo pravi alpinistični biseri in kateri izmed njih je celo še neosvojen oziroma nepreplezan. Takšen je bil do nedavnega tudi Mt. Mausolus. Aljaški plezalec Clint Helander je za te gore prvič slišal leta 2006 in vse od takrat sanjal o plezanju v njihovih stenah. S prijateljem Sethom Holdnom sta se dvakrat podala tja in opravila nekaj prvenstvenih vzponov, nikoli pa jima ni uspelo uresničiti največje želje, preplezati še nedotaknjeno zahodno steno Mt. Mausulusa. Holden se je lanskega avgusta smrtno ponesrečil, zato je Helander poklical Scottyja Vincika in skupaj sta letos sredi marca odletela v Revelation Mountains. Dolgo obdobje lepega vremena sta odlično izkoristila in preplezala tako zeleno steno Mausulusa. V dveh dneh sta opravila prvenstveni vzpon, in to v koledarski

zimi, kar na Aljaski pomeni precej nizke temperature. Težave so se gibale do W15, razmere pa so bile več kakor odlične. Vzpon in sestop sta opravila v 40 urah, v steni pa pravzaprav nista bila sama. S seboj sta nosila pepel svojega prijatelja Setha Holdna in ga na vrhu raztresla. Tako ime nove smeri Mavzolej dobi čisto drug pomen.

Zahodna Cina

V okviru priprav na spomladansko himalajsko odpravo sta Roger Schaeli in Simon Gietl najprej preplezala klasično smer v severni steni Eigerja v nekaj več kakor štirih urah in pol ter se pri tem varovala zgolj pet raztežajev. Toda to je bila bolj kondicijska tura, vsaj v primerjavi z njunim zimskim vzponom v severni steni Zahodne Cine. Samo dober teden po vzponu v Eigerju sta opravila še prvo zimsko ponovitev smeri Pressknoedl, ki je visoka 400 metrov in ocenjena s 7c. Tudi s to smerjo sta opravila presenetljivo hitro. Vstopila sta ob osmih zjutraj, tekoče preplezala prvih šest raztežajev, ki vključujejo tudi ključno mesto, v lažjem zgornjem delu pa sta napredovala počasneje, ker je bilo v smeri več snega. Vrh sta dosegla malo pred tretjo uro popoldne in se po smeri še za dne spuстила pod steno.

Patagonija

V februarju se je zvrstilo kar nekaj dobrih vzponov v Patagoniji. O nekaterih smo poročali že v prejšnjih novicah, danes pa dodajamo naslednji dve. V Fitz Royu je bila spet na delu belgijska naveza Sean Villanueva in Nico Favresse. V 28-urnem popolnoma prostem vzponu sta (v izogib deloma mokri steni) povezala še neponovljeno smer El Corazon in začetne raztežaje Ferrarijeve smeri, zgoraj pa sta naredila obvoz v smer Royal Flush. Plezala sta ves dan in vso noč ter končala sredi dopoldneva naslednjega dne. Ves čas

sta plezala na pogled, težave pa so dosegle oceno 7b.

Približno istočasno so Američani Josh Wharton, Whit Magro in Nate Opp v enem zamahu povezali tri vrhove v skupini Fitz Roya. Začeli so v Aguji Desmochadi in povezali smeri El Condor, Golden Eagle in The Sound of the Fury. Najtežji raztežaj je bil ocenjen s 7b+, bivakirali pa so na vrhu. Naslednji dan so preplezali novo smer v Aguji de la Silla. Še isti dan so se spustili v škrbino in začeli s plezanjem Kalifornijske smeri v Fitz Royu, kjer so tudi drugič bivakirali. Tretjega dne so bili na vrhu te najvišje patagonske gore, svojo povezavo pa so poimenovali The Wave Effect.

Novice je pripravil Urban Golob.

LITERATURA

Obraz alpinizma

Ante Mahkota: Sfinga: zadnja skrivnost triglavske stene. 4., delno spremenjena in dopolnjena izdaja. Didakta, Radovljica, 2011. 347 str.

Bilo je istega leta, kot sem prebral knjigo. Prvo izdajo iz leta 1979. Z Bambergove poti čez Plemenice sem zrl v tisti beli previsni steber. Vedel sem za vse boje v Sfingi, s predavanj poznal enega od zmagovalcev (P. Ščetinin) in preprosto sem se, mlad in zagnan, že skoraj počutil del zgodbe. Mar ni to

cilj vsake knjige? Da se bralec z avtorjem kar prestavi tja, na mesto, kamor sam – morda nikoli ne bo prišel. In tako je tudi s Sfingo, ki želi povabiti v svet vertikale tudi nove rodove. Kar četrta izdaja knjige je ugledala luč sveta letošnjo pomlad, prišla pa je skupaj s filmom in še s knjigo Dušice Kunaver o tej triglavski "zadnji skrivnosti". Zgovorno pero avtorja Antea Mahkote (njegova novinarsko-uredniška pot je prav tako spoštovanja vredna kot njegovi alpinistični dosežki) v Sfingi pravzaprav pokaže obraz alpinizma – okvirno iz obdobja nekje med leti 1950–1970. Kajti Sfinga je Mahkotova življenjska pot po stenah in grebenih sveta, je pot s prijatelji, s slavnimi soplezalci. Pot, ki je gotovo zanimiva tudi s zdaj že precejšnje oddaljenosti. Kot je zanimivo prebirati dopolnjeno knjigo (Trisul, Sveta gora [Fudžil]) – "dopolnjeno" tudi tako, da so se v njej znašle stvari, za katere ob prvi izdaji ni bilo možnosti objave (partizanski umor avtorjevega očeta, obvezno vodenje pomembnih podjetij s strani tajne službe UDBA). Zanimivo je, tako z razdalje, brati tudi druge stvari – in bi bilo morda prav, če bi kakšen tak izraz, kot je "ponterosovski", danes pojasnili. Kdo od mladih, ki jim je knjiga najbrž namenjena (saj taki so se navdušeno zbrali tudi okrog filmskega projekta), še ve za tržaški trg Ponte Rosso, nekdanjo jugoslovansko nakupovalno meko? Pa ob tem še droben dobronameren tehnični namig – večina ponatisov starejših knjig nastane s skeniranjem starega besedila in s samodejno pretvorbo v besedilo. Pri tem se rado zgodi, da se kakšen "l" spremeni v "t" in šumniki izgube strešice. Tako besedilo bi kazalo pregledati z enako pozornostjo kot novo.

Ko pogledamo vsebino, takoj vidimo, da je Sfinga neolepšana, a celovita podoba alpinizma; včasih surova, odsev grobih gora, pa lepa in mogočna, spet tam napeta, da komaj verjameš, da se je vse tisto res dogajalo, in znova umirjena, kot je umirjen dan poležavanja na zelenih travnikih v vznožju sten, ki si jih preplezal. Mahkota pove, kako se je vedno znova našel v svetu, ki ga je bil vajen, v svetu, ki je alpinistu domač, "v svetu, kjer ni sprenevedanja, v svetu gravitacije, kjer ne pomaga še tako zgovoren jezik, marveč je treba prijeti in potegniti, če hočeš naprej..." In Mahkoti ni manjkalo obojega – ne zgovornega jezika ne moči za prijem in poteg. Sfinga je tako podoba, ki alpinizem nekega obdobja pokaže, vsaj večji del, v značilni luči. Zakaj "vsaj večji del"? Ker se mora bralec zavedati, da v tistih časih ni bilo dano vsem hoditi v Centralne Alpe, da so mnogi preprosto ostali v domačih stenah – tako zaradi finančnih, časovnih kot političnih težav, ali pa preprosto – niso imeli te sreče. Iz Mahkotovega pisanja je vidno, da se zaveda, da je imel srečo – in videl tako rekoč ves svet, četudi je temu včasih botrovalo bolj izjemno navdušenje kot pa sredstva.

Za bralce je seveda največja vrednost prav obsežno in zelo podrobno opisovanje vzponov, večše pero jih je ponekod res dramaturško dodelalo. Ne le vzpone same, tudi priprave nanje. To so bili časi, ko so si alpinisti še sestavljali opremo sami, imeli svoje kovače za železje, dobre šivilje za platno – in ob tem bili še inovatorji, ki so, kot avtor, v previse Sfinge tovorili celo "otroško gugalnico" za razbremenitev visenja ob vrtnanju klinov. Takrat so se v gore še vozili s kolesom, tudi zato, da so lahko na njih tovorili velike "prasice" – težke vreče. Ko so, ne nazadnje, kar deset let oblegali obraz Sfinge, ga "ožežezili" in končno premagali. Novejša generacija spleza ta obraz kar prosto in iz Sfinge naredi film. A je prav, da knjigo dobivamo znova, da se spet prestavimo v tiste čase, da jih podoživimo – in se kaj tudi naučimo. Verjamem, da bodo ob tem nove generacije začutile enako željo in zbrale dovolj volje, ustvarjalnosti, tudi potrpljenja, toliko, kot so ga imeli avtorjevi soplezalci in dru-

gi alpinisti tistega časa. Toliko vztrajnosti, kot sta je imela Peter Ščetinin in Ante Mahkota za Sfinčin obraz. Ta vztrajnost pa odseva tudi iz nove knjige, iz že četrte izdaje Sfinge.

Marjan Bradeško

Planinska karta Slovenska Istra, Čičarija, Brkini, Kras

Slovenska Istra, Čičarija, Brkini, Kras. Planinska karta. 1 : 50.000. Uredil Albin Žnidarčič. Ljubljana, Planinska zveza Slovenije, 2011.

Pri založbi Planinske zveze Slovenije je v začetku leta izšla nova planinska karta Slovenska Istra, Čičarija, Brkini, Kras v merilu 1 : 50.000 in standardnih dimenzij 70 x 100cm. Karta je zamenjala istoimensko planinsko karto iz leta 1997. Tiskana je na kvalitetnem papirju in na kvalitetni barvni podlagi, ter je prva v seriji novih planinskih kart, ki bodo v takšnem sistemu sledile v režiji založbe PZS. Dodelana je v elektronski izdelavi in je zato izredno natančna. Vse planinske poti so bile prehojene z GPS in nato vnesene v računalniško podlago DTK 1 : 25.000. Bodoče izdaje omenjene planinske karte pa se bodo tiskale na podlagi te karte in z dodajanjem ali odvzemanjem planinskih poti tega območja, tako da izdelava popolnoma nove karte ne bo več potrebna. Nova karta obsega celotno območje slovenske Istre, Čičarije, Brkinov in dela Krasa, ter del hrvaške Istre z Čičarijo in del območja na italijanski strani v okolici Trsta. Karta je zasnovana tako, da se v zgornjem robu pokriva z nekaterimi drugimi kartami PZS: Nanos in na vzhodu Snežnik. Upošteevane so vse planinske poti tega območja, ki so urejene, markirane in oskrbovane. Dodane so tudi planinske poti na piranskem območju in mednarodna pohodniška pot E6 in Via Alpina. Na zadnji strani karte so prikazane vse planinske karte, ki so doslej

izšle in so v prodaji Planinske založbe pri PZS, predstavljeni pa sta tudi planinski koči na Kokoši ter na Slavniku z osnovnimi podatki. Glavni urednik Albin Žnidarčič je tudi avtor fotografije na naslovnici.

A. Ž.

Čudovita obzorja Slovenije

Uroš Sever, Franci Novak: Čudovita obzorja Slovenije. Pohodniški vodnik z dodatno GPS-orientacijo. Ljubljana, Mladinska knjiga, 2011. 267 str.

Slovenija je zares čudovito lepa dežela. To lahko vidimo tudi v novi knjigi, ki jo je pred kratkim izdala Založba Mladinska knjiga. Avtorja Uroš Sever in Franci Novak sta se zares močno potrudila in pripravila privlačen pohodniški ter tudi planinski vodnik po naših gorah.

Knjiga je razdeljena na tri poglavja z različno zahtevnimi turami. Vrhovi do 1100 m nadmorske višine so primerni tudi za družinske izlete. Naštetimo nekatere bolj znane med njimi, da se bodo tudi člani vaše družine lažje navdušili za odhod od doma: Limbarska gora nad Moravčami, Donačka gora nad Rogatcem, Boč nad Poljčanami z endemično velikonočnico, Liscia nad Sevnico z encijanom, Janče, Šmarna gora, najbolj obiskana gora na Balkanu, Sv. Jošt nad Kranjem, Lubnik nad Škofjo Loko, Sabotin, znan po bojih iz prve svetovne vojne, Vremščica z rastišči rumenega encijana, Slavnik, zadnji tisočak na poti proti morju itd.

V srednji skupini so vrhovi, visoki med 1100 m in 2100 m. Tudi ti so še vedno primerni za družinske izlete, pristop in sestop pa zahtevata nekoliko več časa. V tem razredu je opisanih največ planinskih ciljev. Zopect naštetimo samo nekatere, ki so bolj znani in lažje dostopni: Gradišče, najvišji vrh Veli-

Mladinska knjiga Trgovina

Slovenska 29, Ljubljana

T: 01 2410 656,

E: konzorcij@mk-trgovina.si

Pestra izbira knjig s področja gornišstva, alpinizma, fotomonografij in potopisov

Eric Shipton:

Six Mountain Travel Books

Spremna beseda: Stephen Venables

Mountaineers books, marec 2011

(mehka vezava; 800 strani; cena 30,26 €)

ke planine, Kum – zasavski Triglav, Trdinov vrh, najvišjih vrh Gorjancev, Uršlja gora ali Plešivec z najvišje ležečo cerkvijo na Slovenskem, Krim, Ljubljanski Triglav, Slivnica nad Cerkniškim jezerom, Blegoš, Porezen, Golica, v maju z narcisami pod goro, Debela peč, Črna prst, Ratitovec, Matajur, Nanos in Snežnik s pogosto snežno kapo tudi v pozni pomladi. V zadnjem poglavju so zbrani vrhovi nad 2100 m, od koder so prav gotovo najlepši pogledi ne le na naš gorski svet, ampak tudi daleč v predgorje in doline. Na teh poteh je nemalokdaj treba poplezati, zato za navadne pohodnike te ture niso primerne. Izleti na vrhove, ki so večini Slovencev znani, saj niso le visoki, pač pa tudi vidni že od daleč, so vsekakor privlačni in lepi, le štiri med njimi pa bi priporočal, ker poti nimajo večjih nevarnosti, in to na Tosc, Mali Draški vrh in Viševnik nad Pokljuko, vsakokrat z idealnim pogledom na Triglav, ter na Krn s severne ali južne strani.

Opisi poti in druge informacije v knjigi so zapisani razumljivo in berljivo za vsakogar. Avtorja sta knjigo opremila s številnimi lepimi fotografijami gora, cerkva, znamenj, okoliške pokrajine in drugih drobnih zanimivosti. Pri izbiri vsebine na fotografijah bi lahko zapisali, da sta imela veliko sreče ali pa pravega okusa in znanja, saj je izbor raznolik in zanimiv. Prilo-

ženi so lepi in jasni zemljevidi okolice z vrisanimi načrtovanimi potmi.

Ciril Velkovrh

PLANINSKA ORGANIZACIJA

Dejavnosti Planinske zveze Slovenije

Konec marca in ves april sta bila za Planinsko zvezo Slovenije in njene komisije aktivna in polna dogodkov. Gotovo je bil najpomembnejši potrditev in imenovanje novega generalnega sekretarja PZS – to je postal Matej Planko iz PD Slivnica pri Celju. Sicer pa je PZS objavila priporočila planinskim društvom pri sodelovanju v projektih glede planinskih poti, najvišje cene prenočevanja, določenih jedi in napitkov v kočah I. in II. kategorije, s Pivovarno Laško, d. d., je podpisala pismo o nameri, se sestala na skupnem sestanku z Lovsko in Ribiško zvezo Slovenije, zaključila projekt celostne grafične podobe PZS, se aktivno udeležila sejma LOV

– Zagledani v naravo! in 5. mednarodnega festivala goriškega filma. Na filmskem festivalu je po izboru strokovne komisije PZS podelila nagrado za najboljši film, ki spodbuja dobro prakso v gorah. Sicer pa je v okviru filmskega festivala uspešno pripravila okrogli mizi o planinskih poteh na razpotju in o prednostih članstva v planinskem društvu. Zelo privlačen je bil tudi program za mlade planince. V okviru Mladinske komisije je bil organiziran posvet za vodje taborov, člani so izvedli delovno akcijo v PUS Bavšica, objavljena sta bila analiza rezultatov letošnjega državnega tekmovanja Mladina in gore ter razpis za mladinske voditelje (rok prijave: 31. maj 2011), v začetku maja pa so preživeli super zabaven vikend na seminarju o družabnosti v gorah. Komisija za turno smučanje se je z Nejcem Kuharjem udeležila še zadnje letošnje tekme za svetovni pokal v tekmovalnem turnem smučanju, na katerem je Nejc dosegel svoj največji uspeh, 11. mesto.

Komisija za turno kolesarstvo se je v tem šolskem letu povezala s fakulteto za šport: skupaj sta pripravili izbirni predmet turno kolesarstvo (trenutno je vpisanih 13 študentov). Turni kolesarji so se odpravili na skupno spomladansko turo na Kras, objavili razpis za usposabljanje za turnokolesarske vodnike (rok prijave: 20. maj 2011) in povabili na kramp turco v sodelovanju s Komisijo za planinske poti PZS. Slednja je konec aprila objavila razpis za sofinanciranje postavitve usmerjevalnih tabel na izhodiščih planinskih poti in na planinskih poteh. PZS je ob svetovnem dnevu Zemlje v skrbi za varovanje in ohranitev naravnega okolja objavila odklonilno stališče do morebitne gradnje vetrnic v t. i. Energetskem parku Peca. Zveza je na pot pospremila alpiniste slovensko-ameriške narave na Makalu, ki je bil prvi osemstisočak za slovenske alpiniste. Vse ljubitelje ferat so v začetku aprila povabili na odprtje Gonžarjeve peči – učnega poligona z zavarovano

plezalno potjo. In še en velik dogodek z začetka maja moram omeniti: ŠPD Korenjak je v sodelovanju s Komisijo za športno plezanje pripravilo tekmo svetovnega pokala v balvanskem plezanju, kar se Sloveniji še ni zgodilo.

Zdenka Mihelič

Skupščina Planinske zveze Herceg-Bosne

Zadnja vojna v Bosni in Hercegovini je prinesla različne delitve. Sedaj tam obstajajo tri nacionalne planinske zveze. Planinska zveza Herceg-Bosne je v lanskem letu proslavila 15 let svojega obstoja in združuje 27 planinskih društev. Najmlajše med njimi je društvo Bajna glava iz Usore, ustanovljeno lani jeseni, s predsednikom Slobodanom Krajino in podpredsednikom Antom Kovačevićem, ki je obenem tudi dolgoletni član PD Matica iz Celja.

V soboto, 19. februarja 2011, je v Vitezu potekala letna skupščina Planinske zveze Herceg-Bosne, ki so se je udeležili predstavniki 19 planinskih društev. Zveza je majhna, tudi sredstev je malo, podpre državnih institucij pa sploh ni. Vendar pa tudi v skromnih pogojih še vedno deluje. Na svojem območju ima že označene planinske poti (Žepačka transverzala, transverzala Blidinje in Čvrnsnica), realizirali so tudi odprave na Kilimandžaro in Elbrus. Imajo 22 planinskih objektov, v gradnji sta še koči v Pougjarju in na Guči gori, položen je bil temeljni kamen na Blidinju. Zveza ima svojo spletno stran <http://psbih.ba/> s popisom vseh društev in njihovimi aktivnostmi. Oktobra 2010 so imeli več razgovorov na temo združenja treh nacionalnih planinskih zvez v PZ Bosne in Hercegovine, saj mednarodne zveze priznavajo le eno krovno. Najprej se name ravata združiti dve zvezi iz Federacije BiH v PZ FbiH, nato pa bi se ta združila s PZ Republike Srbske v enotno PZ Bosne in Hercegovine. Odločitev skupščine PZ Herceg-Bosne je bila, naj upravni odbor in pogajalska skupina pripravita najpravičnejše pogoje za združitev in rotacijo pri predsedovanju.

Anto Kovačević

NOVO V PLANINSKI ZALOŽBI

SLOVENSKO PLANINSTVO, Peter Mikša, Kornelija Ajlec

Zgodovino slovenskega planinstva so v preteklosti sistematično in vestno popisovali številni planinci. Vpogled v planinsko dogajanje in preteklost številnim generacijam planincev v mesečnih izdajah ponuja tudi Planinski vestnik. Kljub temu o tej temi še ni bilo vidnejšega prispevka zgodovinarjev. Na željo PZS sta se tega podviga lotila zgodovinarja mlajše generacije, Peter Mikša in Kornelija Ajlec. Monografija Slovensko planinstvo nam tako ponuja prvi pregled planinske preteklosti na Slovenskem skozi oči zgodovinarjev. Razvoju planinstva sledi od prvih zabeleženih pristopov v slovenske gore preko številnih alpinističnih uspehov v svetovnih gorstvih in vse do odprtja Slovenskega planinskega muzeja leta 2010. Dopolnjujejo jo kratke biografije vidnejših planincev in alpinistov, opisi pojmov in razlage posameznih dogodkov.

Snov je zanimiva tako za bralce, ki tematike ne poznajo, kakor tudi za zahtevnejše bralce, saj je na voljo obsežna zbirka podatkov in referenčnih opomb za nadaljnje raziskovanje. Glavni poudarek je na organiziranem planinstvu, saj je knjiga namenjena tudi domači in tuji promociji PZS, zaradi česar je besedilo v celoti dvojezično. Za lažje razumevanje posameznih dogodkov sta avtorja predvsem za tuje bralce v razlagalnih odstavkih razširila pregled na občo zgodovino slovenskega naroda in ozemlja od zgodnjega 19. stoletja dalje.

V grobem je knjiga razdeljena na slovensko planinstvo pred drugo svetovno vojno ter obdobje po njej. Knjiga ima 27 poglavij. Je bogato ilustrirana; ima kar 318 enot slikovnega gradiva, pri čemer velja poudariti, da so nekatere slike objavljene prvič.

Cena: 29,90 €

Informacije in naročila:

- Planinska zveza Slovenije, Planinska založba, Dvorakova ulica 9, p. p. 214, SI-1001 Ljubljana (tel.: 01 434 56 84, faks: 01 434 56 91, planinska.zalozba@pzs.si, www.pzs.si);
- Slovenski planinski muzej, Triglavskaya cesta 49, 4281 Mojstrana (tel.: 08 380 67 30, faks: 04 589 10 35, info@planinskimuzej.si).

SFINGA

IGRANO-DOKUMENTARNI FILM / KNJIGA

Ob premieri igrano-dokumentarnega filma SFINGA je izšla četrta, delno dopolnjena in spremenjena izdaja:

SFINGA - ZADNJA SKRIVNOST TRIGLAVSKE STENE

avtorja Anteja Mahkote.

Iz recenzije:

»Sfinga« je pisana kot alpinistični življenjepis, kot alpinistična oporoka enega naših največjih alpinistov vseh časov Anteja Mahkote. Kot napet lok se od začetka do konca nizajo in hkrati vsebinsko prepletajo najpomembnejši mejniki in najusodnejši trenutki njegove bogate alpinistične kariere ...

Mitja Košir

Več o knjigi in filmu:

WWW.DIDAKTA.SI/SFINGA

WWW.SFINGA.NET

348 strani

40 strani
barvnih prilog

Cena knjige:
39,99 €

Zora

Uporablja
Sony Ericsson **Spiro**

Najboljše družabno omrežje

**Sony
Ericsson
Spiro**

Paketi A,B,C

20 €*

**Samsung
Corby 3G**

Paketi A,B,C

20 €**

**Nokia
C3-00**

Paketi A,B,C

20 €**

Izkoristite njegove prednosti **z mobiteli** v najugodnejših **Paketih A, B, C.**

Se še spomnite **svojega prvega mobitela**? In ko ste koga poklicali samo zato, da mu poveste, da imate novega? Nič se ni spremenilo, še vedno lahko storite isto. Obiščite najbližje Mobitelovo prodajno mesto in si izberite nov mobilni telefon v **najugodnejših Paketih A, B, C.**

Akcijska ponudba velja ob sklenitvi/podalžanju naročniškega razmerja Mobitel GSM/UMTS s Paketi A, B, C, Mini/Osnovni/Opti/Super/Vročje/Mega Povezani, Osnovni, Družinski bonus, MPO, Penzion plus, Itak Džabest, SOS plus;

* za 12 mesecev, ** za 24 mesecev.

Velja za vse, ki nimate voljnega aneksa GSM št. 8/2005 oz. GSM št. 8/2005 Povezani (12 mesecev) ali UMTS št. 14/2005 oz. UMTS št. 14/2005 Povezani (24 mesecev) ali samostojnih aneksov GSM št. 16/2009 oz. GSM št. 16/2009 Povezani (24 mesecev) ali UMTS št. 17/2010 (24 mesecev) ali UMTS št. 18/2011 (24 mesecev), in izpolnjujete ostale pogoje.

Mobitelova razvejana prodajna mreža uporabnikom omogoča nakup akcijskih aparatov na več kot 350 prodajnih mestih po vsej Sloveniji. Zaradi tega je mogoče, da določen model mobitela ni na voljo na vseh prodajnih mestih hkrati. Cene vsebujejo DDV. Slike so simbolične. Družba Mobitel si pridržuje pravico do spremembe cen in pogojev. Za dodatne informacije, cenik pogovorov in storitev ter ostale pogoje v naročniških paketih obiščite spletno stran www.mobitel.si ali pokličite Mobitelov center za pomoč naročnikom na 041 700 700.

041 700 700 • WWW.MOBITEL.SI

20 LET